

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

12/8
19/8

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε. Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΕΠΙΧΡΑΣΙΣ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

46203

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἔμενευ δὲ εἰς τὴν ἀγίαν Θεοτόκον, ἣν ὠκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα· Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ· Ἄγωμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκει μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γὰρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον οὐδένα εὔρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλοὺς· μεσημβρινὸν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθήσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλου δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ· Ὀντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων· Ναύτης ἦμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευσῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ· Σὺ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεινός λέγων· Ἐλαλοῦμαι ἡμῖν τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλῳ κάκεινός· Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη· Ὀντως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἦμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσωτος. Οὐκ ἔχων οὖν πόθεν φάγω λοιπὸν ἔκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιήσαί με πολλὰ κακὰ ἰστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἀγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπήλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσσα αὐτὸν εἰ τι ἐφόρει, ἑάσας αὐτῷ ἐν μόνον ὀθόνιον*. Ὡς οὖν ἔμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάνυ, ἡ κακὴ μου πράξις λέγει μοι·

Λάβε και τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δεῖλαιος ἐγώ. Καί ὡς ἀπέδυσον αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἐάσω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξεσέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγώ ὁ ἄθλιος ἐάσας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἴδου εἶπον ὑμῖν κἀγὼ πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι: Ὁντως σοι, κύρ ἄββᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφελθέντες οὖν γεγραφήκαμεν ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφελήθητε. Ἀληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπονθότος γεγόναμεν.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν πρῶην ἀράν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς ; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιάς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῆ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον*, τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἀρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι, τὸν ἀνθρωπον, δι' ὃν οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, γῆν ἐστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχευε, θάλασσαν ἠπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐτεκτῆνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιὸς κόσμος τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι βράνωσαν δικαιοσύνην. Σταλαξάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰῶνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὄλων ἐξουσιάρχια, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλὴν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπιποιηθεῖσαν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλὴν διακρούσῃται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανερχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσασαιτο, ἢ ἀκοῆ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγαννημένη * συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστότην τοῦ ἡμετέρου φυράματος * ἑορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὔσα καὶ ποταπὴ ; * Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνος καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα ; ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ». Τίς ἡ παρθένος ; Τίς ὁ ἀνὴρ ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα ; Τῇ μὲν Μαρίᾳ· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβίδ ». Τίνος ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος ; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ὑψίστου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμησάτω μυστήριον. Τί τοῦτο ; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἄλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν ; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. Ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερφῶν ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀσοφητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος * θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εις τὸ κρείττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾶ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἢ νοητῆ διακόσμησης, ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπεύδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἢ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγαλλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἐδέμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἐδέμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχρατίαν, τῷ μόνῳ πόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστέυεται καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ Παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαίρε, ἵνα τὴν χαράν, ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδάμ ἢ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσῃται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν ἰλέω κατοπτεῦει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλαγχνῶν ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσης. Ἔπρεπε γὰρ τῷ « ἐξ οὐ καὶ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἰλέω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξη τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθεία τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπίκριμον συμβουλήν ἀποσεῖσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις, τοῦ Ἀδαμίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

ἍΟ συγγραφεὶς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν.

ιη') Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεῶν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐζήτησε θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπιληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοῖνον βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἠγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στήναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινόμενας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ αἰγιαλῷ* κατεσκευάσεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὄχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλέουσαν ἐν αὐτῇ προσορμιζέσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἔμελλον ὀμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπηρσεν καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπῖσι μετεώροις τοῦτον ἔξαπατῶν.

ιθ') Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἄμα Νικολάῳ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῶ εἰσῆλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχήν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκεῖνο τοῖς δάκρυσι κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεὼν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίζαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύρισται ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὥσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἄμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἔξεισι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλῆσι περιφραξάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις ἀσφαλῆσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεῶν.

κ') Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὦρα. Παρεγένετο Συμεὼν πλήθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὅπλων· χροῖα ἑκεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρω, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεὼν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Ἰάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφειστώτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγαλόφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὄρων ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλήθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπίη, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδοὺς ἀντίλυτρον.

κα') Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἀναβάθρα καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ἐξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὄμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατήλθε Συμεών τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσήλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεών: « Ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἄνθρωπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδικούς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπείσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἵμασιν ὁμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἶ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν; Ποίω προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσαις κριτῆ; Εἰ πλούτου ἔρων ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρωσ τῷ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχεσ τὴν δεξιὰν σου. Ἄσπασαι τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσης εἰρηνικὸν καὶ ἀναίμακτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονται ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανούς ἀναιμεῖν*· οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὅπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεῖς οὖν Συμεὼν τὴν τούτου ταπεινώσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεών.

κβ') Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγῆσομαι τεράστιόν τι καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδοσί παράδοξον. Δύο φασὶν αἰετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτήναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμεῖσαι, καὶ παραυτικά διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτήναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἰωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεὼν δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπεινώσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ῥώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ῥώσ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ν') Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ἰα', ἰνδικτιῶνος* ἰε' κατέπλευσαν οἱ Ῥώσ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τὸν τε στόλον προευντροπέσας τε καὶ καὶ ἔτοιμασάμενος, καὶ νηστεία καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ῥώσ προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἄθροον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκείῳ δρόμῳ διεκίπλευσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἑσκευασμένῳ πυρὶ πλεῖστα κατέφλεξεν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὡς ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμωνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκῆς διὰ γῆς μετὰ ἵππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτούς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχὼν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκῆς κακῶς τούτους διέθηκεν, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτούς. Κατῆλθε δὲ τῆνικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκόας μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν, ἀποσπάδας τῆδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἄθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεία πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να') Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τὸ τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἄπαν ἐν-

έπρησαν, καὶ οὐς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρου, τοὺς δὲ τῆ γῆ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυον· πολλοὺς τε ἀγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου, καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχοῦσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεία καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ἰε' ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλευσάμενοι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μέρη παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐργηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθύς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελευθύνθησαν ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρικίος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος * ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 109)

Γεώργιος Μοναχός

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ') Ὁ ζητῶν ὅπως τῆ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρουσίας μαυθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐνόησαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς καὶ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διήλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τῆνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τῆνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρω Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες πρότερον ἀποστολῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γινῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμουλον*, ὅπως γινῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸν φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπὸστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος, καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἐφοδὸν τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομὴν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, και ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων και διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον και τροπούμενος αὐτούς, ὥστε και αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν και συμμαχίαν και διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσιμον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ και τὸ τρίταιον και ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐσπρατεῖαν τῶν πολεμίων και τὰ λάφυρα και τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι ». Και διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαιμιλίας και συγγενείας και πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ και πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι * εἰς τὸν ναόν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος και μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκῶς περὶ αὐτῶν και σιγίλλιον * ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι και ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε και βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γινῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, και ἀναστήσονται και ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

* Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει και τοὺς στρατηγούς και τοὺς βασιλικούς και πάντας τοὺς ἐξ ἔθνων ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὀμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους και τραπεζοποιοὺς και μαγεῖρους και πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς και συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ και σιγίλλιον * Λέων ὁ ἀείμνηστος και ἀοίδιμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, και μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πως κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζῆμιουῦσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ « ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ » ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἰ πρό τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις.

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἔστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ... »

Ἀπαρτίσας * οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει, καλῶς, ἔπεμψεν ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἔστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξι τὸ ἐνθυμηθὲν * προ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι, καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεὶς ; * Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἔστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς * τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὤρισε διαλαλίας * γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσεν τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρῆζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστρωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν *.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834, κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς « Βυζαντινῆς Ἱστορίας » τοῦ ὁ Δούκας ἐκσιπᾶ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν δόδυνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾿Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή ! ᾿Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ᾿Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ᾿Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδουσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις * ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν ᾿Αποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραῖν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λειψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγυαί, τὰ περίαυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾿Ω τῆς ζημίας ! Ἔθνητο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα * τῶν δούλων σου βρώματα * τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλω τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾿Ω ναέ ! ὃ ἐπίγειε οὐρανέ, ὃ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὃ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη *, ὃ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὃ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὃ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὃ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλω, ὃ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὃ Θεολογία σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὃ διδασκαλία πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὃ παιδαγωγία ἡμιθέων ἡρώων, ὃ πολιτεία, ὃ δῆμος, ὃ στρατός, ὑπὲρ μέτρον * τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεῖς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ᾿Ω οἰκία καὶ παντοδοπαὶ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ * πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν * ἔχων ἔξαρχον * τῆς ἔλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρηνοὶ καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας καλῶς τὸ πνεῦμα τῶ προφήτη ὑπέδειξεν. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον, ἦλιε, καὶ σύ, γῆ, στένασον εἰς τὴν παντελεῖ ἔγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν : « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... »

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἰματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾶ, χρυσοῦ, χαλκῶ, καττιτερένια *, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμὸν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φοσσάτου * πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους *... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλοὶ ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου * παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσοῦν καὶ τὸν ἀργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν σὺν τῇ ἀναφθείσει φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἦσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

ἽΟ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του .

ἸΑκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὡσεὶ ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐριον ὁ ἀμιρᾶς * ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ἸΗμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἰκέτεον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδῶση ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἴλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ἸΟμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους * καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« ἸΥμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφισ τὸν ἰόν * ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ * κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἦν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.»

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἐκ ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώπτης,
ἐκ ψυχῆς βερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωσάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν.
Ἄ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἡμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἢ μαθοῦσα ποῦ κατάγεις,
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἤλθε τολμηρῶς ἀλεῖψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότη καὶ Χριστοῦ μου.
Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμὲ βδελύξει, Λόγε.
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ρείθρω τῶν δακρύων
ὡς πολυτιμῆτω μύρω,
τούτους τολμηρῶς ἀλεῖψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρρον αὐτοῖς με, Λόγε.

Ἄφες καὶ τὰ πταίσματά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὄρθς μου.
 Ἄλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρῦων,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Δαμασκηνός

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὁγδόου Λόγου)

Στὸ Χάρο ὀμπρὸς ἢ ἀνδρεῖά τίποτις δὲν ἀξίζει,
 τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει *.
 Τινὰς * δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χῶρις πόνου.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δέ μας φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
 μὰ τὴν ψυχὴ χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τὰκρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γροικήσετεν καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸ τηλικοῦτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

και περιβόλι εὔμορφο μὲ δέδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὔμορφα ῥοδινιασμένο *,
 και ἐκκλησίαν ἔκτισεν τάγιου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου και λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 και ἀναθήματα πολλὰ και σκευὴ ἔφησέν του,
 φελόνια και ἱερά πολλ' ἀφιέρωσέν του.
 Ὡσάν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει
 γιατί ὁ πατέρας τοῦ ἄμαθεν Ἀμιρᾶς * ἀποθαίνει.
 Ἀποθαμμένον βρίσκει τον, κλαίει πολλὰ θρηνηῖ τον,
 μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς και ἱερομονάχους,
 διάκονους και ἱερεῖς, ψάλτας και καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἐψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν· *
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 και ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγοῦτζικὸν καιρὸν θάπτει και τὴν μητέρα
 και θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 και ἔμεινέε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια και τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρός και τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ ἴθην ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι και φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάται και αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν και φεῦγαν ἀπ' ὄμπρός του.
 Ἀλλὰ και αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε νὰποθάνη
 γιατί Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τονε παρεφάνη.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρεῖος
 γιατί δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῆ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἱατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἱατροὶ μὲ βότανα και μὲ ἱατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπήγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουσι,
 γιὰ τοῦτο και οἱ ἱατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουσι.

- Ἦσαν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
καὶ τὴν γυνὴ του Εὐδοκίᾳ πλησίον του τὴν κράζει.
Λέγει τῆς : « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτῆριον θανατοκόντεψέ * μου.
- » Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου νάντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν ;
Μὰ δὲν δυναοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
- Ταυτὰ λεγεν ὁ Διγενῆς, ἡ δὲ γυνὴ του πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψι τῆς μεγάλης.
Ὁ Διγενῆς μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν * του.
Ἡ δὲ γυνὴ, ὡς εἶδενε αὐτὸν νενεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χῶρις πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ἐξεψύχησεν καὶ αὐτῇ, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἄμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πρᾶγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
- Ἐσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοί τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὲς παιδίσκες.
- Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρός μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μυριολόγια :
- » Ὡ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξερριζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνηῆσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τ' ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τάξια παλληκάρια
ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
- Ὡ, Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τον ἐφοβήθης ; ».

Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν. *
'Αφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὄλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενῆς νὰ τὸν 'παινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτετα-
μένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγομένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν
τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυ-
θέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαι-
ρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματευεται κεφαλαιω-
δῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καὶ, ὑπερητῶν χρόνον ἑκα-
τὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ
μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν
ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου
τοῦ Σαμπλῆτ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονο-
γράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύ-
ονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πί-
πτουν εἰς τὴν γ' δεκατηρίδα τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔρ-
γου εἶναι γασμούλος (ἤτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἑλληνοφραγκικοῦ) ἢ
ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς
γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν : τοπογρα-
φικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστο-
ρικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

*Κρουμβάχερ - Σωτηριάδη, Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας,
τ. Γ', σ. 100 ἐξ.*

'Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικός κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος * εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης, *
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
 ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω,
 τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.
 Κι ἂν ἔχῃς ὄρεξιν νὰ ἀκούῃς πράξεις καλῶν στρατιώτων,
 νὰ μάθῃς καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
 Εἰ μὲν ἐξεύρῃς γράμματα πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς·
 εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου *
 κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς,
 ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
 ὅπου ἦλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.
 Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου * τὰ σὲ λέγω.
 Ὁ κόντος * ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας,
 ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
 ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασσάτζο ἐκεῖνο
 μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
 ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
 ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετᾶνον
 εἰς τὰ φουσοᾶτα * ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελεγῆρινοι, *
 καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
 Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δεύτερου ἀπὸ αὐτον...
 Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
 ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
 ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν * τοὺς κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
 κι ἐκέρδισαν τὴ Ρωμανίαν κι ἐγένησαν ἀφέντες,
 βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι
 νὰ μείνῃ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν * τοὺς,
 κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.
 Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
 κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
 ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
 ὁ κάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονημώτερός τοὺς.
 Κι ἰσιάστησαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
 ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντᾶτο * του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
 κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶρ Γουλιᾶμος ἄκω, *
 εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην * ὁ λόγου του, * τὸν ἐλέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νὰ εὐρη φουσσᾶτα ὅσα ἤμπορεῖ νὰ ἐπάρη μετὰ ἐκεῖνον,
 κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥωμανίαν τοῦ νὰ ἔχη κουγκεστήσει *
 κάστρον καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχη ἰγονικά του.
 Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν * εἶχε,
 καὶ εἶπεν του : « Ἀδελφούτικε, ἀφῶν * ἐγὼ ἐνεμένω
 ἀφέντης εἰς τὰ κάστρον μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας,
 ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα
 κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
 κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχήσῃς ».
 Ἐν τούτῳ ἐπερισώρησεν κ' ἐρρόγεψεν * φουσσᾶτα
 εἰς τὴν Μπουργούνιαν * ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον,
 οἱ μὲν τὴν ῥόγαν * ἔπαιρναν κ' ἐρχόντησαν μετ' αὐτον,
 ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασιν κ' ἐκεῖνοι φλαμουριάροι, *
 ὅπου ἦσαν πλοῦσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασιν μετ' ἐκεῖνον,
 ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχη κουγκεστήσει.
 Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νὰ ὀρμώσουν,
 κ' εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρηῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέα ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὅπου ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κἂν δεκαπέντε μίλια
 εὐθέως καστέλλιν * ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ, * μόνον δώδεκα κάστρον.
 Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπ' ἔσω ἐκ τὰ καράβια,
 κἂν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νὰ τὰ ἀναπάσουν.
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπυτσήτα * ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου * πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔσω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν ἀπήρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον ἐπαρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
ὁ κατὰ εἰς τὸ ὁσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν ἀπήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἶθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπήρασαν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅπου τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα
ἢ χώρα ἢ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κοίτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχεὰ ἔχει κἀνόλως ὅς αὕτην.
Ἐν τούτῳ ὠρμήσασι ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουσι,
ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσσάτου*
κι ἀφότου ἐπλησιάσασι ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκείνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ᾤμοσεν κι ὑπισκῆθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὔτε ζημίᾳ νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
Ὀλοὶ τοῦ ὑπωμόσσασι δοῦλοὶ του ν' ἀποθάνουσι.
Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπήρην μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσσατέψῃ*.
Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουσι,
διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

άνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.
 Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλή ἐκείνη ὅπου σέ λέγω,
 ὠρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὠρῖσεν τὰ πλευτικά * νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσσάτου *
 ἐκ τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κ' ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκέισε εἰς τὴν χώραν
 τὸ γῦρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.
 Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἀπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὶν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχέα καλὰ περικλεισμένη.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ ἐτότε ὅπου σέ γράφω
 ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
 Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπίκλην·
 κι ὡς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώραν ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδιά,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον * λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασαν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ. *
 Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σέ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουσσᾶτά του καὶ περιεγύρισέ τὴν.
 Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτησαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
 ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρωῖ, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
 Τὰ τριπουτσέτα * ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάγρες * οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἔστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἠῦραν·
 οἱ δὲ ποὺ εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS. of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ἐξελίσσεται εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἡράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης φθάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν, ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μὲ τὸν Ἄριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχίας.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγᾶδες κλαίοντα; ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

Ρ Η Γ Α Δ Ε Σ

Μὰ τ' Ἄστρον, μὰ τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι,
 καὶ μὰ τὴ Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θεὸ νὰ μᾶς καταλύση,
 καὶ μὰ τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνην,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο, ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἄ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἢ κληρονομία μας
 νὰ κἀνὴ ὅ,τι στοῦ χαρτί, καὶ λὲν τὰ γράμματά μας

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὡσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
 καὶ δίδουσι τὸ φοβερό θέλημα τοῦ πολέμου,
 τὸ 'να φουσσᾶτο * χλόμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
 Στέκου οἱ Ρηγᾶδες καὶ θωροῦ, βαρά 'ν πολλὰ ἢ καρδιά ντως
 βλέποντας πῶς σὲ δυό κορμιὰ κρέμετ' ἢ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο,
 κι εἰς τὰ φουσσᾶτα καὶ τὰ δυό σὰν κείνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπου ντου τὸ ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾶ, καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγει.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σὰν αὐτὸ 'ς ὅλη τὴν Οἰκουμένη,
 ὡσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὡσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξη τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρη τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλᾶ, σκουτάρια * σιδερένια,
 καὶ τὸ σημάδι τσι μαλιᾶς ἐστέκαν κι ἀνημένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυό λιοντάρια.
 Σήμερα πολεμοῦσινε, σήμερα καλεστῆκα,
 δυό παλληκάρια, πού στη γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα
 κι ὡς ἀγροικῆσαν κι ἤπαιξεν ἢ σάλπιγγα ἢ πρώτη,
 ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἢ ὁμορφὴ ντως νιότη,
 στη μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στήν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
 χίλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματὰ ντως λάμπου.
 Κτυποῦν τὰ πόδια ντως στη γῆς, τῆ σκόνι ἀνασηκῶνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου. *
 Ἦ γλώσσα μέσ' στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιά τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεῦγου.
 Ἦ σάλπιγγα δευτέρωσε τσι μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή του ὁ θάνατος τῆνε φουσᾶ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος; ἢ λαλιά, ἢ ἀντιλαλιά ὅλον αἶμα,
 πού ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοί, καὶ τὰ φουσσᾶτα τρέμα.

Σ' ἕναν καιρὸ τὰ δυὸ θεριὰ μὲ μάνιτα κινήσα,
 πού φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνι πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσειστή,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῶν Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλιν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιὰ τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιὰ * στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεὶς παρακαλεῖ συχινὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βοηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὄγια τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσῶντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τσι ψυχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἕνας φυσᾷ ἀπ' Ἀναστολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύσι,
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γροικήθη,
 ὄντες τσι πρῶτες κονταριές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κ' ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, πού ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει, *
 κι ἀπόκεις ἐρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιά κινήση,
 κάμει τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση·
 ἔτσι καὶ κείνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέικιν ἦσα.
 Ἄπονα πολεμοῦσινε, κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμῶνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεία τὸ χαμηλώνει.
 Ἄριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἑκατέβαινε πρὸς τὴ μεριά τσι μῦτης,
 ἦβαλε τὸ σκουτάριν * του ὄγια νὰ τὴ βλαπίσι, *
 μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήσι

και τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 και κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιᾶν ἐλίγη, *
 κι ἐφάνη σου ἤστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοικτή,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεία καὶ μάνιτα τῆ ρίκτηι,
 και γλήγορος 'ς ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τῆ χέρα πῶς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπώθει * ὅσον ἐμπόρει,
 και βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπο, ὅπου 'θῶρει,
 και τ' ἄρματα ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάϊ,
 κι ἐβούθησεν ἡ μοῖρά ντου και ξώφαρσα * τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγροίκα,
 και πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ και ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσσαῖτα,
 κι ὦρες τοῦ ἐνόους κι ὦρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντᾶτα.
 Στέκουν μὲ πόνο και θωροῦν ὄλοι μικροὶ μεγάλοι,
 και κάθε * εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα, πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν και σταματιζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι, πού τὰ ρίζου,
 κι ὦρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὦρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιά μεγάλο.
 Κι ὡσὰν τς' ἀνέμους πού 'ς τσι γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 και πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσῶντας θυμωμένοι·
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὄξω δὲν τς ἀφήνει,
 και πλιά μανίζου, πλιά φυσοῦ και πλιά δριμῶνου * κεῖνοι,
 και γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τῆ δύναμίν τως βάνου,
 κι εἰς τό 'βγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη,
 και νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τῆ γῆ σιγοτρομᾶ, τὰ νέφη και βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Και κάθε ὦρα ὁ πόλεμος ἀγριεύει, δυναμώνει,
 και τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρῶνει.
 Πλιά ἄργος φαίνεται' ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει ὁ Ἄριστος πλιά γλήγορος και τ' ἄλογο βουθηᾶ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγαλεύγει, *

καλὰ * καὶ νὰ ἴτον * δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κείνο
 ἔς ὅλα δὲν ἦτανε σωστό, ὡσὰν τ' Ἀρίστου κείνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἢ ἀντρεία τῆς χάρις,
 ἀπόσωνε ἔς ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλλάρις.
 Ἀρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γροικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἐνας τὸν ἄλλον τῶς ἴπαινε ἐκεῖ ποῦ πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τῆς δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἢ μοῖρα νὰ βουηθήσῃ
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὄχθρου τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέσσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ ἔς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού ἴσαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποιοὺς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνωσαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στεκούν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφραλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἢ δουλειὰ ἢ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μεριά οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνου ἐκεῖ, πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμου ἄλλου πόλεμος σὰν τοῦτον δὲν ἐγίνῃ.
 Ἄριστος, ποῦχε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό ἴπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤρριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 ἔς δυὸ μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερόν ἀμόνι.
 Σύννεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος, καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἢ κοπανιά, νὰ μὴ τότε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ἴχεν εἶσται κέρινο, τέτοιαις λογιῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπου πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, ἔς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὡσὰν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἄριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὄχθρον του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ * τῆς ἀνδρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.

Ἐμάνισε παρά ποτέ κι ὡς λιόντας ἀγριεύει,
καί λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καί γιά ντροπή μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σέ πολεμῶ, καί νὰ μὴ σέ νικήσω·
περμόζωξε τὴν ἀνδρείαά, βέλε τὴ δύναμί σου,
λέω σου δὰ παρά ποτέ βαρίσκω, καί βλεπίσου.*

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδυάσῃ
ἕνας μας θε νὰ σκοτωθῆ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν ψηλά, καί πρίχου* χαμηλώσῃ,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ), ἐκδ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ *Βισσέντζος Κορνάρου*

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρά τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινотάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἠττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρων· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάνειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμείνων τὸν θάνατον, περιστοιχίζου δ' αὐτὸν τὰ παλληγάρια του, εἰς τὰ ὁποῖα

ἀφηγείται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ, ἢ ὁ Διγενῆς κτερίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει, ἢ ἀκούσας παρὰ φίλων του ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἦρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἠττάται. Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενῆς διασκελλίζει ὄρη, δισκεύει μὲ δγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάρους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Νικόλαος Πολίτης

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾷ κι ἀστράφει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἅπῃν κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τσῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφῆς ἐπήδη,
 χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ* ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά* ἴπιανε πουλιά, ἴς τὸ πέταμα γεράκια,
 ἴς τὸ γλάκιο * καὶ ἴς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τάγριμα.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πήρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα, ὁ Διγενῆς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτῃ ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιουὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ἠὺρανε ἴς τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 — Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς ;
 — Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κ' ἐγὼ σὰς ἀφηγεῖμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὄργυιές κοντάρι.
 Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνά καὶ καταρράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἴζησα δῶ ἴς τὸν ἀπάνου κόσμον
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο
 πῶχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνη τὴν ψυχὴ του.

Κι ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε ἴς τὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ἐὸ Διγενὴς ψυχομαχεῖ μέσ' μολυβένιον πύρκον,*
 μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μέσ' προϋντζερον κρεβάτιν.
 Ἐππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ' αἱ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῆδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 — Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενῆ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἓν ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά* σου. ¹
- Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σέ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοῦνται.*.
- Κ' αἱ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ φοοῦνται.
Κ' αἱ στήννει τάβλες ἄρκυρες,* ψουμιὰ σιμιαλλένα,*
ῶτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦπουν καὶ χρουσωμένα.*
- Τρῶτε κ' αἱ πίννετ', ἄρκοντες, κ' αἱ ἐγιά νὰ σῶς ξηοῦμαι.
Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
κάουρας* ἔβασίλεψεν καὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
Φτεριστηρκάν* τὰππάρου* μου, πάνω ὄς βουνὸν ἠβκαίννω
καὶ κάμνω ἐτσά* τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβάϊν.*
κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβάϊν,
καὶ πάνω στήρ ῥαχοῦλλαν του σκύλλος* λαὸν κ' αἱ τρέχει.
- Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἓν ἡ ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σὰν ἓν ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά σου .
Σηκώννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον,*
ἡ Παναγία κ' αἱ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένους.
Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
καὶ με τὰ πέντε πιάννει τον, καὶ με τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
καὶ με τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ' αἱ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
κ' αἱ με τὰ πέντε πιάννει τον καὶ με τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
κ' αἱ μιὰς σπαθικιὰν τοῦ ἔδωσε κ' αἱ ἐκόπην τὸ σπαθίν του·
κ' αἱ με τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει τού το καὶ κείνον.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
— Ἐσ σε* χαμῶ, ἄ Διενῆ, γιά νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες του καὶ τὸθ Θεὸδ δοξάζει.
- Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού'σαι στὰ ψηλωμένα,
ἀποὺ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ' αἱ τὰ φανερωμένα·
τῆδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει .
Ἦρτεβ βουλή ἴπου τὸθ Θεόν, ἴπου τοὺς Ἀῖς* Ἄντζέλους :

1. Οἱ δύο στίχοι, ὀμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμὸς, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

- Τάνα* εἰς τὴν κοξοῦλλασ* σου, κ' αἱ ἔχει ἄρκυροφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' ὅς ἄρκυροφήκαρον ἔχει ἄρκυρόμ μαχαίριν,
 καὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν,*
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.*
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοξοῦλλαν του, βρίσκει ἄρκυροφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' ὅς ἄρκυροφήκαρον βρίσκει ἄρκυρόν μαχαίριν,
 κ' αἱ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν*,
 κ' αἱ ἔππεσεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δέν ἔν' ἡ δύναμί σου,
 Διενῆ, ποῦ μ' ἐνίκησε,
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' αἱ ἐνίκησές με,
 καὶ τώρα ποῦ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω·
 πιάσε τὲς δακκανουῦρες μου κ' αἱ κάμες τες μιὰτς τσάπταν*,
 κ' αἱ δὸς τοῦ τοίχου νὰ ῥαῆ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γεῖρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου καὶ κάμε την μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνειν της, οὔτε κακὴ πουμπάρτα.
 Φτεριστηρκὰμ τὰππάρου μου, πάνω ὅς βουνὸν ἡβκαίννω,
 κ' αἱ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεὶ κάτω στοῦ λιβάιν·
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμᾶται,
 καὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράς* χιχινίζου,
 καὶ μέσα εἰς ταύκια του περτίκια* κακαρίζου,
 πάνω εἰς τὴν ῥαχοῦλλαν του ζευκάρκα διωλίζου*,
 πάνω στὴν κεφαλοῦλλα του νερόμυλοι γυρίζου,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαούς* κ' αἱ τρέχου.
 — Γεῖά σου, γεῖά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε ἔπο κάτω στὴν μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα καὶ ἑκατὸν κεντίτες,*
 ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἔππέσαν τὰ ποτήρκα :
 — Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ῥίβκει.
 Ἔνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ' αἱ λαλεῖ τους :
 — Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ῥίβκει,

ἔμ ματσουικιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιάν, τελειώνει τον κ' αἰ κείνον.

« Κυπριακὰ Χρονικά » τ. 1, 1923, σ. 154 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΥΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκριτοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶναι σύνθετος εἰς τὰ ἀκριτικά ἄσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τούτου παρουσιάζουν τὰ ἄσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στήν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
ἐκεῖ κείμεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός,
κοιμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμά του σὰν βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἢ βαθεῖά πληγή.

- Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ῥωμοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθενα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :
- Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἔκλαιγαν ;
 - Θαρρῶ πὼς εἶχα μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἢ γυναῖκα νὰ την πῶρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.
 - Γιάννο μου, δὲν σοῦ τὸ εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾶς ;
 - Σώπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός.
ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασαῖδες ποὺ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·
κι ἀπ' τὶς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωσε,

πού 'χε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμι,
 καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
 Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
 στὸν οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρον ἐχάνονταν.
 Μιὰ σαΐτιὰ μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,
 τὴ δύναμή μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
 σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξῆντα δυὸ καμπάνες.
 Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διαῖκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
 κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
 Νὰμποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ ἴβγη ὁ βασιλέας.
 Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
- « Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
 10 παπαῖδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστήητε,
 γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἢ Πόλι νὰ τουρκέψη.
 Μὸν στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νάρθουνε τρία καράβια,
 τὸ ἴνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν ! ».
- Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε κι ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες,
 « Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζης,
 πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικά μας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφ'ὅτις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγονου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἕγγου τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὄρφανόν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὅπου δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συνκαστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτῆ

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἠύξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ἔχει μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐκατάστησεν εἰς ὅλα του τὰ φουσαῶτα *. Ὁ ἔρωξ ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσοσιν διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη. ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κόνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ἔχει μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι * τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι *, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἢ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεινόν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαρμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα ἔθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῆ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασιδῶν πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατῶντας. Ἐτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασιλεῖόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἢ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πρᾶξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

(ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλεῖ μιλεῖ)

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα, τοῦτῃ τὴν ὥρα βγαίνω

στὸ φῶς τς' ἡμέρας τὸ λαμπρὸ καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
 τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῆι τὸ φῶς μου,
 γιατί τ' ἀμμάτια πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
 στὴ λάμψι τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
 μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
 τῆ γῆς τὴ μυρωσιά γροικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.
 Ὡ κόσμε καλορρίζικε, τότε χαριτωμένη,
 τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένη
 ἀπ' ὅσους κι ἄ σ' ἐχάσαμε, κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
 κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σέ θωροῦμε !
 Μ' ἀνέν * καὶ δὲν κομπώνομαι *, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
 τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψι νὰ θωροῦσι·
 βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
 τὴ Μέμφι τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα . . .
 σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
 καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
 Σ' τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλὸ, σ' τοῦτο τὸ τιμημένο
 παλάτιν ἐγεννήθηκα, σ' τοῦτο ἀναθρεμμένο
 μικρὸ παιδί σ' ἀνόπαφες κ' εἰσὲ τιμὲς μεγάλες
 κι εἰς πλείσιες καλορρίζικιές πάντα περισίσιες ἄλλες.
 Σ' τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα, σ' τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
 τσι πόρτες, σ' τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
 πολλῶ λογιῶ παινέμματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
 νᾶν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλοὶ πάντα τως τιμημένοι . . .
 Ὡ ψευτικώτατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοῖρα,
 σ' τοῦτο τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
 κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὄχι ποτὲ ἀπ' ἐχθρό μου,
 μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
 τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
 τούτῃ τὴν ἀξιαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....
 Ὡ τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα *,
 καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερον δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
 Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
 μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μὰ κείν' ὅπου δὲν ἔφθανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίσι
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλῖσει !
 Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰ ἡμέρα
 στὸ σπίτι μ' ἔθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμμιάς λογῆς αἰτία, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλεία πὺν μῶδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρι·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζημιό* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλειά παρὰ μαχαίρι
 μῶδωκε πόνου στήν καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναῖκά μου, ὦ, θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιές κάτω στὴ γῆ καὶ θώρειες ! ..
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο,
 γιὰ νὰ γροικήση σήμερα πρίκα* πολλὴ καὶ πόνου,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεκδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνέν κι ἀργῆ καμμιά φορὰ τὴν παιδωμῆ* νὰ δώση,
 γιὰ νὰ ἔχη ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώση,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμι μεγάλη
 τὴν ὥρα πὺν λιγώτερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιά τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικώτατο σήμερο θὰ τελειώση !

.....
 Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγροικήθηκε σ' ὅλους ζημιό* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μῶδωκε χαρὰ κ' ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πὺν τ' Ἄδ' ἡ παιδωμῆ * γιὰ μιὰ μῶλειψε φαίνεται μου·
 κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 σ' τοῦτο τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὦρισ' ἀπὸ τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸν σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλειότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔντον* ἐδῶ πὺν πρόβαλε . . . νὰ τότε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πὺν μῶκαμε στὸ στήθός μου ἄνηροῦμαι*
 μὴ ξαναοίξη νὰ γενῆ κι ἐδὰ σὰν τότες βρῦσι,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τόπους νὰ γεμίση.

Σκηνή Ε'

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ἄπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ μπορεμένη φύσι
 γιά στόλισιν ἐβάλληκε τ' ἀνθρώπου νά χαρίση,
 πλει' ἄξια καί πλεία καλύτερη δὲν τῶδωκε σάν κείνη
 τσ' ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη,
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σάν τούτη νά ψηλώνη
 τσ' ἀνθρώπους γληγορότερα καί νά τσι μεγαλώνη·
 τούτ' ἦκοψε καί μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τῆ θάλασσας τσι στράτες ἔβαλέν τα·
 τούτη τσι ποταμούς περνᾶ καί τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλείσια δύναμι σσι ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καί τούτη
 μόνια τση δίδει τσι τιμές καί τὰ μεγάλα πλοῦτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾶ, τὸν Ἄδη δὲν φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στή γῆ λογαῖται.
 Τούτη καί μένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καί μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορρίζικο κανένα δὲν γνωρίζω·
 νῖκες καί πλοῦτη καί τιμές πᾶσ' ὦρα μου πληθαίνου,
 χαρὲς πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνου.
 Μιὰ μόνο μου βασάνιζε ἔγνοια τὸν λογισμό μου,
 τῆ θυγατέρας μου ἡ παντρειά... τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καί τούτη πλει' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸ λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τῆ μπόρεσῆς μου πλεῖο μπόρεσι δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω τσ' Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καί τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειά νά ξαναπ' ἀπατός μου*.

ΣΚΙΑ

Ζεῦ, ἀπὸ στέκεις στὸ οὐρανοῦς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω,
 τσ' ἀνθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια 'ποῦ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γροίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα . . . μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγένη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δᾶ κι ὀμπρὸ δῶσέ του τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἡ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνητες, πρίκες, βάσανα, κλάηματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τσῆ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρ' ἀπομείνα,
 πόσοι ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιές* συναφορμὰ σας
 γροικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδη ἄς βουλήση τ' ὄνομά σας,
 κι ὄξω στὴ γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψη
 νοῦ πλείον ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχία σας·
 γιὰτὶ ἀποδεκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νάρθητε,
 τσ' ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψη.
 Τῆ λύπησι μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε
 μακρὰ τῆ δικιοσύνη ζορισμένη,*
 κι οὐδὲ πρεπτό, μὴδ' ὄμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐραν' εἶναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲν μποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀνθρώποι ἀναπαυμένοι.
 Μὲ τσ' ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι,
 κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιές των ἀπαρνοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι . . .

Πράξις Δ' — Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπού με τῆ φωτιά σου τῆ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη.
 Τὸν οὐρανὸ στολίζει σ' μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῆ γῆ ἢ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴν στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶσε μακραίνης τῆ θωριά σου,
 με χιόνια καὶ βροχῆς τῆ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι' ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπῆς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμο, ὅλη τῆ γῆ μ' ἀθούς* γεμίζεις,
 τὰ φύτρα ἀναγαλλιᾷς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσὶ πέτρες το' ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στή γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρὸς τῶν ἄμματιῶ σου,
 γῆ ἐσὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνου,
 καὶ νὰ χαθῆ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

Γεώργιος Χορτάτζης

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐν τῇ προκειμένη Θυσίᾳ τοῦ Ἀβραάμ βλέπομεν
 δραματουρουμένην τὴν αὐτὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστὴν
 ὑπόθεσιν. Καὶ ἡ μὲν πλοκὴ εἶναι ἀπλῆ, τῆς δράσεως ἐλλειπούσης

σχεδόν παντελῶς. Ἄλλὰ μεγάλη, ἐνίοτε δ' ἔξοχος, εἶναι ἡ ποιητικὴ ἀρετὴ τοῦ ἔργου, συγκινητικὸν δὲ καὶ βαθύ τὸ διαπνεύον τοὺς στίχους αἴσθημα.

Ἔχει δ' ὁ μῦθος ὡς ἐξῆς : Ἄγγελος προλογίζων ἀφωπνίζει τὸν κοιμώμενον Ἀβραάμ, φέρων εἰς αὐτὸν παρὰ Θεοῦ τὸ πρόσταγμα νὰ θύσῃ τὸν ἴδιον υἱόν. Ὁ πατὴρ ἐγείρεται τεταραγμένος ἐκ τοῦ ὕπνου, ἀναλογίζεται τὴν βαρεῖαν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τέλος ἀποφασίζει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ Θεῖον θέλημα καὶ γονυπετὴς προσεύχεται, ἐξαιτούμενος τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ Σάρρα ἀκούσασα τοὺς θρήνους τοῦ Ἀβραάμ ἐξυπνᾷ καὶ τέλος μαρθάνουσα παρ' αὐτοῦ τὸ ὀδυνηρὸν πρόσταγμα πίπτει λιπώθυμος. Τότε δ' ὁ Ἀβραάμ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐμφανισθέντος ἀγγέλου παροτρυνόμενος ἐξεγείρει τοὺς δούλους καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς θυσίας. Ἡ Σάρρα συνέρχεται καὶ θρηνεῖ διὰ γοερῶν, συγκινητικῶν φθόγγων μετὰ τοῦ ἐνθαρρύνοντος αὐτὴν Ἀβραάμ τὸν ὄλεθρον τοῦ υἱοῦ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνον μου κανακάρη*
 Ἵς τοῦτο τὸ κακορρίζικο καὶ σκοτεινὸν κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, υἱέ μου, σοῦδιδα τὸ γάλα τῶν βυζιῶν μου
 καὶ σύ 'σουνε τὰ μάτια μου καὶ σύ ' σουνε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν καὶ μεγάλωνες ὡσάν δενδροῦ κλωνάρι
 καὶ πλήθυνες στὴν ἀρετὴν, στὴν γνώμην καὶ στὴν χάρι.
 Καὶ τώρα πῆ μου ποιὰν χαρὰν βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης,
 ὡσάν βροντή, ὡσάν ἀστραπή θεὸ νὰ χαθῆς, νὰ λειώσης.
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω,
 ποιὸν θάρρος ἔχω, ποιὰν δροσιὰν στὰ γέρα μου τάπισω;
 Πόσην χαρὰν τάντρογυνον ἐπήραμεν ἀντάμη,
 ὅταν μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλουμ' κάμει ;
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ πόσες χαρὲς ἐξώθης* ,
 παιδάκι μ', ὅταν ἔπεσες στὴν γῆν καὶ φανερώθης!
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰν νέφη, στὸν ἄερα ;

Τέλος πείθεται ν' ἀποσυρθῇ ἡ Σάρρα, λέγουσα :

Πάγω εἰς τόπον ἀπόκρυφον, νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα.
 Μίαν ὥραν θεὸ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Ἦραία εἶναι ἡ σκηνὴ καθ' ἣν ὁ Ἄβραάμ ἐξεγεύρων ἐκ τοῦ ὕπνου τὸν βαθέως κοιμώμενον καὶ σκορδινώμενον υἱὸν πείθει αὐτὸν ὅτι πρόκειται περὶ πανηγύρεως ἐν μακρὰν κειμένῳ κήπῳ, ὥρατος δὲ καὶ ὁ βραχύς, ἀλλὰ συγκινητικὸς ἀποχαιρετισμὸς τῆς μητρὸς :

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐδῶ ; Τίς μοῦ μιλεῖ ; Τί με κουνεῖ ; Ἄς μ' ἀφήση·
νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ με ξυπνήση.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη * μου, κι ἐγὼ ἄμ' ὅπου σὲ κράζω·
δουλειὰ σὲ θέλω βιαστική, γιὰ κείνο σὲ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ με ξυπνήσης καὶ ἄφες με, ὕπνον γλυκὸν κοιμοῦμαι,
νύκτα ἄν' πολλή κι ἄς πέσωμεν καλὴ ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ με ξυπνᾶς, νὰ με χαρής, νὰ ζήσης ἀφεντάκη,*
μὴ με πειράζης, ἄφης με νὰ κοιμηθῶ λιγάκι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει.
Τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γι' αὐτὼς παραμαϊζει.*
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι.
Θυσία θεὸ νὰ κάμωμεν σήμερ' ὅπου'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

Ἦφ, ἀφεντάκη * μου γλυκύ, καὶ ἄς ἤθελές μ' ἀφήσει
καὶ με τὴν ὥραν τοῦ σκολειοῦ ἐγὼ ἄθελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρ', ἄμε, κάμε προσευχήν, δέησ' εἰς τὸν Θεόν μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιάν στὸν ἀπομισεμόν* μας,
καὶ ἀνήμενέ μας νᾶρθωμεν, καὶ ἂν τύχη νὰ γυρίσω,
ὀμάδι με τὸν Ἰσαὰκ νὰ σὲ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνημένει,*
 μ' ὅ,τι ἔδοχὴν στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνημένουν τῆς φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 τοιούτους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνημένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὅτε μοῦ κατακροῦσιν,*
 θέλ' ἀνημένει τὸ πικρὸν μαντᾶτο νὰ μοῦ ποῦσιν.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνον μου, μὴ στέκωμεν νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσῃς σήμερον καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

Ι Σ Α Α Κ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ καὶ ὁ νοῦς νὰ τὸ γροικῆσῃ,
 γιὰ ποι' ἀφορμὴν ἢ μάννα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲν μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμμ' ἔνδυνέ μ' ἢ μάννα μου μὲ χάρχαρα καὶ γέλοια.
 Καὶ τώρα ποιά ἔν ἢ ἀφορμὴ κ' ἢ μάννα μου μ' ἀφῆκε,
 κ' εἶδά την μὲ βαρεῖαν καρδίαν στὴν κάμαρα κι ἔμπῆκε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Μᾶς ὀρδινιάζει τὸ φαητὸ ἴπου θε νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴν στράταν μας ψωμί, κρασί καὶ βρῶσι.

Ι Σ Α Α Κ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμεν ;
 στὸ σπίτι δὲν γυρίζομεν ἀπὸ νωρὶς νὰ φᾶμεν ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Θυσίαν θε νὰ κάμωμεν, κι εἶναι μακρὰ λιγάκι,
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφον, εἰς ἔψηλὸ βουνάκι.

Γιὰ κεῖνο εἶν' ἡ μάννα σου σὰν κακοκαρδισμένη
γιατ' εἶπά της ξωμένομεν,* καὶ μὴ μᾶς ἀνημένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγ' ἀκλουθῶ σου ὀπίσω
μὰ θεὸ νὰ δῶ τὴν μάννα μου, πρὶν παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος καὶ ἀπαντοχή μου,
παρηγοριά καὶ ζῆσί μου, ἄμε μὲ τὴν εὐχή μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάννα, τὰ τόσα σου φιλιὰ 'ς ἔγνοιαν πολλὴν μὲ βάνουν,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνουν.
Ποιὰ πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δέν εἰρνεύγεις
καὶ ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφὴν ὅλου μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γυιέ μου, τίποτας, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης.
Καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάννα μου 'ς τὴν ξεφάντωσιν πὰ' νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶν δενδρῶν μὲ μυρισμένα φύλλα.
Ἄν λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ἔμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
καί, ἂν με γυρέψ' ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά γιαγέρνω.*

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τὰπίδια μοῦχασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργητοῦ τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα
καὶ βάλε τα στὸ στήθός σου καὶ φά' τα σὰν διψάσης,
ὡσὰν τὸ μέλ' εἶναι γλυκειά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

ΙΣΑΑΚ

Μάννα μου, γιατί λουκουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν εἰρνεύγεις
καὶ τί κακὸν μοῦ μελετᾶς καὶ τά μοῦ προφητεύγεις ;
Παράξενον μοῦ φαίνεται, ὅς ἐγνοῖα μεγάλην μπαίνω,
τάχ' ἀναβαίνω τὸ βουνό, μὰ κάτω δὲν γιγαγέρνω.*

Ἐκεῖθεν ἀρχεται ἡ ὀδυνηρὰ πορεία, καθ' ἣν ἀνύποπτος μὲν εἶναι ὁ Ἰσαάκ, τὸν δὲ Ἀβραάμ μάτην ἀγωνίζονται νὰ μεταπείσωσιν ἀπὸ τῆς γενομένης ἀποφάσεως οἱ συμπορευόμενοι δοῦλοι. Τέλος φθάνουν εἰς τὸ ἐντεταλμένον ὕψωμα καὶ ὁ Ἰσαάκ αὐτὸς κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρὸς ἐτοιμάζει τὰ τῆς θυσίας, ὅτε, ἐρωτῶν τοῦ εἶναι τὸ θυσιασθὸν σφάγιον, μανθάνει τὸ σκληρὸν θέσφατον καὶ δέεται συγκινητικῶς τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς νὰ καταστήσῃ αὐτῷ γλυκύτερον τὸν θάνατον διὰ τῶν ἐξῆς ὠραίων στίχων :

Καὶ τοῦ μὲ κράξεις, κύρη μου, νάρθω νὰ γονατίσω,
ὅς ποιὸν γάμον, ὅς ποιάν ξεφάντωσιν καὶ θές νὰ προθυμῆσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἄδρατε, λυπήσου με· Ἄναρχε, πόνεσέ με,
καί, Πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με,
σπλαγχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατεῖά τους,
δός μου ζωὴν νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τους.
Μ' ἂν ἔν καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶς ἐπρέπει χάρι,
πέμψε τῆς φύσις θάνατον σήμερον νὰ μὲ πάρῃ,
νὰ μοῦ σφαλίς' ὁ κύρις μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα,
νὰ μὴ γροικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸν λαιμόν μου
μὴ ἰδῶ τρομάραν φοβερὴν κι ἄγριαν στὸν θάνατόν μου.
Γονή, ἐπειδὴ μεταθεμὸς* δὲν εἶν' μηδ' ἔλεημοσύνη
καὶ ἐπειδ' ἔτζι τ' ὤρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
μίαν χάριν μόνον σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμόν μου,
νὰ μὴ θελήσῃς ἄπονα νὰ κόψῃς τὸν λαιμόν μου·
μὰ σφάξε με χαϊδευτά, κανακιστά κι ἀγάλια
γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυα μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ ἰδῶ ἂν λακταρίζῃς
καὶ τὸν πτωχὸν τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνον ἂν γνωρίζῃς.

Καί σάν ταραξώ νά μέ ἰδίης σάν πρόβατον ὀμπρός σου,
 ἀπάλυνε τήν ὄρεξιν, καί παῦσε τόν θυμόν σου·
 καί μή θελήσης ἄπονα κι ἄλλο κακόν νά πάθω,
 μηδέ με βάλῃς στήν φωτιάν, μηδέ με κάμῃς ἄθο. *
 Ὡσάν με σφάξης, μή καγῶ, μήν κάμῃς τέτοιαν κρίσι,
 μή τὸ γροικήσ' ἢ μάννα μου καί κακοθανατήση.
 Τὸ σφάγμα καί τὸν σκοτωμὸν βαστάζει τότε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάννα μου, ὡς ἐπρόβαινες νά μ' εὔρισκες δεμένο,
 καί νά σοῦ σύρω τήν φωνήν καί νά σοῦ πῶ ἀποθαίνω.
 Συμπάθειο νά σοῦ ζήτηνα, νά σ' ἀποχαιρετήσω,
 νά σέ σφικταναγκαλιασθῶ, νά σέ γλυκοφιλήσω.
 Μάννα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νά μ' ἐντύσης,
 νά μέ ξυπνήσης σπλαγχνικά καί νά μέ κανακίσης.
 Μισεύγω σου, καί χάνεις με, σάν χιόνι ὅταν λύση
 καί σάν ὅταν κρατῆς κερὶ καί ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὤρισε, νά ἴναι παρηγοριά σου,
 καί πέτρα τῆς ὑπομονῆς νά κάμῃ τήν καρδιάν σου.
 Γονή μου, ἂν καμμιάν φορὰν σοῦ ἴπταισα σάν κοπέλλι
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καί νά μισεύση θέλει,
 καί φίλησέ με σπλαγχνικά, καί δός μου τὴν εὐχή σου,
 καί τάξε πῶς καμμιάν φορὰν ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νά τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νά κόψῃ τὸν λαιμόν μου
 καί πῶς νά τότε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμόν μου ;
 Τὴν χάριν ποῦ σοῦ ζήτησα, σήμερον κάμε μού την,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ κἂν τὴν βολάν* ἐτούτην.
 Ἀντίκρυτα νά σε θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι,
 καί σίμωσέ μού το κοντὰ νά σε φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρι, μή σφίγγῃς τὸ σκοινί, ὡς τ' ἄχαμνὸ δαμάκι*
 καί μή μέ βιάζῃς καί ἄφῃς με νὰ κροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκείνη ἢ χέρα ποῦ πολλὰ μ' εἶχε κανακισμένον,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερον δὲν μ' εἶχε μαθημένον.
 Γιὰ νά θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλιὸ σοῦ δίδω,
 σήμερον τὴν μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τῆς, παρηγόρα την κι ὡς εἴστε πάντ' ὀμάδι
 καί εἰπέ τῆς πῶς ὀλόχαρος πάγω νά βρῶ τὸν Ἄδῃ.

Ὅ,τι δικόν μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δώστε τα τοῦ Ἑλισεέκ τοῦ γειτονόπουλου μας·
 τὰ ρούχά μου καὶ τὰ χαρτιὰ ἄγραφα καὶ γραμμένα
 καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸν ποῦ τᾶχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομήλικος καὶ συνανάθροφός μου·
 φίλον καλὸν καὶ σπλαγχνικὸν τὸν ἦῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξῃς,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξῃς.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ ἴπῳ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικόν καὶ φίλο.
 Κύρι μου ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲν με λυπᾶσαι ;
 ὦ, πλάστη μου, βοήθα μου· μάννα μου, καὶ ποῦ νὰ ἴσαι ;

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἀβραὰμ παρεσκευάζετο νὰ καταφέρῃ κατὰ τοῦ παι-
 δὸς τὴν θανάσιμον πληγὴν, παρουσιάζεται ὁ ἄγγελος καὶ ἀπαλλάσσει
 τῆς θυσίας τὸν δυστυχῆ πατέρα. Τότε δὲ εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὰς πρὸς
 τὸν Θεὸν εὐχαριστίας τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ ἐπακολουθοῦσιν
 αἱ τῶν δούλων καὶ τῆς Σάρρας ἡ μητρικὴ εὐφροσύνη κατὰ τὴν εἰς τὸν
 οἶκον ἐπάνοδον.

(Ἀγνώστου Κοιτῆς ποιητοῦ τῶν μέσων
 τοῦ ΙΓ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος)

Ὅ,τι δικόν μου
 βρίσκεται στὰ μέσα
 τοῦ σπιτιοῦ μας

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

ΚΟΛΛΑΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια, πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νά διηγᾶται, τοῦτος νά θαυμάζει τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι, φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καί κάρβουνα ; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καί ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καί Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καί προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος.... τοῦτοι λέγω καί ἄλλοι μύριοι δέν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὡσὰν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νά δεῖξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα ἦτον ἡ κόρη καί τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὄσους στίχους, τόσα ρόδα καί ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νά πιπιλίσουν τὸ μέλι καί τὴν γλυκύτητα ; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καί τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νά τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὄλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγός, καί ἡ στολὴ * τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης,* ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὄσους ἔκαμε κύκλους, καί ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καί τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἴπποκράτης,* ὁ Γαληνός,* θεοὶ ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου χωρὶς νά κλέβουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμφύχωναν τοὺς νεκρούς, καί μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους άλλος ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἀπλῶς ἑναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμίθεους), τοῦτοι ὄλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνιοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοεὶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσάν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαυγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις,* πονηρέ, διατί ποτε δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτῖνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ Χριστωνύμος πολιτεία. Τούτῃ ἄς εἰπῆ, πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαοὺς, χώρες, βασιλεία καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράνων, ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτε ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξερριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα, ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους, ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους ; Τό σκήπτρον, όπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώ-
ραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἄθα-
νάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασιλῆιοι, οἱ Χρυσόστομοι, καὶ τόσοι ἄλλοι
Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα
τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασιλεία, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα
εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλώσ-
σαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία,
δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ
αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον
γλώσσαν τῆς χριστιανύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην
φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζῶν τῶν Ἀγγέ-
λων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ
ὁποῖα δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ
ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἀνθὴ τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε
πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα
κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταισίμα,
ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξερρίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσης τοὺς ἰδίους
σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα, διὰ νὰ μυρίση μὲ ἐκεῖνα
ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες γιὰ
νὰ ραντίσης μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσης μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου
Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα
ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι, ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν
τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζω-
γράψισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα, ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν
πίστιν καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μα-
καρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ
Ἐωσφόρος* σὲ ἐγδυσε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἑλληνικὸν γένος τό-
σους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανόσ,
ἀμὴ χωρὶς καμμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος-ὅλος φαίνεσαι μίᾳ Ἑλλάδα. ✓

« Τέχνη Ρητορικῆς », Ἐνετίησι, 1681, σ. 54 ἐξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου.

Ἡ πατρίδα μου ἢ ψεύτικη, ἢ γήϊνη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἄρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἢ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὄλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πὼς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστός μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχίαν του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρισῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς ! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα, κα τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμά μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἄνισως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον, πὼς μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἦθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὄχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης.

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ ἐβγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου.

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ φωμί σας μὲ τὸν κόπτον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δώσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισον. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνηῆτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἀδικον διάφορον τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνη νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία.

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαίρῳμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήϊνα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζώμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὄχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται ἐν Κυριακὴν εἶναι καταραμένοι. Καὶ ἂν τύχη θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακκούλαν σου, ἀλλὰ δώσέ το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον.

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἠμπορεῖς

νά καταλάβης εκείνα όπου όμολογεί ή Έκκλησία μας. Καλύτερα, άδελφέ μου, νά έχης έλληνικόν σχολείον είς τήν χώραν σου παρά νά έχης βρύσες και ποτάμια. "Όποιος Χριστιανός, άντρας και γυναίκα, υπόσχεται μέσα στο σπίτι του νά μήν κουβεντιάζη άρβανίτικα, άς σηκωθή επάνω νά μου τó πη και έγώ νά πάρω όλα του τά άμαρτήματα είς τόν λαιμόν μου από τόν καιρό που έγεννήθη έως τώρα, και νά βάλω όλους τούς Χριστιανούς νά τόν συγχωρήσουν και νά λάβη μίαν συγχώρεσιν, όπου άν έδινε χιλιάδες πουγγιά* δέν τήν έμετάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', σ. 487 έξ.

Κοσμάς Αιτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗ, ΑΓΙΑ, ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ. ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

« Πέριλυπόσ έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου »
(Ματθ. κστ')

Δύο μεγάλα και παράδοξα θαύματα είδεν ό άνθρωπος είς τόν κόσμον· ένα Θεόν νά κατέβη από τόν ούρανόν είς τήν γήν νά γένη άνθρωπος, και αυτόν τόν Θεόν και άνθρωπον νά άνέβη νά άποθάνη επάνω είς ένα σταυρόν. Τό ένα έστάθη έργον μιās άκρας σοφίας και δυνάμεως, τό άλλο έργον μιās άκρας φιλανθρώπου αγάπης· πλήν και τά δύο έλαβον περιστατικά πολλά διάφορα. Είς τό πρώτον θαύμα, όταν ό Θεός έγινε άνθρωπος, έκαμε κοινήν πανήγυριν όλη ή κτίσις : άγγελοι είς τόν ούρανόν έψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες είς τήν γήν έχόρευον διά τά ευαγγέλια τής σωτηρίας, και τής χαράς· και βασιλείς ήλθον έξ άνατολών, και έπροσκύνησαν μέ δώρα τόν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Είς τό δεύτερον θαύμα, όταν ό θεάνθρωπος απέθανεν έσταυρωμένος, ώσαν κατάδικος, έν μέσω δύο ληστών, ό άνω και κάτω κόσμος έθρήνησεν· ό ούρανός έσκέπασε μέ βαθύτατον σκότος τό πρόσωπον· ή γη έσεισθη εκ θεμελίων από τόν τρόπον, αί πέτραι έσχίσθησαν. Έκείνη έστάθη μία λαμπρά νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαράς, και αγαλλιάσεως· έτούτη μία σκοτεινή ήμέρα, άφορμή λύπης, και άδημονίας· είς εκείνην έκαμεν όσσην ευεργεσίαν έδύνατο νά κάμη ό Θεός προς τόν άνθρωπον· είς έτούτην έκαμεν όσσην παρανομίαν δύνανται νά κάμη ό άνθρωπος προς τόν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδία. Καὶ ἀληθινὰ, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὔρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάϊν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἄβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῆ μετὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῆ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῆ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῆ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῆ ὡσὰν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῆ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῆ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῆ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὡσὰν κατὰδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνησις τοῦ Δαβίδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπηήκοοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δοῦλοί του νὰ τὸν κυνηγοῦσι με πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι με ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, με γυμνὰ πόδια ἀνέβαινεν εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παραιτημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μετὸν Σταυρόν, συντροφευμένος ἀπὸ τὰς βλασφημίας καὶ ὄνειδισμούς ὀλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν Γολγοθᾶν διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἕνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πῶς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰωβ ὑστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἕνας τύπος, μία σικὰ τῶν πόνων καὶ πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀγίων Μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ δὲ πάθος τοῦ Ἰησοῦ

Χριστού είναι πάθος και σώματος και ψυχής· όλον πάθος χωρίς καμμίαν παρηγορίαν, θάνατος όλος άτιμία, μαρτύριον όλον λύπη, και λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς έ σ τ ι ν ή ψ υ χ ή μ ο υ έ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Έγώ ήξεύρω διά τί τέλος οί διδάσκαλοι κηρύττουσι τά πάθη τοῦ Χριστοῦ, διά νά παρακινήσωσι δηλαδή τούς Χριστιανούς εἰς συμπάθειαν καί εἰς δάκρυα. Έγώ δέν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, διατί τοιοῦτον σκοπόν δέν εἶχε καί ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νά ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καί ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθε ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καί ἐγώ, τήν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τήν κακίαν σας, κλαίετε τήν κόλασίν σας, καί κλαίετε ὁμοῦ τήν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δέν θέλω νά κλαύσετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νά ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διά τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς έ σ τ ι ν ή ψ υ χ ή μ ο υ έ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

.....

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἰς τήν σημερινήν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νά ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς έ σ τ ι ν ή ψ υ χ ή μ ο υ έ ω ς θ α ν ά τ ο υ » ;

Έγώ λέγω πῶς δέν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἔδοκίμασεν εἰς τήν ψυχὴν, ὡσάν λύπη διά τήν προδοσίαν τοῦ Ἰουδα, καί τήν ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καί ἡ ἔντροπή διά τήν τόσην καταφρόνησιν καί ἀτιμίαν, ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καί μῖσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἔδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσάν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καί ὁ ἴδιος ὁ θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατί αὐτὸς ἐδίδαξε πῶς τὸ ὄνειδος καί αἱ κατηγορίαι, ὅπου μᾶς κάνουνσι οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδαξε πῶς δέν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νά φοβούμαστε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νά τὸν ἀκολου-

θήσωμεν, καθ' ἓνας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινήσῃ μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; ... Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορόν τῶν Ἁγίων Μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδιὰ, παρθένους ἀπαλάς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμωσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυρούς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενική ψυχὴ, ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει : « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ ἡ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἂν λογιᾶσωμεν πὼς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηῖται τέτοια; λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὑστερινὴν σταλαγματιὰν τὸ ἄχραντόν Του αἷμα· ὑπάγει διὰ νὰ ἀποθάνῃ ὡσὰν ἓνας κατὰδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πὼς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πὼς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημηθῆται, τὸ αἷμά του νὰ καταπατηθῆται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τὸσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος, (φαίνεται μου νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονειδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; ὦ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ ἡ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηθῆται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλοιμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα : « π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς

ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Χριστιανός, θέλει νὰ εἰπῆ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῆ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῆ ψυχὴ σεσημειωμένη, καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἐκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἐκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχαὶ κερδαιμένοι μὲ τόσον κόπον ; Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλεγε : « π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ ἀ ν ἄ τ ο υ ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κήπον ἄρχισε νὰ λυπῆται καὶ νὰ ἀδημονῆ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὄχι τὸ βᾶρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βᾶρος τῶν ἀμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ιδρώσῃ τὸ αἷμα. « Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μοι νὰ ἔλεγεν) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὡσὰν τοὺς ἐξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ μὲ πωλῆ ὡσὰν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ μὲ ἀρνήται ὡσὰν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορκίας καὶ ψεύματα· ἐκεῖνον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὄρεξιν· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἀμαρτίαν· ὦ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; ὦ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμά μου, ὅπου ἔχουσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὲς στράτες, καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα, μικροὶ καὶ μεγάλοι ; ὦ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὲς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεσθαι ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὡσὰν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρησιαζέσθαι ὁ σταυρός μου, ὡσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες, ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαριστοὺς· ὅπου δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἄχ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί

μου ;» Ἄχ, διὰ τοῦτο « περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας Περισαίδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱούς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθ' ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀποθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, μὰ μὲ ἕνα τρόπον, ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὄλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχωρῶσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός των, καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἕνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς, καὶ τοὺς λέγει : « καθ' ἕνας ἀπὸ σᾶς ἄς ρίψῃ τὴν σαίτταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καί, ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα, ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαίτταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὁποῖον κάνει καὶ ὁ δεῦτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν ; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαίτταν του μὰ, θωρῶντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « ἐγὼ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαίττεῦσω τὸ λείψανον τοῦ ἀποθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής ; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θεωρεῖτε, εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσατε τὰς σαίττας, ρίψατε, λαβῶσατε, πληγώσατε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλοίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοί, ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαίττα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν ; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδέτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν ; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας ; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι... Ἄλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὡσὰν χαλάζι, τὰς ὁποίας ρίπτουσι οἱ κατάκριτες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν ; Ἐλάτε, ἐλάτε, σαίττεῦτε, χορτάσατε, τὴν

ὄρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμί τοῦ ἀποθαμένου πατρός σας, ἔλατε, παιδία, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. Καὶ τοῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; υἱὸς νὰ λαβῶνῃ τὸν Πατέρα, καὶ Πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρῶνουν τὸν Ἰσταυρωμένον.

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἐφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν ». Πῶς ; Ἐφες αὐτοῖς ; ... Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐπουσίτην τὴν ὥραν· ἄς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῆ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθῶσιν... Ἐφες αὐτοῖς. Ἐφες εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις... Μὰ ὡς τόνον, ἄς παύσωσιν οἱ σαίττες, ἄς τελειώσωσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἄς φανῇ ἕνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἕνα ἀναστεναγμός, ἕνα δάκρυον... Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; « Ἐφες αὐτοῖς, Πάτερ ». Καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; « Μνήστητί μου, Κύριε, μνήστητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν ».

« Διδαχά », α' ἐκδοσις Βενετίας, 1720

Ἰλλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῆ τινος νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ Παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, καὶ θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωες τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἐάν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλὰ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνοστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τὶ ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θραξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν του ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω του ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀίδωνα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου των κατεκλήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν εὐρύθμως καὶ ἀρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμαῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φιλανθρώπους δελφῖνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὔρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσι ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς εἶναι, ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

« Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τεργέστη, 1868

Εὐγένιος Βούλγαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἄμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀναπόδοσιν, καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμὸν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾗ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὀψέ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἢ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἄνθρωπε, διατὶ ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἢ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἢ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν· ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῆς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψία, αὐτὴ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῆς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατὶ ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα, καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατὶ ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα ζητεῖς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπαταῖς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῶ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῶ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταραττεῖ, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμεν ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἔννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλωλάτραι· τοῦτο ταραττεῖ καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκομεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μανθάνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποῖα ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· « Ὅταν ποιῆς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους » (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; « Μὴ ποτε » λέγει, « καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα » (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου μεγάλου πειρασμοῦ· « ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς » (αὐτόθ. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία, δείκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποῖαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. « Καὶ μακάριος », λέγει,

« ἔση· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτοθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῆ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων, καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίλιζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιήτῃ », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἁμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », Α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερέτελιον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πέννης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἕνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἕνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζαν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητα· δὲν θὰ μᾶς ἄφηνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατὰστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοίκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλεόν « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἂν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὐρίσκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανὸς θὰ ἐγένετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλά.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὐρίσκουν ὑποδοχήν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφήν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατὶ ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακά ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν »

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζη τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτρέφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστῆι λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστῆι νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχη νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἠδέϊαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστῆι τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῆ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεῦτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθητοὺς ἢ παντάπασι τὰ ἦθη σαπρῶς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνακίς καταθέλουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικὸν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλακίς καὶ ἓν δένδρον, ἓν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεῦει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχει τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἢ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσοῦτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἄγας*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς ! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

« Περὶ φιλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος (ὁ ἐξ Οἰκονόμων)

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀπόσπασμα)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθήναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τῶρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μία τοποθεσία καλή, ἀπολαύει ἕναν ἀέρα ὑγιεινό. Τὰ πέρας τῆς κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τῶρα ἠμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμῆσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεξ χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν, ὅπου εἶχε, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ τῆς κάλλι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον ἀξιοθέατον καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσφῶζονταν ἕως εἰς τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρήξει οἱ Βενετζιάνοι, καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαροῦτι, ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σφῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς τῆς λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἠμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπο νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα, ποὺ σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερικῆ »

*Ἱεροδ. Γρηγορ. Κωνσταντᾶς, Διδάσκαλος τοῦ Γένους·
Ἱερομ. Δανιὴλ Φιλιππίδης*

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὄχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾶ τὸ αἷμά τους ἕνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῆ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι: πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον,

νά εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νά, εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νά μὴν ἠμπορῇ νά μᾶς τὴν πάρη ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νά μὴν ἠμπορῇ νά μᾶς ἐγγίζη, ἀλλ' εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίση τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταίσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἦγουν δὲ παιδεύεται * ὁ πλοῦσιος ὀλιγώτερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἢ ἐλευθέρα ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἦγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νά φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νά παιδεύση. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἦγουν ὅλοι θέλομεν νά ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας, κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νά μᾶς πάρη δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νά προστάξη ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφελιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νά μᾶς ἐμποδίσῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἠμποροῦν νά ἔμβουν εἰς ἀξίαν καὶ δημόσια ὀφίκια*. Τὰ ἐλευθέρα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἦγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δουλειαν, ἠμπορεῖ νά τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νά τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἠξεύροντας πῶς νά τὴν ἐκτελέσῃ, προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἢ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νά κάμῃ ὅλον ἐκεῖνο, ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νά εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νά εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν : Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νά σοῦ κάμουν.

"Άρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσοσ μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζόμεθα εἰρηρικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἰδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

"Άρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις*, ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῆ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξη.

"Άρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύη* τὴν κοινήν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύη· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλη.

"Άρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἤγουν, ὅταν πταισῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῆ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῆ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῆ εὐθύς καὶ νὰ πηγαίνη νὰ κριθῆ· διατί, ἂν ἀντισταθῆ καὶ δὲν θέλῃ νὰ πηγαίνη εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταισῆς· καὶ ἄρκετόν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούη νὰ πηγαίνη, ὄντας σίγουρος, ὅτι δὲν παιδεύεται*, ἂν εἶναι ἀθῶος.

"Άρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα, ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἑνὸς ἀνθρώπου, ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγῆν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτόν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῆ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως, νὰ τὸ ἀποβάλλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῆ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδησιν ἢ διοίκησιν, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος, ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὅσω νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβρισμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐν ὅσω νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἄπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρόν, ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα, λέγεται ἀνομία. Ἦγουν, ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι): δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἄκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

« Ἐλευθερίαι, Ἰσοτιμίαι. Ἀδελφότης »

Ρήγας Φερραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ο θρυλικός χορός του Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρῦων ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδιόκους των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουργαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφοδία ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἐκ τῶν τριῶν ἀποσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις ;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιᾶσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὅπου δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξεληθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκασεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὄρθιος ἐπὶ τὶ κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος...

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρῖτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρά τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ * Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφα του, καταφρονήσας τοὺς δήμους, ἔπειψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν...

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὀρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὀρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλώσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσι ἢ νὰ διώξωσι ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίνη ἀσυνειδήτως τὰς ἔγγραφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει ἐν ὄσῳ ὑπάρχει τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσι, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρά τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσαν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν

ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα τῶν ὄλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης τοῦ περὶ τῆς διανομῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών τῶν. Τότε ἠνεψώθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἠσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὄλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀπληγισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὡσεὶ ἐξήκοντα, ὄλα σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμαῖον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πράξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὄπλων....

«Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», 1815

Χριστόφορος Πεοραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μεῖζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

Ἄδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον* καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιοματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

ὄλων τῶν Γραικῶν ὑγιαίνειτε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικὰς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτούς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἱματὰ της, μᾶς βρέχει μὰ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ τοῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχῆς, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὐξήσαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτούς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστά τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνίται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἶχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοὶ, ὀλίγοι τὸν ἄριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς και μεγάλους βασιλείς, εις ἔθνη και ἅπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἢ ὅποια τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, και φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· και εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς και θαλάσσης και τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, και τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγη μὲ μεγάλην του καταισχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγηθῆ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήση, χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς και ἀνίσχυρον ἀρνίον.

Ἄλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοὶ σας, ὧ τέκνα μου, ἀγαπητά, ὄντες ἀνθρωποὶ ἔπταισαν και αὐτοὶ ὡς ἀνθρωποὶ. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα και σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατώρθωσαν, ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν και νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπεύρωσι κατὰ πᾶσαν πόλιν και χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Και τί συνέβη ἐκ τούτου ; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονας, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, και ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν και τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, και ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακειάν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, και τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Και μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ και δυστυχέστατα φρονήματα, πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοὶ σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῆ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ και ἡ χρηστοθήθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοὶ και περίφημοὶ Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Και τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν * και αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη τόσον ἐλεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἕθνος γενναῖον*, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἠξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δευτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ ο. Ρωμαῖοι, πταίσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιδόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι * τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα * ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον * θέλησιν τῶν Καισάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν ποῖαν * παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀπροσβεσθῆ, καὶ ἐσώζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποῖα * αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπῆται τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὄχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ᾧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους, καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι : καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιτάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν * τὴν ἀδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφορὰς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των, καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθηρσκοι καὶ ὁμόγλωσσοι

τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποῖαν * συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἠγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλιὰν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποῖαν νὰ περιγράψω μῆτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μῆτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμυσαν τίνες ; Τύρανοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρῶτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους : καὶ οἱ ταλαίπωτοι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν *, ἔκλιναν ἔλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῆσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἢ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα, Ἐπέσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἔλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἴδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μῆτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἴδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα, ἐβρόγχισσε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μῆτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν ; Μέχρι τῆς σή-

μερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τῶρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρὸν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφ' οὗ ἔδειξαν εἰς ὄλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὅποιαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὄχι ὡς Τοῦρκοι, ὄχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος ὅταν φωτισθῆ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὄλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεινηῆς μητρὸς σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὅποια μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία ; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ;

«Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχὴ του»

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

... Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τὰλλά του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται, καὶ ὅτι εἰς ὄλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται Παπάς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χρι-

στουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη τὰ πτερνισθῆ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέση τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρότερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σὺνηθες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἂν δὲν τὸν καλέσης μὲ τὸ κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξηκοντατέσσερα ταξειδία, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παραδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξειδία πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἕλληνας ἄγγλους τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπα-τρέχας νὰ συλλαῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησεν ἐκστατικὸς. Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι ;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρήσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατόν νὰ λαῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον, ποίαν γλῶσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαῶσι τῶν Ἕλλήνων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπα-Τρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἂν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους : « Τὰ διαβολόπουλα τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα ! »

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσιμον Παπα-Τρέχαν. Ναί ! σεβάσιμος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλόνητος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστόθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπτον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβρατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅτι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱὸν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιὰτριψεν εἰς τὴν Βολισσόν, καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἄδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑνεακοσίουσ σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ.

— Τί, μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο ; Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· π ο ἰ ἠ σ ι ν δ ἔ χ ε ι ρ ῶ ν α ὕ τ ο ὦ ἄ ν α γ γ ἔ λ λ ε ι τ ὸ σ τ ε ρ ἔ ω μ α .

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερὰ ὁ φιλόανθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχήτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχινοῖάν σου τὴν ἐξήγησιν. Ποῖαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσις μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποιήσιν τοῦ κόσμου ; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικὸς μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὡς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ, νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν, νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρεωζόμενας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτῶ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δεῖξωσι, πόσον ἦ

παιδεία του γένους είναι πράγμα ιερόν εις τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς (ἀπεκρίθη) ἀπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱερούς καὶ σεβασμίους, μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὄλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητος ;

— Ἄλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικὴν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἄγγελου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἄγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἐκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν Ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ Παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἀκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἐκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἐκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἄφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέμετρον μᾶκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῆ εἰς καμίαν ἐκκλησίαν Ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπᾶ - Τρέχας ; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ.

Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχοασθῆς πόσην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατὶ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ ; Συνέκλαυσα κι ἐγώ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὅποιαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα εἰς ἐφημέριον, καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν Παπαῦ τὸ ἔργον τοῦτο, δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν ;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τον περιγράφω, ὁ ἀπλοῦστατος καὶ φιλόανθρωπος Ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δεῖξη τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἤθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἦθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὅποιαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν ;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καὶ ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλί-

θιον, φοβούμενος τήν πτώσιν, ήσυχάζει ει; τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῆ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῆ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντριβεί ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἢ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν. . . .

(Ἐκ τῶν προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ βραχυοιδιῶν τῆς Ἰλιάδος, Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811-1820)

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τούρκοι* πολλοὶ μὲ ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴ χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀθήνα, γιὰ τὸ οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μὲ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάρτα τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀμέτρητη δύναμι τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κὶ ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε, δὲ θὰ ἰδοῦν τὴ στρατὰ νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροι, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἶμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρου. Ἔσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαφε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ ἔχτροι ἔτρεξαν νὰ γλυτώσουν στὰ καρᾶβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκνήγησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατέσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἶδησι στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἕνας ἔτρεξε καρβαλλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἀρματωμένος. Ὁ καρβαλλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα*. Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμὸ* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντὰ του· « Σταμάτα ! » τοῦ φώναξαν, « σταμάτα ! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρη φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*· ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσῃ, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσῃ. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθυὸ ἀνασασμὸ, καὶ μιὰ καὶ δυό, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

— Ἐνίκησαμε ! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτύς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καρβαλλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε !

Ἐκεῖ ὅμως, πού σταμάτησε ὁ πεζοπόρος κι ἐκεῖ πού πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὠνόμασαν Σ τ α μ ᾶ τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ὸ.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγία Σοφία, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο πού νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, κεῖ πού ἔπαιρνε ἀντίδωρο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὸ χέρι, ἔπεσε τὸ ἀντίδωρο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρῖσκει. Ὅταν ξεαφνα, βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα νὰ πετᾶ ἄπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελί-

σια νὰ τὰ τρυγήση, γιὰ νὰ βρεθῆ τ' ἀντίδωρο. Καί ἄλλος κανεῖς δὲν τό 'βρε, παρὰ ὁ Πρωτομάστορας, πού σ' ἕνα κυμέλι εἶδε ἀντί γιὰ κερθήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιά πελεκητὴ καὶ στήν ἅγια Τράπεζα τῆς τὸ ἀντίδωρο. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρι τοῦ ἀντιδώρου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε ὁ Πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἅγια Σοφιά.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελληνίως)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς Ἅγια - Σοφιάς, νὰ τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἄνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι ἂν εἶναι γῦρο. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία, πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθησαν καὶ νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' ΑΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἀπόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριάς εἶναι μία θέσι, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἁη Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δώδεκα κολῶνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολῶνες πολλοὶ πασιᾶδες καὶ μολᾶδες* καὶ καθῆδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπὸ κεῖ καὶ τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα, γιὰ νὰ τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πῶχτιζαν. Ἀλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολῶνες ἀπὸ κεῖ, πού τὶς πῆγαιναν, καὶ γύριζαν στὴν πρώτη τους θέσι.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἕνας καθῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἕναν καθαλλάρη, πού κρατοῦσε ἕνα κοντάρι μακρὺ, καὶ τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἂν δὲν τοῦ ἔβανε ὄρκο πὼς θὰ

τις πάγη νὰ τις βάλῃ στὴ θέσι τους. Ὁ καδῆς ἐφοβήθη καὶ ὠρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλη μέρα τις πῆγε στὸν τόπο, πού τις εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω [ἀπ' τὴ βορεινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχι, εἶναι μιὰ σπηλιά, πού λέγεται «Σπηλιὰ τοῦ Λεονταριοῦ», γιὰτὶ σ' αὐτὴν κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, πού ἔφερε μεγάλη καταστροφὴ γῦρο. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, πού εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΩΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὁ βοϊβόδας* τῆς Ἀθήνας ἔρριξε μιὰ κολώνα ἀπὸ τις τέσσαρες, πού ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τις ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, πού τό ἔχτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολῶνες, πού ἦσαν κοντὰ τῆς, ἐκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερὰ κλάμματα, ὅσο πού ὁ βοϊβόδας, πού ἔγινε ὕστερα πασᾶς τοῦ Ζητουνοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάμματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὅταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τὴ μίαν ἀπὸ τις ἕξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελίαν στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τις ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ πού πῆγαιναν νὰ τις βγάλουν,

τις ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερά καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἄκουγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴν νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, ποῦ τοὺς τὴν πῆραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ π ἄ ρ τ η)

Κοντὰ στὸ Μυστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέσι, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος εἶχε ἀνάψει φωτιά ἐκεῖ κοντά, καὶ δὲν ἐπρόσεξε καὶ ἄναψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κάηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἱστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἓνας πασιᾶς πῆγε σ' αὐτὴ τὴ θέσι νὰ διασκεδάσει. Ἔβαλε καὶ τοῦ ἔψησαν ἓνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζί του καὶ ἓνα βοσκό, ἓνα νέο παλληκάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδί ἔρριξε τὴ ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τᾶφθονα νερά, καὶ τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστέναξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιᾶς καὶ τὸν ρωτᾷ :

— Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάξεις ;

— Τί νὰ ἔχω, πασιᾶ μου, τοῦ λέει, συλλογίζομαι πῶς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικὰ μας μιὰ φορὰ καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πῶς μὲ καιρὸ πάλι δικὰ μας θὰ γίνουν.

Ὁ πασιᾶς ἐθύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αὐτοῦ ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἀρπάζει τὴν ξύλινη σοῦβλα, ποῦ εἶχαν ψήσει τ' ἄρνι, καὶ τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

— Νά, τὸ βλέπεις αὐτό ; λέγει. Ἄν αὐτὸ τὸ ξερὸ παλουκὶ βγάλῃ κλαριά, τότες νὰ ἔχετε ἐλπίδα πῶς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σοῦβλα ἔρριζωσε στὴ γῆ καὶ ξαναβλάστησε

καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυπαρίσσι, ποῦ γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πασιᾶς ἔχωσε τὴ σοῦβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδή ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι καὶ οἱ παροιμιακῆς φράσεις, ποῦ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι τὰ ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποῦ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πεῖρά του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, στὸ σικωπτικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμά του. Ἐκφράζουν πάντοτε μίαν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορὰ καὶ ρυθμὸ, ποῦ δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποῦ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίαι), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνώμες, πρακτικῆς ἀλήθειας, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πεῖρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλὰς καὶ ὁδηγίαις (γνωμικῆς παροιμίαις), ἄλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὄρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐγενήθησαν καὶ τὰ ὅποια στὸ μεταξὺ λησιμονήθησαν (ἀνεκδοτικῆς παροιμίαις). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρι παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητῆς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσύτερες παροιμίαις σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιον αὐτὸν θησαυρὸν σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος των.

N. A. K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρι τοῦ βασιλικοῦ ποτιζεταὶ κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἓνας γελᾷ, τρελλὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἓνα φέσι δὲν χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούργιο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζη.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) Όσα ξέρει ό νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ό κόσμος όλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ άχυρώνα κι ένας κουφός τοῦ ἔλεγε : τήν άκουσα πού ἔβρόντα.
- 13) Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει. Όποιος δέ βλέπει πού πατεῖ, στή λάσπη θε νά πέση.
- 14) Χωρίς κουπιά καί ἄρμενα « Άγιε Νικόλα βόηθα με » !
- 15) Η τριανταφυλλιά κάνει καί τριαντάφυλλα κι άγκάθια.
- 16) Κάλλια έργάτου κέρδος, παρὰ άκριβοῦ βιός.
- 17) Άλάτι πάει στήν άλυκή καί φρύγανα στο λόγγο.
- 18) Όποιος δέν κάνει άπό λόγου του καί παντυχαίνει άπό άλλο, κακό ψυχρό ναι τó καλό κι ἄς εἶναι καί μεγάλο.
- 19) Άξιος στο φαγι κι άγλήγορος στον ὕπνο.
- 20) Τó νερό τοῦ Άπριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 21) Τήν Γέννησι τήν ἄβρεχη, τά Φῶτα χιονισμένα, καί τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα εὐτυχισμένα.
- 22) Κάλλιο γνῶσι παρὰ γρόσι*.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν Ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : —Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἐρημία ;
Ἦ πῶς νὰ ζήσω ἄγῳ χωρὶς ἐσένα ;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του ὁ νικητῆς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνει.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους !

(Ἄνθη εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος
Μαρίας παρὰ τινῶν τοῦ Φλαγγινικοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων)

Ἐνετίγησι, 17 08

Φραγκ. Κολομπή

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά ;
Σπηλιεὶς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον, γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά ;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς ;
Κάλλιο ἔναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά ;
Στοχάσου πὼς σὲ ψένουν κάθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σὲ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῆ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμά σου νὰ πιῆ.
Ἄ Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτης εἶν' νὰ ἰδῆς.
Ἄνδρῆοι καπετάνιοι, παπαῶδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἀδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμμιά ἀφορμή.

Ἐλάτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
Ἄ νόμος νᾶναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴ σκλαβιά
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἶν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλά στὸν οὐρανὸν
ἄς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἑτοῦτα στὸν Θεόν :

« ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σε
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴ παραδοθῶ.
Ἐν ὅσῳ ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θε νᾶναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψῃ ὁ οὐρανὸς
 καὶ νὰ μὲ κατακάψῃ, νὰ γίνω σὰν καπνὸς ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότον καὶ βοριᾶ
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797 *Ρήγας Βελεστινῆς (Φεραῖος)*

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

1.

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἑορτάζει ἢ οἰκουμένη·
 ἢ φλογέρα ἀχολογᾷ,
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει·
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγᾷ.

2.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύσι
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε κατὰ γῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

3.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἄρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Τὰ σφζόμενα ἅπαντα». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

Ἄθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
 ὁ Νούλης βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
 τὶ δὲ ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
 σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν.
 Νὰ πάη δὲν ἔσπεργε, καθὼς φοροῦσε,
 κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του : « Καὶ τίς ἦ χρεῖα
 νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία ;
 Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
 ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
 Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
 μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
 Κι ἐγὼ ξεκίνησα μὲ τὰ παλιὰ μου,
 μηδὲ κἂν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου ».
 Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίσι
 τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπίσει.
 Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
 Ἐκεῖνος ἤθελε τὴ φορεσιά του !

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
 τὴ γνώμη μου ἔδωσα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
 Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς τηρῶντας,
 παρόμοια ἐμίλησα χαμογελῶντας :
 « Κραίνεις* ἐξαίρετα ἢ ἀφεντιά σου.
 Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
 Ἄν πάη ἀστόλιστος καὶ δὲν φαντάξη,
 ποιὸς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξη ;

« Ἄπαντα ». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαρᾶς

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κοίτεται, βογγάει,
μέ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιᾶς κι ἀγάπης ζέσι
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει.

Ἕνας φίλος του ἀστείος,
μέ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στή θανή του,
ἂν ἀπόμνησκειν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη.
Παντοχή καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει· θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνου του αὐγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρι,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὡς τόσο
μέ ὀλίγο τὴν ὑγεία του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόνο τὸ βράδυ
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλαῶς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

ᾠσὰν γλυκόπνοο
 Δροσᾶτο ἀεράκι
 Μέσα σὲ ἀνθότοπο,
 Κεῖο τὸ παιδάκι
 Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
 ᾠαναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
 Εἰς τὸν ἀέρα
 Γλήγορα ἀνέβαινε
 Πρὸς τὸν αἰθέρα
 Σὰν λιανοτρέμουλη
 Σπίθα μικρή.

ᾠλα τὴν ἔκραζαν,
 ᾠλα τ' ἀστέρια,
 Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
 Δειλὴ τὰ χέρια,
 Γιατὶ δὲν ἤξερε
 Σὲ ποῖο νὰ μπῆ.

ᾠλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
 ᾠενα ᾠγγελάκι
 Φιλὶ ἀθάνατο
 Στὸ μαγουλάκι,
 Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
 Σὰν τὴν αὐγή.

Λιονύσιος Σολωμὸς

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὅλη τὴ φύση ἀκίνητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγῦρο γῦρο ἢ νυχτικὴ γαλήνη
 Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἓνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύονταν ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβησμένα·
 Ἀγάλι γάλι ἐσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὡσάν νὰ ἔχε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἢ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτη τὴν ἄφραστη ἄρμονία
 Τῆς καρδιᾶς ἀποκρίνεται ἢ λαχτάρω·

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, πού μὲ τὴ θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὀσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε για να ποῦμε ὕμνο στὰ κάλλιη
 Τῆς σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλός* ποιητῆς συχνὰ νὰ ψάλλη.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμποῦσε
 Σὲ μίαν ἐτία, καὶ τὸ φεγγάρι ὡστόσο
 Στὰ γένια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Ἄπ' τὸ σκοπὸ νὰ το προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
 Ὕμνον παθητικὸν θεὸ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζης
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Διονύσιος Σολωμός

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔρριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφοὺς του λογισμοὺς, χαρὰ γιομάτους εἶπε :
 « Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλή σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουμε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος, ἠθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».

Διονύσιος Σολωμός

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρῶτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιὰ δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφουσοῦσε

τόσο γλυκὰ στὸ πρόσωπο τ' ἄερι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μέσ' τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
 γλυκιὰ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροὶ - μεγάλοι, ἐτοιμασθῆτε·
 μέσα στὶς ἐκκλησιᾶς τὶς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοιξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἁγίους, καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε Χριστὸς ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μαννάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτῶντας τὶς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτᾶδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι,
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

«Τὰ εὐρισκόμενα», ἔκδοσις I. Πολυλά, Ζάκυνθος, 1857 Διονύσιος Σολωμός

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δὲν εἶναι ποὺ τὸ ὄσφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τῶρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνῃ δύναμι ποὺ ὁ λογισμὸς κινάει,
 καὶ στηθὶ ἀντρίκιο θὰ στηθῆ στὲς σαϊτιᾶς τῆς μοίρας.

Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.
 Χαρὲς καὶ πλοῦτῆ νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασιλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητῆ μὲν' ἡ ψυχὴ κι ὀλόρθη.
 "Ὅλα τὰ ἐρείπια γῦρὸ της κοιτᾷ χαμογελῶντας·
 κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
 φυτρῶνει καὶ στὸ σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπουδάξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνης τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχιζοῦν.
 "Ἀλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιὰ στὸ λαιμὸ μου γῦρο
 δὲ θὰ 'ναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.

Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύνამες, ὅσο τρανὲς κι ἂν εἶναι·
 κι ἂν πέσης σὺ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκείνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα πού τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάννα μείνης.
 Θὰ ζώσῃ ἐκείνη τὸ σπαθὶ ἀπ' τὸ βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ, ψυχὴ καὶ νίκη !
 Τὴν ψυχὴ μέσα μου γροικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καὶ χίλιες, χίλιες γῦρὸ μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 "Αὐτρες, γυναῖκες εἶν' κανεῖς δὲ θὰ ρωτᾷ στὴ μάχη.

Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξης ;
 "Ἀπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
 πέφτουμε ἔμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 καὶ σ' ὅλα ζῆ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,
 πού φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 πού κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 πού ζώνει ἐσὲ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιάς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ πού θὰ 'ρθῇ
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιατί ἡ στιγμὴ 'ναι τούτη
 πού τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμπῃ, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἄλλ' ὄχι καὶ σ' ἐμένα.

Ἔλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάγχων μου γλυκὸ βλαστάρι· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμή γοργὰ ἅπ' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·
 θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ ἴγγιξη,
 πλατιά τὸ στῆθος σου, βαθιὰ νὰ πνέξη* ὀλέθρου φλόγα.

« Ἱταλικά ποιήματα », Ἀθήναι, 1921

Διονύσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙAN

(Αἰ 16 πρῶται στροφαι)

1
 Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
 σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
 ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

3
 Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
 πικραμένη, ἐντροπαλή
 κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
 « ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῆ.

5
 Δυστυχής ! Παρηγορία
 μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λῆς
 περασμένα μεγαλεῖα
 καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς·

7
 Κι ἔλεες « πότε, ἅ ! πότε βγάνω
 τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές ; »
 καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
 κλάψες, ἄλλυσες, φωνές !

9
 Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
 ξέρω, ὅτι ἔβγαίνεις κρυφά,
 νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
 ἄλλα χέρια δυνατά.

2
 Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθερία !

4
 Ἄργιε νᾶρθη ἐκείνη ἡ μέρα
 καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
 γιὰ τὴν τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα
 καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6
 Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
 φιλελεύθερη λαλιά,
 ἓνα ἐκτύπαιε τ' ἄλλο χέρι
 ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8
 Τότ' ἐσθήκωνες τὸ βλέμμα
 μέσ' στὰ κλάϊματα θολὸ
 καὶ εἰς τὸ ροῦχό σου ἐσταζ' αἶμα,
 πλῆθος αἶμα ἑλληνικό.

10
 Μοναχὴ τὸν δρόμο ἐπῆρες,
 ἐξανάλθες μοναχὴ·
 δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
 ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κουρταλῆ*.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
ἄλλ' ἀνάσαση καμμιά,
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά !

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
πού τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
πού ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανάη.

12

Ἄλλοι, οἰμέ ! στὴ συφορά σου,
ὅπου ἔχαιροντο πολὺ,
« σύρε νᾶβρης τὰ παιδιὰ σου,
σύρε », ἔλεγαν οἱ σκληροί.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλή,
σὰν πτωχοῦ, πού θυροδέρνι
κι εἶναι βάρος του ἢ ζωή.

16

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Ὅσα κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς Ὁριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὄργυιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἄργυρά κλειδιά,
καὶ τοῦ γιालοῦ ἢ πόρτα ἴστράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.

Κι ἓνα σκυλι Τουρκάκι, μιᾶς Ῥωμιᾶς παιδί,
στὸν Ἄμιρᾶ του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.

— Ἀφέντη μ' Ἄμιρᾶ μου καὶ σουλτᾶνε μου,
ἂν πάρω ἴγὼ τὸ κάστρο τί εἶν' ἡ ρόγα* μου ;

- Χίλια ἄσπρα τὴν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
- Οὐδὲ τ'ἄσπρα σου θέλω κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, ποῦ 'ναὶ στὰ γυαλιά.
- Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αὐτή.

Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.

Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολαίει,
στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.

- Γιὰ ἄνοιξε ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὁριάς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίτσας.
- Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
- Μὰ τὸ Σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
- Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κι ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
- Γιὰ ἄνοιξετέ μου νὰ 'μπω τοῦ βαριόμοιρου.
- Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε ;
- Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
- Νὰ ρίξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε ;
- Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει τὸν ἄνοιξε.

Ὅσο ν' ἄνοιξη ἢ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
κι ὅσο νὰ μισανοίξη, γέμισ' ἢ αὐλή,
κι ὅσο νὰ καλοκλείση, ἢ χώρα πάρθηκε.

Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στὰ φλωριά,
καὶ κείνος εἰς τὴν κόρη, ποῦ 'ναὶ στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μῆτε σὲ πέτρα πέφτει, μῆτε σὲ κλαριά,
παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητᾶδες,
γιοφύριν ἐθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὅλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδου ἐγκρεμιζόταν.

Μυρολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες :

— Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρῖμα στὶς δούλεψές μας,
ὄλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδου νὰ γκρεμιέται!.

Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρου στὸ ποτάμι,

δὲν ἐκελαΐδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,

παρὰ ἐκελαΐδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :

— Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβᾶτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πῶρχεται ἄργα τ' ἀποταχύ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσε ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.

Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :

Ἄργα ντυθῆ, ἄργα ἀλλαχτῆ, ἄργα νὰ πάη τὸ γιόμα,

ἄργα νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Καὶ τὸ πουλί παράκουσε, κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε :

— Γοργὰ ντύσου, γοργὰ ἀλλάξε, γοργὰ νὰ πᾶς στὸ γιόμα,
γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Νὰ τῆνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.

Ἄπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :

— Γεῖά σας, χαρά σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες,
μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος* ;

— Τὸ δαχτυλίδι τῷ πεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιὸς νὰ μπῆ καὶ ποιὸς νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρη ;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ ἀ΄σ' τὸ φέρω,
ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρω.

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε·

— Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
τὶ ὄλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν ἦῤρα.

Ἕνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

— Ἀλίμονο στὴ μοῖρά μας, κρίμα στὸ ριζικό μας !
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ἄχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*
κι ἐγὼ ἢ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

— Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δῶσε,
πῶχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Κι' αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δίνει :
« Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες
τὶ ἔχω ἀδερφό στὴν ξενιτειά, μὴ λάχη καὶ περάση.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

N. Γ. Πολίτου

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἢ ξενιτεῖα σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲν βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθη ὅσα νὰ τοῦ πῆ διψάει ἢ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα ψιλὸ μαντήλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ πού περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδες πού τὸ γιόκα μου τὸν πολυγαπημένο ;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν ;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν ;
Ἀνάθεμά σε, ξενιτεῖα, γιὰ τὰ κακά, πού κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' ἄρῃ δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἄρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα.
Ὅ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζη ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τῆ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδειέται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντήλι μουσκεμμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καίνε τὸ μαντήλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;

Σηκώνομαι τῇ χαραυγῇ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχιζῶ,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό ἔδωσα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
κι οἱ κλώνοί του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολή καὶ Δύσι.

* Βιολογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ε'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτο στους κάμπους,
 τὸν κύρ - Βοριᾶ τὸ δροσερὸν ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἶτος ἀποκοιμήθη

κι ὁ κύρ - Βοριᾶς ὁ δροσερὸς στῆς μάννας του πηγαῖνα :

—Γιέ μου, καὶ ποῦ ἔσουν χτές, προχτές ; ποῦ ἔσουν τὴν ἄλλη
 (νύχτα ;

Μήνα μὲ τ' ἄστρα μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,

μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦμαστε ἀγαπημένοι ;

—Μήτε μὲ τ' ἄστρα ἐμάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,

μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου ἔστε ἀγαπημένοι.

Χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα* στὴν ἀργυρῆ του κούνια.

A. Passow, *Popularia Carmina Graeciae Recentioris**Δημοτικὸν*

Γ'.

Χήνα μου, ἄπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,

αἶτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγωνιοῦ μου,

καὶ σύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθήσης,

μὲ τὴ γλυκειά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,

καὶ σὰν τὸ ἰδιῆς νὰ κοιμηθῆ, τὰ μάτια του νὰ κλείσης,

τρέξε, τὸν ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίση.

Ἔλα, ὕπνε καὶ πάρε το, πὰν' το στὰ περιβόλια,

καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τριαντάφυλλα καὶ ρόδα.

Τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάννας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,

καὶ τὰ χρυσᾶ τριαντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

N. Γ. Πολίτου

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,

κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρη.

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσᾶ σου,

στή Βενετιά τὰ ροῦχά σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου, καὶ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαρανταδυὸ μαστόροι·
 στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγόνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
 Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μέσ' στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 ἢ Παναγιὰ ἢ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιὰ σου.

Δημοτικὸν

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Λεβέντης ἔρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
 μὲ τὸ μαντήλι στὸ λαιμό, τὸ βαριοκεντημένο.
 Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
 κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ φιλοτραγουδοῦσε.
 Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 καρτέρι πάει καὶ τὸβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
- Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. — Καλὸ ἔστον τὸ λεβέντη.
 Λεβέντη μ' ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ' ποῦ πηγαίνεις ;
- Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.
 Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
- Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
 — Χωρὶς αἰτία κι ἀφορμὴ ψυχὴ δὲν παραδίνω.
 Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἀλώνι,
 κι ἂν μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
 κι ἂν σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πηγαίνει στὸ καλὸ σου.
- Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπὸ τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
 κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νὰ βασιλέψη,
 ἀκοῦν τὸ νιὸ πού βόγγιζε καὶ βαρυνααστενάζει.
- Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
 τί ἔχω γυναικὰ παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
 τί ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβρατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγίεται
καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

« Ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

N. Γ. Πολίτου

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸν νεκρὸ

Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾶς, κι ὅπου ξεπερατεῖσαι,
ἂν εὖρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιὲς κουβέντιασέ τους,
κι ἂν εὖρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιὲς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρὴ, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πῆς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἄη Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τὲς γλυκειὲς μαννάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀνδρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἦμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κι ἔσακίστη,
τάσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σὸπρεπε, δὲ σὸμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρώσι,
μον' σὸπρεπε, μον' σὸμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγῦρο στὸ λαιμό σου.

Ποιός έχει πέτρινη καρδιά, θέλω να μη ράιση,
 να είπω τραγούδι θλιβερό και παραπονεμένο
 μήδ' από χήρες τ' άκουσα, μηδ' από παντρεμένες,
 του Χάρου ή μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μυρολόγι.
 « Πόχουν παιδιά, ας τὰ κρύψουνε, κι αδέρφια ας τὰ φυλάξουν,
 γυναίκες των καλών αντρών, να κρύψουνε τους άντρες,
 γιατί έχω γυιό κυνηγητή, γιατί έχω γυιό κουρσάρο
 ούλο τις νύχτες περιπατεί και τις αύγές κουρσεύει,
 κι όπόβρη τρεις παίρνει τους δυό κι όπόβρη δυό τον ένα
 κι όπόβρη κι ένα μοναχό, κείνον τον ξεκληρίζει ».
 Μά να τον και κατέβαινε στους κάμπους καβαλλάρης.
 Μαύρος ήταν, μαύρα φορεί, μαύρο και τάλογό του,
 σέρνει στελέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στελέτα τὰ 'χει για καρδιές, σπαθιά για τὰ κεφάλια.

8. ΒΑ·Ι·ΤΙΚΑ*

α') Στο νοικοκύρη

'Αφέντη, όντας γεννήθηκες σε θρέψαν τὰ λιοντάρια,
 κι έβγῆκες ό ξεδιαλεχτός μέσα στα παλληκάρια.
 "Άλλοι κουρσεύουν με σπαθιά, κι άλλοι με τὰ δοξάρια,
 και σύ, τί θάμμα είν' αυτό ! κουρσεύεις με τό μάτι.
 Και του ματιού σου ή σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους και πετροπήγαδα κι αύλές μαρμαρωμένες.

β') Στον προεστό του χωριού

'Αφέντη μου, στα σπίτια σου χρυσές καντήλες φέγγουν,
 φέγγουν στους ξένους να δειπνούν, στους ξένους να πλαγιαίζουν,
 φέγγει και μιὰ στο ταίρι σου να στρώνη να κοιμάστε
 άπάνου στα τριαντάφυλλα κι άπάνου στα μιμίτσια*,
 να πέφτουν τάνθια άπάνου σου, τὰ μήλα στην ποδιά σου,
 και τὰ κορφολογήματα τριγύρο στο λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καψονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτὴ ' ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὄλονυχτις κουρσεύανε καὶ τὲς αὐγὲς κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλληκάρια.
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε·
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴν μας ;
 — ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιές, φκειάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε σπῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῆ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει,
 π' αὐτὴ τό 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πῶχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξι πολὺ ροδαμισμένα.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μέσ' στὸν ἅπάνω κόσμο,
 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν και στη σουγλα τους τα παχουλά κριάρια·
 'πόκει οί Τουρκοί δέν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
 κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δέν παίζει, δὲ χορεύει,
 μόν' τᾶρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
 « Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
 πολλές φορές μὲ γλύτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὄρα,
 νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσῆμι ».

* * *

Τάντρειωμένου τᾶρματα δέν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
 μόν' πρέπει τους στὴν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
 πρέπει νὰ κρέμονται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νὰ τρώη ἢ σκουριά τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἱστορικὸν)

Τὸ ἔξση διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
 μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπι-
 δραμόντων ἀλβανικῶν σιφῶν.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μωριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
 ποτὲ δέν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν.
 Καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
 κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δέν ἔχει !
 Ἀφήνει ἡ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
 χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται ἠποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
 Τὸ ἴνα ἴναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τᾶλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μητσομπόπου.
 Μιά παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 — Ποῦ εἶστε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιά, ποῦ εἶστεν' οἱ Μποτσαραῖοι ;
 Ἄρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.
 — Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲν μᾶς κάνουν.
 Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
 νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
 τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαΐδως ».
 Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι* :
 — Παιδιά, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
 γιὰτ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

- Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
 Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώνασε ὁ Τζαβέλας :
 — Παιδιά μ', ἦρθ' ὦρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψη τὸ τουφέκι !
 Καὶ ὅλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε !
 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι Ἄρβανίτες.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σούλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,
 ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
 ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλληκάρι ».

- Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώνασε μὲ τὸ σπαθί στοῦ χέρι.
 — Ἐλα, πασᾶ, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μετζίλι* ;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπον μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτᾶνος.

Β'.

Τῆς Δέσπωσης

- Ἄχος βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι ;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἢ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἄρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 — Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἄρβανίτων.
 — Τὸ Σοῦλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἢ Κιάφα,
 ἢ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στοῦ χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει:
 — Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλάτε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γενῆκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων εἰς τοὺς
 Τούρκους τῆ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

- Μαῦρο πουλάκι πῶρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη 1
 πὲς μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 — Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιὰ, πόλεμος δὲν τὴν καίει. 5
 Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτεὶὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.
 Τραβοῦν γυναικες τὰ μαλλιά, δέρνουν, κτυποῦν τὰ στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπαῖδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τίς ἐκκλησιές τους. 10
 — Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει ;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,

- πού τὴν Τουρκία τρομάζανε καὶ τὸ Βεζίρη κάψαν.
Ἐκεῖ ἴνα κόκκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
15. νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
Ἄκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολὺν, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση,
καὶ τὸ δαρμό, πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια ;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τῆ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τῆ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

B.

1. Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
τό ἴνα κοιτάει τὴν ξενιτεία, τ' ἄλλο τὸν Ἄϊ - Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει :
— Πάργα, Τουρκία σὲ πλάκωσε, Τουρκία σὲ τριγυρίζει.
5. Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ῥθουν νὰ πολεμήσουν.
Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
10. πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν καὶ σένα.
Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παπᾶδες τοὺς ἁγίους.
Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
15. καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
Τοῦρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν !

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΔΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιὸ λιθάρι,
νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
Μαηδέ* ἔγειρα, ἤδὲ πλάγιασα, μαηδέ τὸν ὕπνο πῆρα,
κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
καὶ τῶλεγε λυπητερὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
Μὴν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
- Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
πού τοὺς χαλάει ὁ Ἄλῃ - πασᾶς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη. ✓

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω δημῶδη ᾄσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Το παρόν αποτελεί μέρος του εκπαιδευτικού υλικού που έχει αναπτύξει το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, σύμφωνα με τις οδηγίες του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, με την απόφαση Α.Δ.Π. 331/2013 (ΦΕΚ Β' 101/2013), για την υλοποίηση της Πράξης «Εκπαίδευση για όλους» στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος Σπουδών (ΕΠΣ) για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική Εκπαίδευση, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΙΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια αἱ δύο αὐταὶ γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὅποια χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὐταὶ γενεαί, αἱ ὅποια ὡς δύο ἐξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλεύεται ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἐδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὐταὶ ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως ; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἶσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὅς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὐταὶ νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὄν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῶ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδους καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο, ὅσον ἀπῆθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἶπη, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἄρχηγός, ὄχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώνασε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἐπὶ τὴν ἱεράν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνασε, καὶ ἡ φωνὴ του ἐγίνε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐγίνε ἐλευθερά.

Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλοῦτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὅχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλα ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπαραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δεῖξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἕνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνουούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοῖσθια* ἡ πατρὶς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡρωϊκῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοῦ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει... ποῖον ; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος : « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἔνωσίν μας ». « Τὴν ἀπαιτεῖ », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνην τὴν πατρίδα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους ; Ἄλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός !

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην, νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὁμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθάνατους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους των τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους των ἐλευθέραν !

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνῶδευαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτῆν τῆς πατρίδος των Τιμόλεοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς των στο-

λισμένες με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὄλην κατήφειαν, ὄλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἔτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὅποιαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὅποια τὸν περιμένει.

— Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γῆϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τρικοῦπης

2. ΚΘ' ΜΑΪΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.χ., καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννου* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἑλλάδος* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξύ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἡττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τριῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικώτερα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτελέσει τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνευδότου, διδασκαλία πολλῆ καὶ συνεχῆς.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνας ἡ σημερινὴ Ἑλλάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλεύς. Ἐληξεν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ὃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὀδηγητρίας, περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον «ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος», ὡς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὡς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῆ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κόνιαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστὶ ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἦρθε ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρῆς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὕστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ὁ ἑλληνισμός, ὡς βασιλεὺς Ἕλλην καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὗτοι χαρακτήρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ναόν, ἔκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἶονε καθιερώων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκόλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀλησμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἣτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφῆ, σαφεστάτην, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ χαρακτήρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδοντα · καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυσε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἀπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτήρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὅταν δὲ ἐπρόχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος, ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους, ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἓνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἰδότες τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρευόμενα ὑπερθεῖν τῆς πόλεως προεμήνυόν τι.

— Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑέτός*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἑκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δέ, ὡς διηγούντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικόν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἐρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανεν εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδινάλιου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὄπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφικῶν καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶ δέ, τέλος, ἡ μέλλησις* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, ὁ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγείς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνώδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἔλεινοι δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφρὰς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστροποζαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολοεῖς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβονόκωντης, πουμεπαδογαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἄλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καί, ἐν τῇ δημῶδει, ὁ Σερραῖος Παπαῖ Συνοδιός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπήρξεν ἡ ὀδύνη, ἦν ἐξεδήλωσεν ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησε τὴν Ἄλωσιν ποιητικώτατα, οἷον εἰς ραντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αίματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησημονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρραναν τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἷον εἰς ἀκροᾶται τῆς ἀπηχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων σημάτων καὶ κωδῶνων τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ δημῶδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὡς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἰγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἣτις « ἔμαγειρευσεν ψαράκια στὸ τηγάνι ; » Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέφουν
τότε καὶ ὁ Τοῦρκος θεὸς νὰ ἔμπῃ καὶ ἡ Πόλις θὰ τουροκέρη.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

*τὰ ψάρια πεταχθήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέφταν
καὶ ὁ ἀμηρᾶς * εἰσέβηκεν ἀτὸς του καβαλλάρης...*

Περιοδικὸν «Ἐστία» 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. Αἱ Ἀρδεύσεις καὶ Ἀποξηρανσεις εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα

Ἀπὸ τριοχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὅμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδευσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν σποράν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὔτοι εὐρίσκοντο εἰς συχὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀρδευσις διενεργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεῖται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνηθες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγρούς των, ἠπόρουσαν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἄνθρωποι τόσον εὐφρεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγρούς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπεύρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγρούς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμὸς, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεών του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειπε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὄχετους πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν « Ἀνάβασίν » του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήνητησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσην δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἐλλιπὲς εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδίου τοῦ Ἄργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμη πολυδίψιον, οἱ δὲ χεῖμαρροι ἐπίσης συχνοὶ, ὡς καὶ σήμερον.

Λειβάδια διὰ βοσκὴν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἀκαρνανίαν, Ἄργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅλοι κῆποι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὡς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευόμενους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόναν ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἀγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία « ὕειν ». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καθ' ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θιόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς :

« Πολυδωρία συμφέρειν τοῖς δένδροις κακείθεν φανερόν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβρίαις ἅπαν δ' ὡς εἰπεῖν εὐσθενεῖ μάλλον ὕπον δὲ αἰεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ' ἢ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δὲν γεννᾶται ἐπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρεόντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου χρησιμοποίησεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιοτέρους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργανώσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδηρημένην εἰς πολλὰ ἄστυα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε ὁμοιήσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινε ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὅμοιον κλίμα χώρας, εὐρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατὶ ἡ γεωργία οὐδέποτε ἤκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατὶ ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατὶ ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν ἐστὶ περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαιρέσεις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεων του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπήρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἤκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πέλοπος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος ἐκάστου.

Ἐὰν τῶρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχομεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας Ὑδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν γνωστοὶ ἢ τοῦλάχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι « δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἐστι σήπτεσθαι τὰ φυτὰ», ἐπάγεται ὅτι, «ὡς πάντες γινώσκουσι, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τὰ φροῖς» πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἦτο πασίγνωστος ἡ μέθοδος τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τὰ φρων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἐκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλα ἐκτάσεις σκεπασμένα ἀπὸ ὕδατα, ἰδίως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα, συνηθροίζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ ἔλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑπίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας, συχνὰς εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελοῦσας χαρακτηριστικὰ καρστικὰ φαινόμενα.

Λόγω τῆς ὑπάρξεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐγέμιζαν ἀπὸ διάφορα ὑλικά καὶ ἔκλειαν τὴν ἔξοδον τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλαὶ ἀξομειώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτω ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῆ περίξ τῆς Κωπαίδος ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ ὁ Παισαυίας διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν τῶν ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἴσως καὶ ἐλώδεις πυρετοὺς.

Ἐνεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρα-

τίδια, ίσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεταί ἑνωρῖς προσπάθειά τις πρὸς ἀποξηράνσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἴσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἄργότερον ὅμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπαθείας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαΐδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξηράνσιν τῆς λίμνης Κωπαΐδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτής, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ « συνέβη αὐξεσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων ». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξηράνσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἣτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρᾶνῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξηράνσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερὰ τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερὰ ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἤνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀνάχωμα, ὅπερ ἠμπόδιζε τὰ γῦρο νερὰ νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερε εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὡσάκισ τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ' ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἔκενουτο καθ' ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἠλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος ποῦ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα καὶ ἀπεφεύγοντο οὕτω καὶ οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἠλαττοῦντο οὕτω καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἵχνη 16 φρεάτων εἰς ἀποστάσεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κα-

τασκευὴν ὑπὸ νόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἐρετριᾶς. Ποῦ εὐρίσκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρασις τῆς λίμνης (δι' ὑπὸ νόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθεῖσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξὺ τῶν Ἐρετριέων καὶ ἑνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνου ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται « ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις ». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράσεως τῆς λίμνης, ὡς ἑξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπὸ νόμον. Ἡ ὑπὸ νόμος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράσεως. Ἡ ἀποξήρασις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρασιν τῆς λίμνης Fucino (Φουτσίνο) τῆς Ἰταλίας, νοτιῶς τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρασις αὐτῆς δι' ὑπὸ νόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθεῖσις τῆς ὑπὸ νόμου, ἡ πεδιάς κατεκλείσθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνου ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρασιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπωςδήποτε ὁμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρασιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποῖαι δεικνύουν μαζὶ μετὰ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράσεως τῶν ἔλωδων ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίω ἡδη ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματωλικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεισίσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματωλῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρrane τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματωλῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρῶσῃ ὁ ἀρματωλισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ Γέρω Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τῇ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλληκάρια
νὰ μοῦ ἔγνωιστοῦν τὸ σπίτι μου, τῇ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού' ναι μικρό κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἥρωικούς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύνανται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἥρωισμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδοῦνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματωλῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπειρῷ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπειρῷ ἄρχων ὁ Ἀληπασσῶς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματωλῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

- Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασσᾶ, προσκύνα τὸν βεζύρη,
 πρῶτος νὰ εἶσ' ἀρματωλός, δεοβέναγας νὰ γίνης.
 Κι αὐτῆρος ἀποκοιθήκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει
 —"Ὅσο 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασσᾶ δὲν προσκυνᾷ
 πασσᾶ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι.

Ἀρκείτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματωλῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματωλίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἄλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματωλοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινιτῆν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπήρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μνηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανελλήνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρι αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἐναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμῆ* καὶ ὁ Ἠθικός Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἑλληνικὴ ἡμερησία. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἔσμάτων ἐμελλε νὰ ἐκτυπωθῆ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστη καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13 Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποίπτοι ἐπὶ συνεργίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντη, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεῖρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλο ὑπόπτοι, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἰκοσιτεσσάρων, ἄγαμος, φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσιδύο, ἐμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὦν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐτῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνου ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19 Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἐξ, ὡς πρόσξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίᾳ Ὀλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἐλένης

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὡν ὑπῆκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἄλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῆ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἂν εὕρισκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἄλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανίαί, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὡν τὰ σχέδια καὶ ὁ Θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκοπαλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρομα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῆ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινουῖντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζον χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκεῖνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἠδύνατο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τορουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφενείῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἔθνευερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετελεῖ ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἴδου δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενῆς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ηὐχθήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ, καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῆ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ δισχυρίζεται ὁ Ἄμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὐτὴ εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βᾶθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰῶνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὐτὴ τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνα πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ, ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον οἷος ὁ Τοῦρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἦττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἔγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτει καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωίαν τῆς 16 Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτὼ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἠπειρώτης ἱατρός Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τορούντζιας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22 Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον. Τὴν δ' ὕστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν 28 Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον, καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆν.

Τὴν δὲ 17 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

« Ὁ καϊμακάμης* Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτὼ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλει τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῆ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλεν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνά τὰς λεωφόρους ».

Ἡ βραχεῖα ἄλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὸν τὴν 11 ἢ 12 Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ὅς στήσῃ ἡ ἐλευθέρη Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίες αδελφούς Ἐμμανουήλ καὶ τὸν ἐκ Σιατιστίης Θεοχάρην Τορούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Σπ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἕτερα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισῦσαι ἐν πολλοῖς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὠμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἰπποτῆς μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμὸν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἰπποτῶν καὶ ὤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἥρωικὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἔτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἄνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκευὸς ὅλως ἰδιοφύς, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἰπποτῆς μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐτῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἰπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἄλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἦρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλείοτερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγον ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἄλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἤσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρήσιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων. Καθὼς ὅμως ἤξευρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνοῦ γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνοῦ γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρὸς. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνεόν ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπείσακτον ἢ ὡς προῖον τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετεινετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἄναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

επίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὄλην ἵπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικὰ ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλεόναστα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἐρωτόκριτον ; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὄλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, « ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησιῦ τῆς Κρήτης ». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἐνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ Ἐρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἵπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἵπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετούσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς, τῆς Ἀξιάς, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρωσ ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἕξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιόζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἵπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν Ἐρωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη οὔτε περὶ ἕτερα τινὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν τοῦ ἔξ Ἀποκορώνων Νικολάου Δριμυτικοῦ ; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουν τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστός εἶναι ὁ Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ· καὶ ἐν τούτοις ὁ Ἀπόκοπος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἧτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῆ αὐτὴν ἀνήρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ Ἀπόκοπος κατὰ βᾶσιν εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἑλληνικῆς Ἠπειροῦ ποίησιν.

Οὐδὲν ἤττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι, ἀφοῦ πρῶτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διαδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρῶπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀμάσαντος Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος*, ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἑσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὀπασοῦν λόγων μετέχοντες Ἕλληνές τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγε-

νοῦς ἡμῶν βίου ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἄξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξε ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς 4 ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῆ ἀληθεία ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἢ φωνῆ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλληνὸς Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἴονίων νήσων ἐκπαιδύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλαν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῶ τῇ 25 Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνου λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περιφημὸς ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλησί, τὴν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἀνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπὶ κλησί τούτῃ ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτο τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτο καλλιπέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸν περὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε, ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

« Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔροψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ὄχι παλαιῶθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τὴν ἄρματα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηῶν τὸ ἐκατάβαλεν ὁρῆθ θεϊκῆ... ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εὐαγγελία, ὅπου εἶναι ὁ στῆλος τῶν βασιλειῶν ».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρα, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ

Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἴταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἴτινες πολλακίς μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψητεῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως ;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόφι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄφι,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἐπιτραπεζίου, τοῦ Μαντζάρου ἀρηιφθόγγως τουισθεὶς δὲν ἀντιχεῖ καθ' ἑκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου διστίχον :

*Libertà vo cantando ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta*

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὄνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριστοῦ καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸν ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παιδευσιν ἀνήκον ὁ τε

ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς και ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχῆσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ὅπῃ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. 13

Κον. Παπαρηγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ — ΠΛΗΘΩΝ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποῖους ἔζησε ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ ἡ προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούργιες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς.... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰῶνων, ποὺ ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωσι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἄναγέννησι »..... Ἡ Ἄναγέννησι δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάσι νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησί της αὐτὴ ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συνείσθησι, ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς.... Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἴσχυαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοσι, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη....

Ὁ Πλήθων ἐζῴσθη ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώ- νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἄναγεννήσεως. Ἡ κρίσι, ποὺ ἐχείμαζε τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔντονα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης, ποὺ διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι, ποὺ εἶχε συναισθανθῇ πολὺ πρῶιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμῆνη στὸ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμῆνο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμῆνο κατὰ τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρὰ τὸ

μέγεθος τοῦ κινδύνου, πού ἀπειλεῖ τὸ γένος, καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ, ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεταιται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωσι τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά κοινῇ κτῆσι τῆς γῆς καὶ διαίρεσι τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τις ὑποδείξεις, πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του. . .

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα, πού ἔχει γιὰ τὴ συντήρησι τοῦ κράτους ἢ ὀργάνωσι τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωσι στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγιάνσι τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικὲς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν. . .

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασίαν, πού εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἢ Πελοπόννησος:

«'Αλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὐσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἢ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένους ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ῥαδίως πρὸς τῆδε κρατεῖν¹» δηλαδή:

«'Αλλὰ καὶ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλαχίστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρόν, πού θὰ ἔκανε ἐπίθεσι. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάνουν οἱ κάτοικοι της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἔμπορουν εὐκολὰ νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας.»

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα πού διε-

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

τηρήθηκε πάντοτε ελληνική: «*Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνὴ καὶ ἢ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἰ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὄση δὴ ταύτη τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὐτῶν αἰ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὄτουπερ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενοηκόντων*».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στους ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρη κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στους Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης, ποὺ γειτονεῖ μετὰ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά, ποὺ γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴν χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικές μετὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν, ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματική κατάστασι τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία, ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξι καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσι τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουσιν γενικὰ στὴ νοσοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστική* πτῆσι τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῆ, ὅτι τὸ Ἕλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρεάσαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ Ἕλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ Ἕλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμὴ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζῃ τὴν ὕπαρξί του διεξάγοντας ἀγῶνας καὶ πρὸς τὴ δύσι καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή.

Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὁποῖα ζῆ καὶ δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται, ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσί του. Μὲ ἀκλόνητη πίστι στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούργια δύναμι.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* καὶ τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιοὺς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα, ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στους ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. «*Οἱ παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάροργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδον, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηρεγμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν*». Αὐτοί, δηλαδή οἱ Τοῦρκοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἕλληνες τοὺς ἐπεβουλεύθησαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓνα ἀγῶνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πᾶρεργο μέρος τῆς προελάσεως, ποὺ ἐπεχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκησι γιὰ τὰ παθήματα, ποὺ ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε Ἕλληνες. Ἔχουν τώρα αὐτοὶ δύναμι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσί μας. (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀπεφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασί του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὤθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπισι τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῆ, ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ ἐξόρμησι γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῆ πληροφορίες. Ὅλος του ὁ βίος ἦταν ἀφιερωμένος στὴν ἐξυπηρέτησι τῶν κοινῶν. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοιποθετηθῇ μεταξύ

του 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή για τη χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στην Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἀφιξί του στὸ Μυστρά γύρω στὰ 1414. Ἱστορικά βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενή του σχέσι μὲ τοὺς Παλαιολόγους, ποὺ τὸν ἐτίμησαν μὲ δωρεές « *διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο* ».

Τὸ σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν ἰταλικὴ αὐτὴ πόλι εἶναι γεγονός, ποὺ ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξι τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σὲ γνήσια ἐπαφὴ μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του « *Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται* », ποὺ ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικότερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μὲ τὸν δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cossimo de Medici (Κοσμᾶς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἴδρυσις τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸ 1470 ἀπὸ τὸν Cossimo. Ἡ σχετικὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸ γνωστὸ μεταφραστὴ τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικὸ ἰταλὸ φιλόσοφο Marsiglio Ficino. Στὸν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν « Ἐνεάδων » γράφει ὁ Ἰταλὸς σοφὸς τὰ ἀκόλουθα : « *Ὁ μέγας Κόσμιος . . . κατὰ τὸν καιρὸν, ποὺ ἐγίνονταν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, ποὺ εἶχε ὄνομα Γεμιστὸς καὶ παρωνυμο Πλήθων καὶ ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνὰ τὸν εἶχε ἀκροασθῆ νὰ μιλῇ γιὰ τὰ Πλατωνικὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὸ διάθεομο (ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ) στόμα του τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῆ, ὥστε νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τότε στὸ βαθύ του στοχασμὸ κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τὴν ἰδρύσῃ σὲ κατάλληλη εὐκαιρία* ». Ἔτσι ἡ μεγαλειήβολη σκέψι τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ἴδρυσι ἐνὸς κρατικοῦ ἰδρύματος ἀφιερωμένου στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔρριχνε στερεές ρίζες μὲ τὴ μεσολάβησι τοῦ Πλήθωνος στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλω-

ρευντινὴ Ἀκαδημία ἀνεδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μὲ τὴν ἰδρυσί τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δρᾶσι.

Τὰ ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρεωστῆι σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντάνεμμα σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμὴ τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ζῆλός του γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσῃ τὴ σημασίαν, ποῦ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἔκτροπὴ του ὅμως αὐτὴ τὸν ὤθησε ἢ συναίσθησι τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεσι νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἀξίως ἐπαινέτης του ὁ μαθητῆς του καρδινάλιος Βησσαρίων* ἐκφράζοντας τὸν πόνο, ποῦ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἱακχον». Καὶ μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτῃ ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνδρας θεοειδέας Ἑλλάς

Προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.

Ἄλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἀστρων παραλλάσσει,

Τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατεῖ.

(Πολλοὺς θεόμορφους ἀνδρας ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποῦ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τίς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ Ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία », 1953

Κ. Δ. Γεωργιούλης

7. ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«*Ο λαός ό μελετών και γνωρίζων την ιστορίαν του κρίνει σχεδόν πάντοτε ασφαλέστερον και ορθότερον περί τε των παρόντων αυτού πραγμάτων και περί των όρων τής προόδου και τής μελλούσης τύχης του*».

Πόσην αλήθειαν εγκλείει ή άποφθεγματική αυτή ρήσις του Γάλλου ιστορικού και πολιτικού Γκιζώ, την όποίαν έθεσεν ως προμετωπίδα εις την «*Ιστορίαν του Έλληνικού Έθνους*» ό ύπέροχος τής νεωτέρας Ελλάδος ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, άποδεικνύουν τά συγκλονιστικά γεγονότα που ζώμεν τās ήμέρας αυτές οι Έλληνες.

Η Έλληνική έθνική συνείδησις, φρονηματιζομένη και παραδειγματιζομένη από την ίδιαν της έθνικήν ιστορίαν, με την άσφαλή γνώσιν του παρελθόντος και με την καθαράν έπίγνωσιν του μέλλοντος, έκδηλώνεται κατά την κρίσιμον αυτήν περίστασιν εις γενναίας πράξεις, που εμπνέουν θάρρος διά τó παρόν και έλπίδας διά τó μέλλον.

Αυτή, ή εκ τής Έλληνικής ιστορίας πηγάζουσα και διά τής Έλληνικής ιστορίας σφυρηλατηθείσα έθνική συνείδησις, έκαμε να βλαστήσουν εις την ψυχήν του Κυβερνήτου* τά «*κεδνά* βουλευματα*», του ύπαγόρευσε την λεωνίδειον άπάντησιν εις τó θρασύ και σκότιον των μεταμεσονυκτίων ώρων τελεσίγραφον και του ένέπνευσε τó ιστορικόν προς τόν Έλληνικόν λαόν διάγγελμα τής 28ης Όκτωβρίου, εις τó όποιον επέπρωτο να έπανηχήση μετά δύο χιλιάδας τετρακόσια είκοσι έτη τó σάλπισμα του Μαραθωνομάχου Αισχύλου διά τόν «*νυν ύπερ πάντων άγώνων*».

Η έθνική συνείδησις άναψε την φλόγα του ένθουσιασμού με την όποίαν άθρόα προσήλθεν εις τά όπλα ή Έλληνική Νεότης και έσπευσε εις τά βουνά τής Ήπειρου διά να ξαναζωντανεύση τά «*όκρυπτα του Ήπειρώτου αυτού*», ως άπεκάλει έαυτόν και τούς στρατιώτας του ό Πύρρος, έγγωμμένη και όρκιζομένη ότι «*οδ κατασχυνεί τά όπλα τά ιερά και την πατρίδα οδκ έλάττω παραδώσει*».

Η έθνική συνείδησις ύπηγόρευσεν εις επιλέκτους τής χώρας άνδρας, παραμερίζοντας προ του κινδύνου τής Πατρίδος, ως άλλοι Άριστειδαι, πολιτικάς αντίθέσεις ή προσωπικάς δυσαρρεσκείας, να συστήσουν και να δώσουν τó παράδειγμα τής έθνικής ένώσεως και τής προς τούς άρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτικίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις, διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμενα νέφη », ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπασσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, « μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἑλλήνας ἀλλήλους, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσωζέειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις ».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ, ποῦ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναῖα καὶ εἰς τοὺς ἔθνικους ἐράνους, ἀκόμα καὶ εἰς τὰς συνδρομάς καὶ εἰς τὰς εἰς εἶδη καὶ κοσμήματα δωρεάς τῶν Ἑλληνίδων, ποῦ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεάς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμημάτῃ των διὰ νὰ κοπῆ ἕξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας τῶ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακράϊωνα ἱστορικὸν του βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῆ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικὴν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποῦ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμοουῶντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρητικὸν ποταμὸν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποῦ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Ήταν εκείνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὄπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάστασι.

Ήταν εκείνος, πού γεύθηκε τὴν πίκρα ὅλη ἑνὸς ἄτιμου πολέμου. Πολλούς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκεν μερικά χρήματα γιὰ ὄπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη πότε μὲ ψύχρα γινομένη ἀπὸ μεγάλη κούρασι, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἔξὸν ἂν κατὰ λάθος ἕνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους, πού φοβοῦνταν, καὶ ἄλλους, πού δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δὲν ἤξεραν, καὶ ἄλλους, πού δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους, πού κἄν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους, πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὡς πού πείσθηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἐταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄρά γε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά ;

Ἄλλὰ ἐτοιμάσθηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἔπιασαν, οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη τὴ χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο, πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼς μπορούσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ, πού εἶδαν, ἤλθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τοὺς ὅμως ἤλθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα εμπόδιο, καμμιά δυσκολία δέν ἄφησαν, πού νά μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέλησι τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι, πού κατάλαβαν τάχα καὶ πείσθησαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νά γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : « Δηموκόπτοι, μακεδονοκόπτοι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσῃ ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Καὶ εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νά προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πρόγμματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤϋρε ταχυδρόμους, ὁδηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικὰ παιδιὰ, παλληκάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νά ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νά βεβαιωθῆ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ : τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νά στείλουν ἀμέσως νά τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄρὰ γε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμμιᾶν ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βασιτοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσυχάζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο ; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναῖκά του : « Ἄναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὄλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τὸν ἀναλάβω ». Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναῖκά του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμμιά φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχεῖς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σέ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δέν μπορῶ νά περιγράψω ». Καὶ πάλιν ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλληκάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα : τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νά φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάσθησαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νά πάγῃ μπροστά : αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονται ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς στὴ γραμμὴ καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεμματιῆς θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωῒ, βρέθηκαν ἀντίκρουσ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύκτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεῖ τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεμματιῆς, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἄν τὴ δημοσιὰ ποῦ πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μπορούσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἓνὸς βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευθῆ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, ποῦ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - Ἀντρολλῆς γυρίζει καὶ λέγει :

— Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τότε βαστᾷ.

Ἄ,τι δῆ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἐνας βοσκὸς, ποῦ πῆραν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδι ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιὰ· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦλθε μονομιάς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα, ποῦ μάζεψαν μαζὶ δαδι σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ, ἂν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὅλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνὸ καί, ἅμα κατὰ τὸ πρωῒ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν μ' ἓνα κρῦο δυνατὸ. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤυραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, ποῦ βα-

στῶς μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἔλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. « Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τὸ φαγητόν μου ». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἀνθρώποι ζετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἦστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ἦστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη, πού δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βρυσανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη, πού μ' ἓναν καλὸ λόγῳ μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ χωριά ἄντρες, πού θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμῆλωναν ἀπὸ προφύλαξι τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγῳ, νὰ μὴ νοιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλληκάρι, ὅταν εἶδε πὼς μόνο μὲ τὸν τρόμῳ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πὼς θανατώνουν, αὐτὸς πού ποιοῦσε, κι ἓνα μαμούνι νὰ ἐβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πὼς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων, πού πρέπει νὰ σκοτώσῃ. « Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω », γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαίνονταν ἄσχημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε : γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχι ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

ἐννιά παλληκάρια του, πού ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένοι στοὺς χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη, οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἔμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε· « Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος », καὶ τοὺς ὠδήγησε ὅλους ἀμέσως στοὺς λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυές, κοντὰ στοὺς χωριό του. Τυλίχθηκαν στὶς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερό, πού ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινομένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὡς πού νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στοὺς χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἐκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' ὅτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῦ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναικὰ του ὁ Παῦλος· « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἀνθρώπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων, ὄχι ὄχι !... Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺν θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιο ἀπεφασίσθη ».

Ἄλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλληκάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαινεῖ· καλεῖ μπροστὰ του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπῆτι μαζί μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψι καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανοιώσουν. Καὶ ἀγάλη - ἀγάλη ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμὴ

τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ, ποὺ ἔμαθαν στῆ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάμματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στῆ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ ἱατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἄπο χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὠρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βεστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάσθηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδοήντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλυτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονταν τριγῦρό τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βίασται, μόνο πήγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἴδῃ νὰ ἔλθῃ καὶ ἅμα ἦλθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τὴ δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἔρχονταν τελευταῖος, γιὰτὶ δὲ βιάζονταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστὰ του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε στρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔρριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φθάσουν οἱ δυὸ τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνη τὸ νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει « βρήθεια ».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντάς τὸν φέρνει ὡς στὴν κορυφὴ καὶ

την προσπερνᾷ. Τότε κρᾶζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν νὰ βοηθήσουν τὸν λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸ νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σὺδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ἰατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέγει μονάχα :
— Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔλθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχνιά κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῆ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λέν πὼς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τίς παράγγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χειμῶνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα* χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς, ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὄπλα, γιὰτὶ βλέπει πὼς ἕνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ προφθάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔλθῃ, πίστευε πὼς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλάκωνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλασμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμησι μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα :

« Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε πάντοτε πάσχων τόσον πολὺ ἠθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους ».

Καὶ κάποτε στὴν ἀπονη μοναξιά, ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπη τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμο.

Μιὰ βραδιά ἔφθασαν σ' ἕνα χωριὸ μουσκεμμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὸν καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιά του σὲ μερικά σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ ὁ ἴδιος πήγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἔφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔλθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Σιάσιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔφυγαν. Τὸ πρωτὶ ἦρθαν χωριᾶτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἔπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια, ποῦ ἔμεναν τὰ παιδιά· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστοὺς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγευμα πήγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἔξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέγει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἔ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πήγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μνησὶ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἔπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλᾶ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἔρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν ; νὰ πυροβολήσουν ; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μῆνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στῆ θέσι τους. Ἔρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποῦ πήγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμμὴν ἀπάντησι δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο άρχηγός το τουφέκι του και πυροβολεί· ο χωριανός που ήταν κοντά του τραβᾷ και αυτός· αρχίζουν και από το αντίκρινό κατάλυμα να πυροβολούν. Οί Τούρκοι σκόρπισαν· πιάνουν όμως θέσεις και πυροβολούν και αυτοί.

Οί πυροβολισμοί κόπηκαν· ο άρχηγός με τους δικούς του κατεβαίνει κάτω στην αυλή του σπιτιού και μπαίνουν σ' ένα μικρό στάβλο, γιατί επάνω δεν ήταν ασφαλισμένοι. Στάθηκε στην πόρτα και βλέπει ένα στρατιώτη, που έρχεται κατά την αυλή· τραβᾷ και ο στρατιώτης πέφτει· ένα από τα παλληκάρια του βγαίνει και παίρνει το τουφέκι του σκοτωμένου.

“Άρχισε να νυχτώνη· ο άρχηγός προσεχτικά βγαίνει έξω με δυο από τα παιδιά του· οί άλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Άκούσθηκε μιὰ τουφεκιά και ύστερα μιὰ φωνή. :

—Με χτύπησαν παιδιά.

“Έρχονται πίσω ο άρχηγός κατά το στάβλο· μπήκε μέσα και κάθισε σε κάτι ἄχυρα. Φώναξε ένα από τους συντρόφους του και βιάζοντας από το λαιμό το σταυρό που φορούσε είπε :

— Να το δώσης στην γυναϊκά μου· και το τουφέκι στον υίο μου· να πῆς ὅτι το καθήκόν μου το ἔκαμα.

Ξεζώσθηκε κι έπεσαν λίρες από το κεμέρι του που το είχε τρυπήσει το βόλι, φάνηκαν αίματα, ἄρχισαν πόνοι και ἔλεγε :

—Σκοτώστε με, βρέ παιδιά· πῶς θὰ μ' αφήσετε στους Τούρκους ;

“Όσο περνούσε ἡ ὥρα τόσο πονοῦσε δυνατώτερα· όταν τὸν συνέπαιρνε φοβερός ο πόνος, σχεδὸν βογγοῦσε και ἔλεγε :

— Πονῶ, σκοτώστε με...

Και πάλι :

—Σκοτώστε με...

Και ἄλλοτε ὠνόμαζε τὰ παιδιά του.

“Ο σύντροφος, που εἶχε ἔλθει κοντά του, είπε :

— Καπετάνιε, δὲ σ' αφήνουμε στους Τούρκους.

Και ἔσκυψε και τὸν ἐφίλησε στο στόμα· τὰ χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Και πάλιν τὸν συνεπῆραν οί πόνοι δυνατοί κι ἔλεγε ὄλο πιὸ σιγανά :

— Πονῶ, σκοτώστε με...

Δὲν μπορούσε πιά να κουνηθῆ από τῆ θέσι του· οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὠνόμαζε τώρα· ὡς που δὲν ἀκούσθηκε πιά φωνή.....

« Μαρτύρων και Ἑρώων αἶμα »

*Ιων Δραγοῦμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὦρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τῆ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμα γιαλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρυῖ μεγάλῃ, ποὺ τὰ φύλλα τῆς τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστὰ θάλασσα, ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω θάλασσα, ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιὰ χρώματα.... Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικὰ, πέρα στὰ δεξιὰ καὶ ἀγναντεύω σ' αὐτὴ τῆ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφῆ εὐγενικῆ, ποὺ τ' ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσικῆ. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ καὶ γὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νοιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔντασι τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφῆ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφῆ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχὸς μου τὴν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς τὴν μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

* Ἄλλῃ μέρα, σταχτερὸ ἀπόγευμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συνεφιὰ καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιὰ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νοιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἄνθρωπον. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμμιά φορά ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πρᾶμα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λέῃ :

— Καί ἄν εἶσαι σὺ ἔρημος στὸν κόσμο, εἶμαι καὶ γὼ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κείνο τ' ἀπόγευμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμμιά φωνή καὶ πῆρα τὸν ἴσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι - ἀγάλι λύπη.

* * *

Ἔνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο καὶ κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησι ἦταν κάτασπρο ὡς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιά ἦταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου, τὴ θάλασσα, ποὺ ἄχνιζε ἡσυχά.

Ἡ ἴδια μὲ τὴ νοτιὰ τὶς περασμένες ἔρριξε καὶ σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκεις λογαριασμὸ μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὀμιλία στὸ λιμάνι :

— Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης ;

— Δὲν εἶναι πιὰ καπετάνιος.

— Γιατί ; Δὲν ἔχει πιὰ καράβι ;

— Τὸ ἔχει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

— Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης, εἶναι καὶ παλληκάρι.

— Τί τὰ θές ; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη ἄδολη καρδιά καὶ νὰ εἶναι καὶ παλληκάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιετό, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέσι, ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναύτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀλύγιστη καὶ ἡ πατρίδα....

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο, φυσομανᾶ ὁ βοριάς καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφὲς τῶν κυμάτων. Στὸ κατὰστρωμα περπατῶ καὶ βλέπω ἡσυχά τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς καὶ λάμπει ἕνα ἄστρο. Εἶμαι καὶ γὼ ἕνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴν θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικός σὰν αὐτά, ἐλεύτερος καὶ νικητής. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατὰστρωμα γελῶντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελῶντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα

καὶ ἔγω. Καὶ ἔγω σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖό μου ἀνάμεσα στὰ γινώριμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανό, μόλις διακρίνεται ἕνα σκοταδιασμένο νησί, πού τὸ γινωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἤμουν ἐκεῖ πάνω !

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖό μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, πού τὸ εἶδα σκοταδιασμένο τὸ χειμῶνα, τὸ δέρονον ἀπάλα τῶρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος καὶ τὸ λιόγερα ἰσκιώνουν οἱ ρεμματιῆς καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾶ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψη. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θύμησι, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χῶματος.

Καὶ εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλὴ θάλασσα.

« Σαμοθράκη »

Ἰων Δραγούμης

3. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἓν ταξιδιὸν τοῦ δι' ἰστιοφόρου ἀπὸ Σιγιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἤσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἑξαισίαν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τῶν Ἐρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπρός, χρονιάρα νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαιεν εἰς τὸν κάβο* τοῦ χοροῦ με μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησίδας, τὰς ὁποίας, ἰδοὺ γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς τὸν ταχύν, γαλανὴν συντροφίαν.

Προχωρούσης τῆς ἡμέρας ὁμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. Ἐπηξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. Ἐπηξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μετὰ τὰ πανιὰ κρεμασμένα ὡς ἔσθητας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κῦμα τοῦ ἰουλιανοῦ ἡλίου.

Οἱ γλάροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησίδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντας, διαγράφοντας ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντας τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ νὰ δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσαῖα κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυιὰς ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια μὲ ἀνοικτὰ τὰ πτερὰ, μὲ κλειστὰ τὰ πτερὰ, χιονώδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἕνας - ἕνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακρὰν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζονται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλεὰς ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμὰς, ἀψιδωτὰς γραμμὰς, κατρακυλῶντος ἀσκοῦ γραμμὰς. Τοῦ πελάγους δὲ τὰ ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κῦμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία-τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιὰν τῆς, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπή, καίει τῶρα πρὸς δύσιν. Ὅπῃ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνουσ λάμπει θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμινος. Ἀφρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πῶς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς Τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : « Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα... ». Στιγμὰς τινὰς διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτεινιζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἤπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερώδη πέπλον, ὅστις ἔλαφρὰ-ἔλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ' ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ Ἄη - Στράτη μὲ τὰ κλιμακωτὰ ἀγριδιὰ του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν ποῦ τὴν αἰσθάνεσαι γῦρό σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

Ἄλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβώδης αὔρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμᾶς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαΐστρου*, βοΐζοντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χεῖμαρρος ἀφανῆς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος ποῦ παίρνει τὰ μεσάνυχτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἠπλωμένης ὀθόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ἰστία, διατάσσει τοὺς ναύτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μανδάρια καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακὰς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἰστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς ἐν ἠχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσαι τὰς πτέρυγας των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρόν, ἀνεκινήθη αἴφνης —ἐξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα— καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου !

Προστάσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλληθῶρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρηνοὶ ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν θρηνοὶ ἄρπας καὶ λύρας. Ὁδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεῶς καὶ θρηνοῦντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἀθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουσι νὰ παίζουσι τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγούδια. Μοιρολογούν γυναίκες επί νεκρῶ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγ-
χάζουν ὡς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλ-
μωδοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἐπὶ τὰ σκολιά* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλά
παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια*, πανταχό-
θεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρήνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου*
ἀπόστολοι, τὸ ὅποιον κατόπιν τῶν, νά το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκᾶται..

(Ἐκκολουθεῖ λεπτομερῆς περιγραφή τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ
τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κα-
τῶρθωσε νὰ διασωθῆ μετὰ τοῦ πλοίου του).

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμον. Ὁ ἄνεμος ἠλαττώθη. Τὰ ἱστία
ὄλα πάλιν ἀναπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρωῖ-πρωῖ γελα-
στός, ὡς νικηφόρος ἀερονάυτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ
σκούνα ὀλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος.
Ἄδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια*, τὰ ὕδατα, ὁ πῶγων
τοῦ ξυλίνου Ἡρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ κα-
ραβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασεν ἀπὸ τοῦ στυλπνοῦ τρι-
χώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἀλλ' οἱ
ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* τῶν μὲ τὰ κηρωτὰ
κασκέτα κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμα-
μένας ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὡμοίαζον πρὸς
καβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς τῶν μύστακας, ἀναμένοντες νὰ σκαν-
τζάρη ἢ βάρδια* ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρῶραϊός, ἐσκυμμέ-
νος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρινήν νιτζεράδα του ἔσταζεν ὄλος ὡς ἄρτι
ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν
τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασεν ἀπὸ τοῦ
πῶγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ πα-
λαιοντος ναύτου. Καὶ εἰς ἐν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας
τοῦ ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινήθη ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι
ἀναδύσασα καὶ αὐτὴ, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ караβόσκυλος πρότερον,
ἀποβάλλουσα τὴν ἄλμην, Ἀφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμή-
χουσα* τὴν μακρὰν τῆς κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λήμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλή μὲ ὠραῖα ἀκρωτήρια, μὲ μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, μὲ χρυσοκιτρίνους ἀγρούς θερισμένους, μὲ εὐμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

Ἀπὸ τὴν Λήμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα καὶ ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἴμβρον, ἀπὸ τὴν Ἴμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοὶ περίπατοι, αἱ ναυτικαὶ λοξοδρομῖαι.

Συντροφία μὲ τοὺς γλάρους.

ᾠ ! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφίαν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἶναι ἀθῶρα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερά των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἶναι καλόγνωμος ἡ συντροφία τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιόν σου ἐκεῖ ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. Ὡς παλαιοὶ σου φίλοι. Δὲν ἐξίστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτητες μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἔπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἐκεῖνοι πάλιν ὄ,τι θέλεις διὰ νὰ σ' εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγοῦνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ὑγρὰς φωλεάς των, ὅπου τὸ κῦμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰώνια. Κι ἐνῶ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κρᾶζουν μὲ τὰ μονοσύλλαβά των, γλαριστί :

— Καλῶς τὸν φίλον μας ! Καλῶς τὸν φίλον μας !

Κι' ἐνῶ περιμένουν, θωπεύουν τὸν ἀέρα μὲ τὰς κυρτὰς των ὡς δαμασκιά* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κῦμα μὲ τὰ ράμφη των. Πόθεν ἤλθον ; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάροι ; Εἶναι γλάροι τῆς Μυτιλήνης ; Εἶναι γλάροι τῆς Λήμνου ; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάροι ἢ τῆς Τενέδου ; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ;

ᾠ ! ἡ λευκὴ, ἡ καλὴ συντροφία μου, οἱ γλάροι τοῦ Αἰγαίου ! Καταμεσῆς στοῦ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἀγγελοὶ τοῦ αἰσίου πλοῦ, ὑπάρξεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυερᾷ τοῦ πόντου ἐρημίᾳ. Μειδιάμα γλυκὴ ἐν τῇ μοναξίᾳ. Ἐλπὶς ὅτι ἐγγὺς που ὁ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητὴν. Δουλειὰ διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, ὅστις ἐπακουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς, συνάπτει ἄφωνον διάλογον μὲ τὸν λευκὸν πτερωτὸν του σύμπλου. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλᾶρος πρὸς γλᾶρον.

Καί πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γῦρο καί χορεύουν περὶ τὸν θαλασομάχον, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον σπιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καὶ πολλάκις πολλοὶ-πολλοὶ περισυναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραῦνθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἐγγὺς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπί τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμουν τὸν σταυρόν των.

—Ἄη-Νικόλα !

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὄνοματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἁγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ἰπὸ τινὰ βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χλωοῦ Ἡφαίστου καὶ παρὰ τι σπήλαιον :

« Ὅρῶ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτήτου· καὶ τινὰς συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὁποῖα ἤπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρημος ἦρωσ « βαρεῖας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγῆματα »

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύκτα θεοσκοτεινὴ. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο με φοβερὴ κοιλιὰ σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγη τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν, οὔτ' ἕνα ἀστέρι, οὔτ' ἕνα φῶς. Ἀπὸ τὴ μικρὴ, θαλασσοπληκτὴ αὐτὴ ξέρα, ποὺ κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἕνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ « ΟΧΙ » τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμῦρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποὺ

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρια. Καὶ τὰ παγερὰ δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλές στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μὲ καμπύλη : Εἶναι μία τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδίρ*, γιὰ νὰ τιναχθῆ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροῦς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχεμπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστι, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἴσθημα, εἶχε ἀποσυνθέσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψι καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάσι πρὸς τὴ φιλοζωΐα καὶ τὴν ἀπόλαυσι. Μὲ μιὰ λέξι : Εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῆ ὄρθια ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἡρωϊκὴ θέλησι, τὴν ἀπόφασι τῆς θυσίας στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

*Ἐθνη, πού ἐπιστεῦσαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, πού νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, ἐπατήθηκαν· λαοί, πού εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερηφάνους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἠλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρῦζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια ὁ πύραυλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριὰ. Ἐρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνες, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἐρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἐρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπη ἀντιδραστικὴ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνει-

ται σ' όλες τις επικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑφώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξη στὸν κόσμο τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο : Οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερία.

Ἐφημερὶς « Ἐστία », 1940

Στύρος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γκυζῆ καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄρα γε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίότερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὄλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομήν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχε εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας ;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περιέργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδήποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδείσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστον διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτηε ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρίσιμους καὶ πολυταράχους τῆς καλλιτεχνίας, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάρχου, δὲν εἶχον ὁμως ἀκόμη ἐπικρατήσει τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὀμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὀρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτρα νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρῶτην καὶ μεγαλοεργὸν ἐκείνην γενεάν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάρχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκτακτὸν ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἡγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἶδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεστὰι μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενῆς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισώδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἐὰν ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα, καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῆ μετὰ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσε, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Πιλότη, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσι ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πιλότη καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγε ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυΐας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἕκτοτε καθηγητῆς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσε ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμότητος ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθῆς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἢ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένα κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Αὐγὸν τοῦ Πάσχα, ἡ Ὀρφανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὕτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰοεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας* ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονούντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἔκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγεῖαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολή καὶ αἰδώς, ἐμφαινουσα ἀρετὴν τινὰ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλ. καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνεύουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοικῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἤττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ εὐφρόσυτον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας

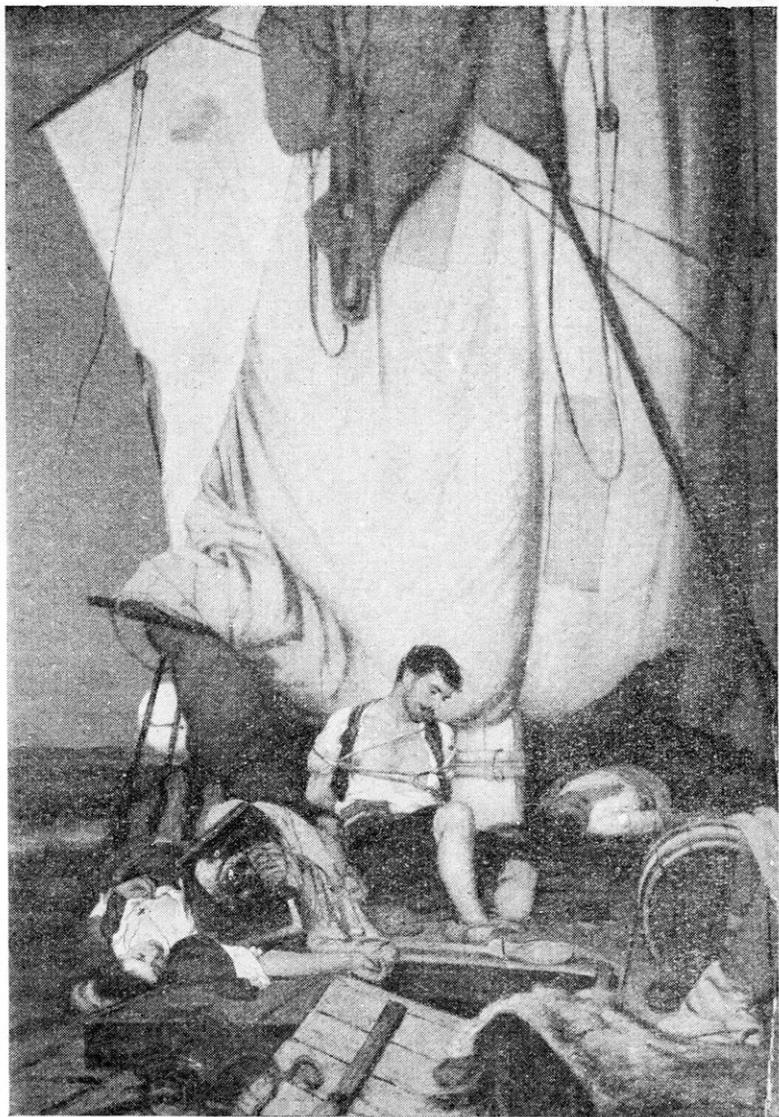
καί τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεστὰι λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς* δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οικογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὀλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικόν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

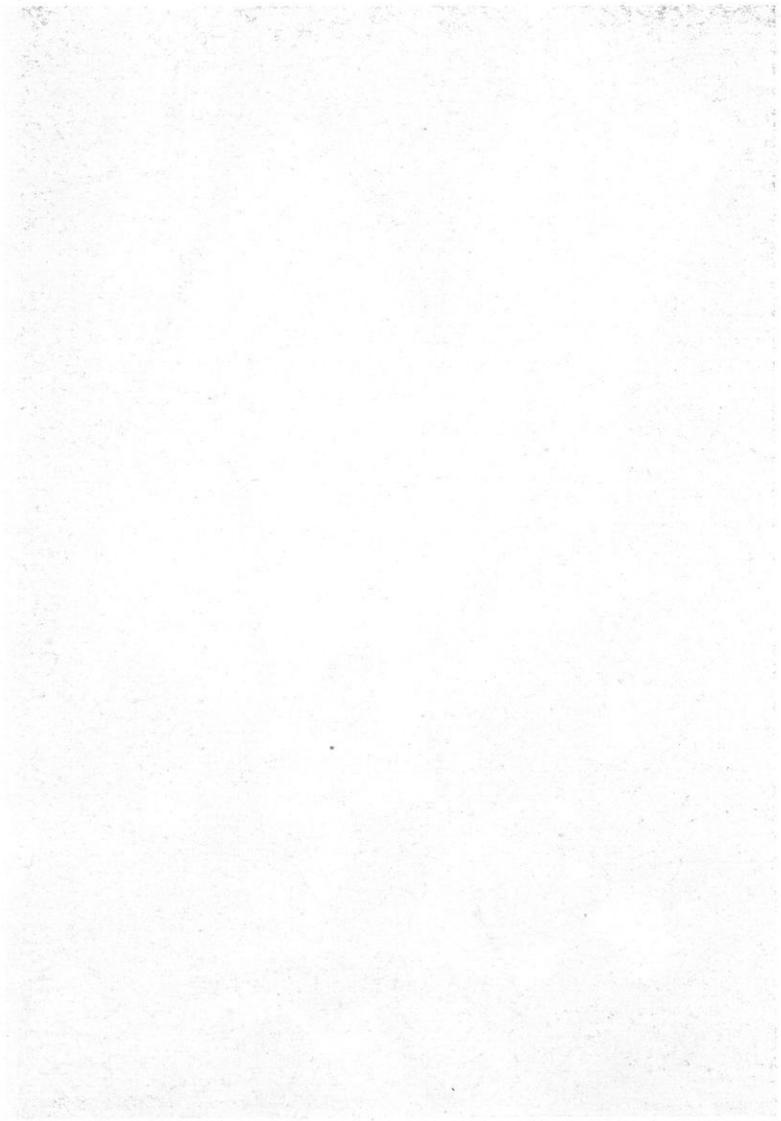
Τὰ ἔργα αὐτὰ ἀποδεικνύουσι ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθῆς μελετητῆς καὶ ψυχολόγος.

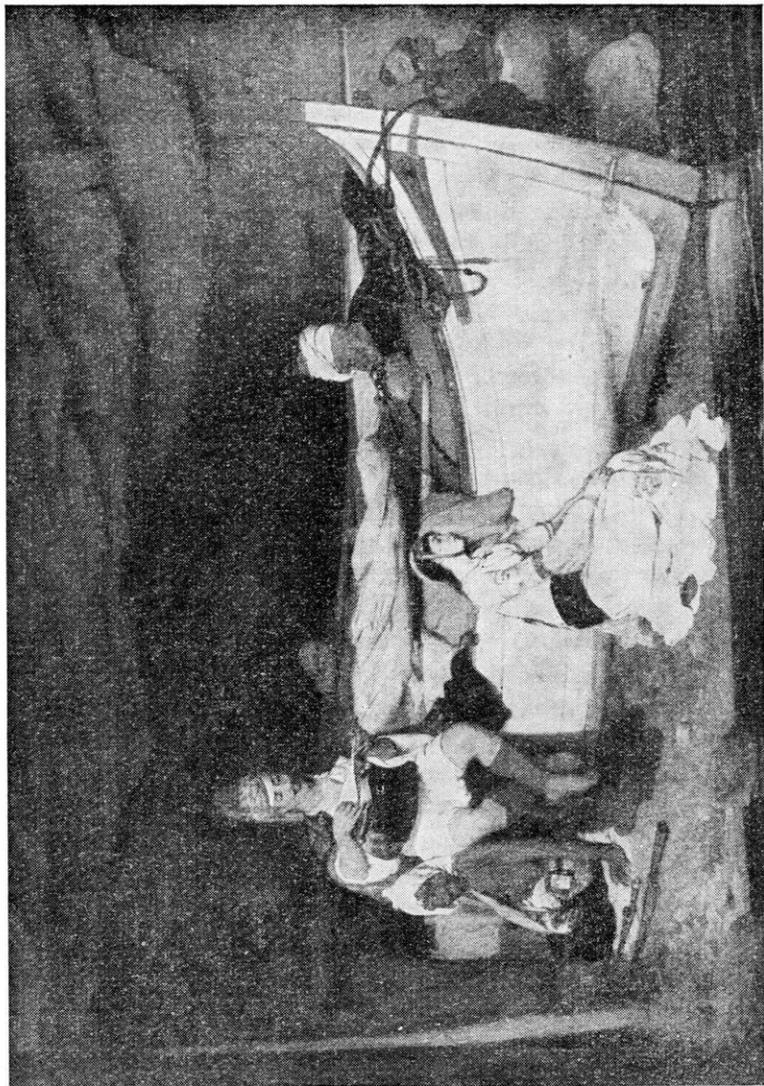
Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου Ἐὰ μετὰ τὴν πειρατείαν, ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἶδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, Ἡ Κλεμμένη. Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἡμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ἰδέας, εἶναι ἢ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνας μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεῖα μορφή, Ἑλληνὶς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλοῦτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὀδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἰδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρον τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνθηδες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μεϊδιάμα, πεποιθὼς εἰς τὴν μαγεῖαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγῆτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ

Νικηφόρου Λύτρα

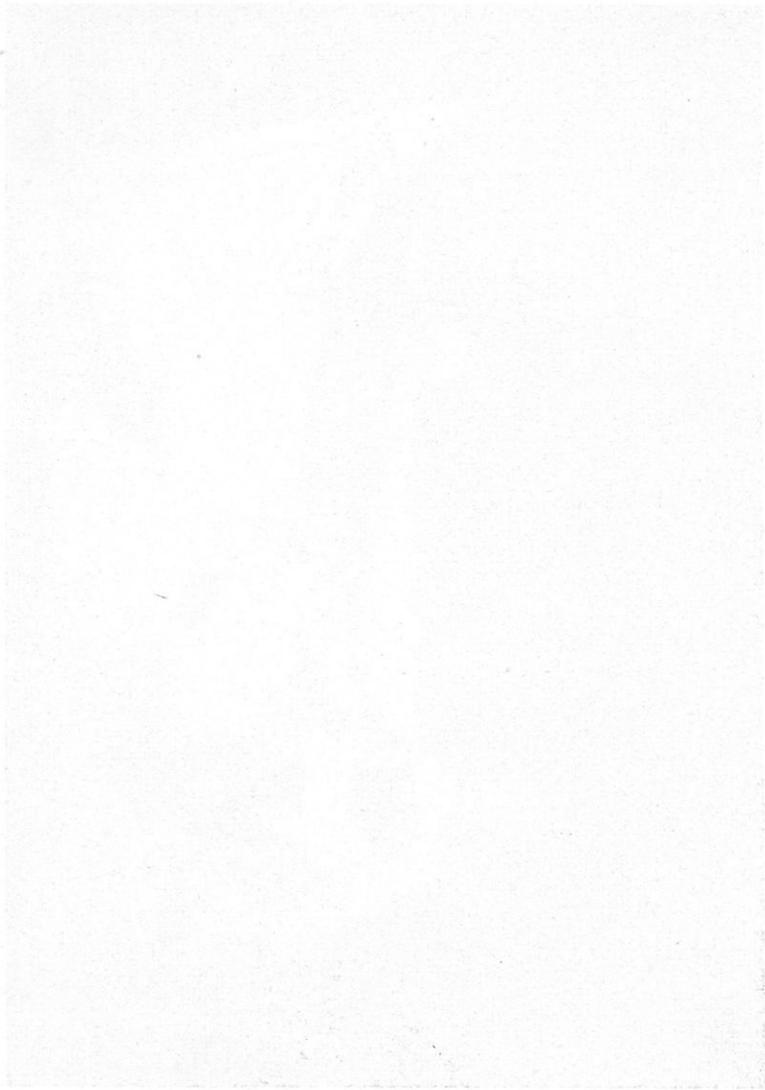
Τά μετά τήν πειρατείαν

Ἡ Κεκοιμήνη

Νικηφόρου Λύτρα

πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρον Τούρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπότητος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρά αὐτῆ καὶ περικαλλῆς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἤκιστα τιμητικοῦ ὀμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως τῆς γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσοδευμένη ἐνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἢ λαγνεῖα, ἣτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνας.

Ἐν τῷ βᾶθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τούρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινῆς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὐτῆ ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν «Κλεμμένην» Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὐτῆ τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἐνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνας ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῆ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μεταγούσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ

σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύρια τεχνικὰ ἄρετα αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὀπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Πιλότη, ἔχει ὁμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαιρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας νὰ συνδυάζῃ ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδη καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἦθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σειπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθὺ ποιητικὸν αἴσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὀλοφύχως ἠγάπησαν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἕξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προυτίμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὢν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσθαι τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὄπασθῆποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἕξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῆ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιωτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμὸν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσε ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὄχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθῆς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἀρεστὰ ὄχι μόνον εἰς τοὺς θνητοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὐ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλώττει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν «Ἐστία» 1893, σ. 152 ἐξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος εἶναι ὑ ψ η λ ό φ ρ ω ν. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμῃ τίποτε ἀγεννές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἠθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσήγορος .

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

*Ἄν ἔχη ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέσι, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας του ἀναβιβάζει τὸ Ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἕξω κόσμον.

*Ἄν εἶναι ἰδιώτης καὶ ἰδιωτεύει στὸ σπίτι του θὰ κάμῃ σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλεια καὶ ὁ φθόνος ἡμποροῦν νὰ τοῦ γαυγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερό ἐκεῖνο συνήθειο, τοῦ νὰ ζητῆ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λήῃ ὅτι τίς δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεῖα νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφελῆθῃ ὑπηρετῶντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, αλλά μιὰ φορά στρατιώτης, ἀποθνήσκει στή μάχη, αλλά δὲν φεύγει.

Ἄν εἶναι γυναίκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστική γυναικεία φιλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερη ἀνδρωσι τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξι τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρσι τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴ καὶ μελέτη ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτηῖρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερο στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

«Ἴδου ὁ ἄνθρωπος»

Ἄνδρέας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκείνη ὄν ἀνθρώπινον ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἔχει λίγες καὶ ποταπές ἰδέες καὶ λιγώτερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς της γνώσεις εἶν' ἐκεῖνες τοῦ τόπου της, ἡ καὶ μόνης τῆς γειτονιάς της. Ἱστορικές, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἡ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Θρησκευτικές, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπαῖς της. Ἐπιτηδευματικές, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της.....

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερον ὀρίζοντα ἰδεῶν καὶ ἀνώτερην ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπεὶδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεποιθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρει νὰ ἐνδύνεται μὲ κομψότητα. Παίζει τὰ χαρτιά· ἴσως κιόλα διαβάζει μυθιστορήματα. Ἔχει θεωρεῖον εἰς τὸ θέατρον, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσις της. Δὲν ἐννοεῖ μουσικὴν, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή..... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴν ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, καπέλα μὲ πιούμες*.... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Και όμως η γυναικούλα τούτη κυβερνά ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα της καὶ ἀντάμα οἱ δυὸ τοὺς ἀνατρέφουνε τὰ παιδιὰ τους κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσι τῶν γονέων !... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλλιάζουνε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

«Ἴδου ὁ ἄνθρωπος»

Ἄνδρας Λασκαράτος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

— Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπαῆ-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκά-γλυκά. Μὲ τὴν ἀδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

— Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπαῆ μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερον. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ πειράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρει ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπήρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλινοι καθέκλαι, καὶ εἰς ψάθινος καναπέδες ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπές ἦτο ἀντικρυ τῆς ἐστίας. Ἐνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστώσα τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντί τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον

ὄγκῳδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητος μικρὸς διπλωμένος εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἀνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἀνευ πλαισίου αὐτῆ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, οὐχὶ πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότητος ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητᾶριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἕξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις ὁ παπαῖ-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερον ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔφερον ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἠπλώσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιά ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπαῖ-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαισιν τὴν μεσημβριάν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σῆμα τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων πρὸς ἐξακριβῶσιν τῶν ὁρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων του ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψεν μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιά ἐπερίμενον ἀνησυχούσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἄλλ' ὁ πεινασμένος παπαῖς τὸ εὗρεν ἐξαιρετικὸν καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὐξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἕξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιάς, τοποθετοῦσης τὰ πινακία εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπητος, τὰ πάντα προσεκόλουσαν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μεϊδιάμα ἀφάτου ἀγαλλιάσφως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῆ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνά των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιά τοῦ ἐξεμυστηρέυθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἶπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καὶ ἐνῶ ἠτένιζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταῦτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμηδὸν μορφήν ὄνειρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρουσίας εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλασεν ὁ παπᾶ-Νάρκισσος τὴν διπλῆν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιοθέν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτικῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητᾶριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεὸς του, ἦτο κατ' ἐξάρισιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὄρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλον ἱερεὺς, παιγνιδιά του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ᾶ καὶ μ α μ ᾶ, ἐδιδάχθη νὰ ψελίζῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ ἔ σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱερουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψη-

φίων τοῦ Ὁρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκταήχου*. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμοὺς μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξευτελεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνη ἢ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευε γέρων θεῖος τῆς μητρὸς του, ὅστις, χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμαθοῦντος, παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἄνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαιρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὅτε ἤλθεν εἰς Ἄνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖός του, οἱ δὲ συμπολιταὶ του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱεραῆς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὐρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσται οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας θεεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκά του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδιῶν ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἡμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἡμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς υποθέσεως, ὅτι δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετά ὀκτώ ἐτῶν ἀπουσίαν εὔρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὠραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὠραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἄνδρον.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνυον εὐκαρπίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἤλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκροὺς ! Ἴδου ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχε ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἶπεν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἄλλ' ὅμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκεβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσωσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἄλλ' ὅμως πῶς ἠδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ, ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφὴν ; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρέυθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρον τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ θεινεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὁπότετε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραταθῆ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνισις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσόν του. Καὶ τώρα ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του μεταξύ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσοι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλα βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὐτὰι ἐθλοώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρειὰ ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὕγιης ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσε τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητή, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρά τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἀπλωσε ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δείγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῆ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξύ τὸ βλέμμα καὶ ἐβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἕξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπέικον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἕξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῆ κατὰ τὸ ἡμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἀφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμὸν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸ δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, ὅπως ἐπιβάλλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσιόν του περιέδενε μανδήλιον

βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὄπισθεν πρὸς φύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένους του. Ὑπὸ τὸ φέσιον ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιὰς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκρον τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον με φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγεγθεῖσα ἐπλησίασεν ἀσποφητὴ πρὸς τὴν θύραν.

— Καλὴ ἡμέρα, Γεροθανάση, ἐψιθύρισε. Ὁ παπαῆς κοιμᾶται.

— Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρον προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἦχον τῆς βραγχώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

— Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις ;

— Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

— Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της, —τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του, — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον, — καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

— Ἐτελείωσαν, μοῦ φαίνεται, τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

— Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της, καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμεινον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναικὰ του προσαγορεύουσαν τὸν Γεροθανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει... Ἄλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεῦτερον τῆς συζύγου του « Κύριε ἐλέησον » τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, με τὰς δύο χεῖρας στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ τάπητος, με τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμει-

νεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄρα γε ; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἑλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ τὰ ἴδια τί ἐστὶ λεπρός. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετὰ ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπτόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης.

— Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπαῦ μου, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σὲ θέλει καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπαῦ-Νάρκισσος ἠγέθη.

— Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον. Τὸ καλυμμαύκι καὶ τὸ ράσον μου.

Ἐπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

— Δὲν θὰ κάμῃς πεζὸς τόσον δρόμον, παπαῦ μου, ὑπέλαβεν θωπευτικῶς.

— Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Πηγαίνω νὰ εὔρω κτήμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

— Θὰ ἔλθῃς μαζί μου ; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

— Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρον ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένα πρὸς εὑρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουσι τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του ἐνῶ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ, ὁ Γεροθανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησε, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ, καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διὰ τί ; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἑνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων ν' ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὐτὴ

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόπιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκείνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύκιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεῖχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὁ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, ἀποκαθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης, ἢ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ Γεροθανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

- Καλὴ ἡμέρα, κύρ-Γιάννη.
- Ὠρα καλή, κυρὰ Θανάσαινα.
- Ἡ εὐχή σου, παπαῦ μου.

Προφανῶς εἶχον πάντοτε διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπαῦς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἦνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ πετραχηλίου του, περιέδесе τὸ πετραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Γεροθανάση παροτρύνοντος τὸ κτήμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς προὔπαντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γυνωρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο

ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενον ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνῆρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκεῖνη ἐπρόφερε λέξι ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπαῖ - Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμὸν, ἐκτύπησε τὸν λαιμὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιάς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος ὅπως κινήσωσι τοὺς ἤδη ἀργοὺς ἰστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὀροπέδιον κατωφερές, ἀπολλῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ Γεροθανάσης καὶ τὸ κτήμᾶ του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοὶ, ξηροτράχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοῦ ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέραν τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὀροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλείνε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανῆ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπε. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γεροθανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανῆρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπωςδῆποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπιτείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζῶου του καὶ τῶν βημάτων

του γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαιγε τοὺς ὤμους του εἰκόνες ἀπαί-
σισαι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν
του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του,
ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχῆς !

Δὲν εἶχε εἰσέτι ὀμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε
τὴν σιωπὴν. "Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου,
ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βᾶδισμα ζῶου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως
τὴν περίστασιν ἀρμόδιον πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλι-
κίαν τοῦ Γεροθανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκλυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν
ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθὲν του ἀσθμαίνοντα, καὶ
σύρας πρὸς τὸ στῆθός του τὸ σχοινίαν ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικός
ἔσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἦλθε πλησίον του.

— Τί ἔπαθες, παπαῖ μου ; Τί στέκεις ;

— Θὰ κατέβω ν' ἀνέβῃς σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

— Καλέ, τί λόγος ! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῆς ἐσὺ !

— Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Ἐγὼ κουρασμένος ! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκκαλά μου κι ἔννοια
σου !

— Ποῦ ἠκούσθη νὰ περιπατῆ ὁ παπαῖς μὲ τ' ἅγια καὶ νὰ πηγαίνῃ
ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρὸς !

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων
εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόν-
θου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὂ ς , ἐπανέλαβε ζωηρῶς
τὴν πορείαν του. Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὀρμὴν του διὰ ν' ἀκο-
λουθῆ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ
τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

— Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν ; Τί λέγεις ;

— Τί νὰ σοῦ πῶ ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

— Πῶς τὸν ἀφησες ; πῶς ἦτο ;

— Πῶς νὰ εἶναι ; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὅπου ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἠθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς ! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὅταν
ψυχομαχεῖ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισε. Ἐπεθύμει
ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προ-
τοῦ τὸ ἴδῃ. Ἦλπιζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἠθελεν ἐξοικειώ-
σει αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπά-
λαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς τὸ ἀνόητον αἴσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ γέρον ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἢ προθυμία μεθ' ἧς ἐπανήρχετο πρὸς τὸν ψυχорραγοῦντα λεπρὸν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδύμυχόν του ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολίαν του.

— Διατί ἦλθες μαζί μου ; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπὴν. Διὰ νὰ με συντροφεύσης ;

— Καὶ διὰ τοῦτο. Ἄλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπᾶ μου, νὰ τὸν μεταλάβης καὶ ἔπειτα νὰ φύγης. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος καὶ μόνος, ἄς ἔχη ἕνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος !

— Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, Γεροθανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ ! Ἄλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτέλεσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἠσθάνθη τὸ λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλώνους τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχastiάν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βᾶρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμόχωροί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ υποβληθῆ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βᾶρος, τὸ ὅποιον ἀνέλαβεν ἡ κοινότης τῆς νήσου. Ὁ Γεροθανάσης τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἄγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἄλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖά του, προ-

μηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλάς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθείς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἐπαχθὲς νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενε ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ Γεροθανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζε. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινε ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευε ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετε ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἶδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχε.

Ἐκεῖ ἐπέζευσε ὁ παπᾶ-Νάρκισσος. Ὁ Γεροθανάσης ἔδесе διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποῖαν τῷ ἔδιδε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπᾶ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἔλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ πετραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσε ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενε ὄρθιος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μιὰ ἁμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. — ὦ ! ἐὰν ὁ γέρον ἐπανερχόμενος ἔλεγε : Τετέλεστο ! — Ἀλλ' ἀπέδιδξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμὸν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὠραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας. — Διατί ἄργεῖ ὁ Γεροθανάσης ; — Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη δισταζών. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλος ὁ γέρον ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτο εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή.

του. Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ.
Ἔλα, παπαῆ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψεν πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ πετρα-
χήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν
καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμά
του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρές του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρὶν, δὲν ἐδίσταζε
πλέον ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας, ἡ συναίσθη-
σις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρον ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ
πόδας, ἔθιξε ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ
τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη
ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπαῆ μου, μὴ ἐγγίσῃς τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖ-
νος μὲ παρήγγειλε νὰ τὸν σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸ ἰδῆς.

— Καλὰ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθῃς μέσα ἐὰν δὲν σὲ κράξω.
Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ Γεροθανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ
ἐπερίμενε. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἡ πόρτι πῶς ὁ
ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ
πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν.
Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῆν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ
τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν.
Οἱ περίξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι
ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ
φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς
τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρον χωρικός ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλα-
φρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν
γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς τόσον δρόμον πεζῆ, παπαδιά ;

— Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ'
ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπαῆς ;

— Μέσα, μὲ τὸν λεπρόν.

— Ζῆ ἢ ἀπέθανε ;

— Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ ἴπῳ σὲ γελῶ.

- Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῆς ;
- Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπαῶς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ’ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

- Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.
- Δὲν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθης ;
- Ἔφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπαῶ-Ναρκίσσου.

- Τί τὸ ἔφερες ; Μὴ εἶναι κρῦον νὰ τὸ φορέσῃ ἀπανωτά ;
- Ἴσως χρειασθῆ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετὰ τινὰ σκέψιν ὁ Γεροθανάσης ἐπρόσθεσεν.

- Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον ;
- Ξεῦρω κι ἐγώ ; Ἄρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρουχὰ του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

- Κάθισ’ ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.
- Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ ἴπαγω μέσα, Γεροθανάση ;
- Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπαῶς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθησε ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην, ἢ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἢ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

- Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγά-σιγά νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὄτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγε τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηύχето. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Γεροθανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπέσῦρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον. Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

- Τί εἶδες ; ἠρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψουμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. Ἐβάδισε μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἤρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος !

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκείνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

— Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ Γεροθανάσης καὶ ἡ παπαδιὰ ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

— Αὔριον τὸ πρωτὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσυχῶς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. ἤσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

— Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ Γεροθανάσης.

— Μείνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωτὶ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του ἦτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον :

— Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπε. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντας ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγήματα »

Δημήτριος Βικέλας

2. Η ΣΤΑΧΟΜΑΖΩΧΤΡΑ

Μεγάλην ἐξέφρασεν ἐκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 187.... τὴν θειά-Ἀχτίτσα φοροῦσαν καινουργῇ μανδήλαν, καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρώνα μὲ καθαρὰ ὑποκαμισάκια καὶ μὲ νέα πέδιλα.

Τοῦτο δὲ διότι ἦτο γνωστότατον ὅτι ἡ θειά-Ἀχτίτσα εἶχεν ἰδεῖ τὴν προῖκα τῆς κόρης της πωλουμένην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πλη-

ρωμήν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα, καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δυὸ ὀρφανὰ ἔγγονά της μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ὡς ἦτο μοναχὴ της !) ἀπ' ἐκείνας ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ὤκτιρε τὰς στερήσεις τῆς γραίας καὶ τῶν δύο ὀρφανῶν· ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὐτὴ πλουσία, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος ;

Εὐτυχὴς ὁ μακαρίτης, ὁ μπάρμπα-Μιχαλῖος, ὅστις προηγήθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπικείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς — ὡς εἶχε ζωὴ ! — ὁ συχωρεμένος. Τὰ δύο παιδιὰ « τὰ ἀδιαφόρετα », ὁ Γεώργης καὶ ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βρατσέρας των τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 186... Ἡ βρατσέρα* ἐκείνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, — τί φρίκη ! τί καημὸς ! Τέτοια τρομάρα καμμιάς καλῆς χριστιανῆς νὰ μὴν τῆς μέλλῃ.

Ὁ τρίτος ὁ γυιὸς της, ὁ σουρτούκης*, τὸ χαμένο κορμί, ἐξενιτεύθη καὶ εὐρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε ; Μήπως τὸν ἤκουσεν ; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, κι ἐπῆρε, λῆει, μιὰ Φράγκα, μιὰ Ἐγγλεζοπούλα, ἕνα ξωθικό, ποὺ δὲν ἤξευρε νὰ μιλήσῃ ρωμαϊκά. Μὴ χειρότερα ! Τί νὰ πῆ κανεῖς ! ἤμπορεῖ νὰ καταρασθῆ τὸ παιδί του, τὰ σωθικά του, τὰ σπλάγχχνα του ;

Ἡ κόρη της ἀπέθανεν εἰς τὸν δεῦτερον τοκετόν, ἀφείσα αὐτῇ τὰ δύο ὀρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος* τους, ἐζοῦσε ἀκόμα (ποὺ νὰ φτάσουν τὰ μαντάτα του ὦρα - τὴν ὦρα !) μὰ τί νοικοκύρης, τὰ πρόκοψε ἀλήθεια ! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καὶ μὲ ἄλλας ἀρετὰς ἀκόμη. Εἶπαν πὼς ξαναπαντρεύτηκε ἄλλοῦ, διὰ νὰ πάρῃ καὶ ἄλλον κόσμον εἰς τὸν λαιμόν του, ὁ ἀσυνειδήτος ! Τέτοιοι ἄνδρες ! Ἔκαμε δὰ κι αὐτὴ ἕνα γαμπρό, μὰ γαμπρό (τὸ λαμπρό τ' νὰ βγῆ !).

Τί νὰ κάμῃ ; Ἔβαλε τὰ δυνατὰ της, κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως - ὅπως νὰ ζήσῃ τὰ δυὸ ὀρφανὰ. Τί ἀξιολύπητα, τὰ καημένα ! Κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνιζεν, ἀργολογοῦσε, ἐμάζωνε ἐλιές, ἐξενοδοῦλεε. Ἐμάζωνε κούμαρα καὶ τὰ ἐβγαζε ρακί. Μερικὰ στέμφυλα ἀπ' ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποῖει. Εἶτα κατὰ Ὀκτώβριον, ἅμα ἦνοιγον τὰ ἐλαιοτριβεῖα, ἔπαιρνε ἕνα εἶδος πῆχυν, ἕνα πενηντάρι ἐκ λευκοσιδήρου, μίαν στά-

μναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τὰ πατόκια, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἔλαιου, κι ἐμάζωνε τὴν μούργαν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ὠκονόμει ὄλον τὸ ἐνιαύσιον ἔλαιον τοῦ λυχναρίου της.

Ἄλλὰ τὸ πρῶτιστον εἰσὸδημα τῆς θειά-Ἀχτίτσας προήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τὸν Ἰούνιον, κατ' ἔτος, ἐπεβιβάζετο εἰς τὸ πλοῖον, ἐπλεεν ὑπερπόντιος καὶ διεπεραιούτο εἰς Εὐβοίαν. Περιεφρόνησε τὸ ὄνειδιστικὸν ἐπίθετον τῆς « καραβωμένης », ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γύναια κατ' αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πλῆη γυνὴ εἰς τὰ πελάγη. Ἐκεῖ, μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν, ἤσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς ἀστάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγμάτων τῶν θεριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων. Κατ' ἔτος, οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ χωριατόπουλα ἔρριπτον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν τὸ σκῶμμα :

— Νά ! οἱ φ' στάνες ! μᾶς ἦρθαν πάλι οἱ φ' στάνες !

Ἄλλ' αὕτη ἔκυπτεν ὑπομονητικῆ, σιωπηλῆ, συνέλεγε τὰ ψιχία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπήρτιζε τρεῖς ἢ τέσσαρας σάκκους, ὀλόκληρον ἐνιαυσίαν ἐσοδεῖαν δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὰ δύο ὄρφανά, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἓν τῷ μεταξὺ εἰς τὰς φροντίδας τῆς Ζερμπινιώσ, καὶ ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον χωρίον της.

Πλὴν ἐφέτος, δηλ. τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Ἀφορία εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατῴκει ἡ θειά-Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδὸν εἰς αὐτὰ τὰ κούμαρα, ἀφορία πανταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὐδὲν κακὸν ἔρχεται μόνον, βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηψεν εἰς τὰ βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρὶς σχεδὸν νὰ πνεύσῃ νότος καὶ νὰ πέσῃ βροχὴ, ἤρχισε νὰ χιονίζει. Μόλις ἔπαυσεν εἰς νιφετὸς καὶ ἤρχετο ἄλλος. Ἐνίοτε ἔπνεε ξηρὸς βορρᾶς σφίγγων ἔτι μᾶλλον τὰ χιόνια, τὰ ὁποῖα δὲν ἔλειωναν εἰς τὰ βουνά. « Ἐπερίμεναν ἄλλα ».

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων της, ἀπὸ τῶν φαράγγων καὶ δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινὰς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θὰ ἤρκουν διὰ δύο ἐβδομάδας ἢ τρεῖς, καὶ βαρὺς ὁ χειμῶν ἐπέπεσε. Περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου μόλις ἐπῆλθε μικρὰ διακοπὴ, καὶ δειλαὶ τινες ἀκτίνες ἡλίου ἐπεφάνησαν ἐπιχρυσοῦσαι τὰς ὑψηλοτέρας στέγας. Ἡ θειά-Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τὰ « ὀρμάνια* ἵνα προλάβῃ

καί εισκομίση καυσόξυλά τινα. Τὴν ἐπαύριον ὁ χειμῶν κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων, οὐδεμία ἡμέρα εὐδίου, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὄρατὴ, οὐδεμία ἀκτὶς ἡλίου.

Κραταιὸς καὶ βαρῦπνοος βορρᾶς, « χιονιστῆς », ἐφύσα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τὰ συνήθη παίγνια τῶν ὁδῶν καὶ τὰ χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμῶν ἐκεῖνος δὲν ἦτο φιλοπαίγμων. Ἀπὸ τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὠριμοὶ καρποὶ σπιθαμιαῖα κρύσταλλα, τὰ ὁποῖα οἱ μάγκαι τῆς γειτονιᾶς δὲν εἶχον πλέον ὄρεξιν νὰ τρώγουν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 23ης, ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ σχολεῖον περιχαρῆς, διότι ἀπὸ τῆς αὐριον ἔπαυσαν τὰ μαθήματα. Πρὶν ξεκρεμάσῃ τὸν « φύλακα » ἀπὸ τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος πεινασμένος ἤνοιξε τὸ δουλάπι, ἀλλ' οὐδὲ ψιχίον* ἄρτου εὔρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρὸς ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχῆς Πατρῶνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἐστίας. Ἄλλ' ἡ ἐστία ἦτο σβηστή. Ἐσκάλιζε τὴν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετὲς τὸ πτωχὸν κοράσιον), ὅτι ἡ ἐστία εἶχε πάντοτε τὴν ιδιότητα νὰ θερμαίνει, καὶ ἄς μὴ καίη. Ἄλλ' ἡ στάκτη ἦτον ὑγρὰ. Σταλαγμοὶ ὕδατος, ἐκ χιόνος τακείσης ἴσως διὰ τινος λαθραίας καὶ παροδικῆς ἀκτίνος ἡλίου, εἶχον ρεύσει διὰ τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἐπταετῆς μόλις, ἔτοιμος νὰ κλαύσῃ, διότι δὲν εὗρισκε ψιχίον τι πρὸς κορεσμὸν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τὸ μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὄλος, χθαμαλός, ἡμιφάντωτος, μὲ εἶδος σοφᾶ, εἶχεν ὕψος δύο ἴσως ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τοῦ παραθυροφύλλου ἀνοικτοῦ, ἐστηλῶθη μετὰ τόλμης πρὸς τὴν ὀροφήν, ἀνέτεινε τὴν δεξιάν, καὶ ἀπέσπασεν ἐν κρύσταλλον ἐκ τῶν κοσμούντων τοὺς « σταλαγμοὺς » τῆς στέγης. Ἦρξισε νὰ τὸ ἐκμυζᾷ βραδέως καὶ ἠδονικῶς, καὶ ἔδιδε καὶ εἰς τὴν Πατρῶναν νὰ φάγη. Ἐπείνων τὰ κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶγμα τι τυλιγμένον εἰς τὸν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνωρίζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτὲ ἄνευ αἰτίας δὲν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς

μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τὸ στήθος της, ἐνέβαλε τὴν χεῖρα, καὶ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν «οἰκονομήσει» καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ καλή, καίτοι ὀλίγον αὐστηρὰ μάμμη, τὶς οἶδεν ἀντὶ ποίων ἐξευτελισμῶν, καὶ διὰ πόσων ἐκλιπαρήσεων!

Καὶ τί δὲν ἤθελεν ὑποστῆ, πρὸ ποίας θυσίας ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδίων τὰ ὅποια ἦσαν δις παιδία δι' αὐτήν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της! Ἐν τούτοις δὲν ἤθελε νὰ δεικνύῃ αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν, καὶ «ἡμερο μάτι δὲν τοὺς ἔδιδε». Ἐκάλει τὸν ἄρρενα «Γέρον», διότι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθοῦς γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα-Μιχαλιοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τῆς ἐπίνει ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ προφέρῃ. Τὸ ταλαίπωρον τὸ θῆλυ τὸ ἐκάλει Πατρῶναν θωπευτικῶς, καὶ ὀλίγον «σὰν ἀρχοντοξεπεσομένη ποῦ ἦτον», μὴ ἀνεχομένη ν' ἀκούῃ τὸ Ἀργυρῶ, τὸ ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὸ ὄρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλὴν τοῦ ὑποκορισμοῦ τούτου, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικὴν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τὰ δύο πτωχὰ πλάσματα, ἀλλὰ μᾶλλον πρακτικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διὰ τὰ ὄρφανά, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καὶ αὐτὴ πλησίον των, τοῖς εἶπε νὰ φυσήσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπάσματός των διὰ νὰ ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπεσχέθη ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νὰ ἐπαληθεύσῃ, ὅτι αὐριον ὁ Χριστὸς θὰ φέρῃ ξύλα καὶ ψωμί καὶ μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ ἔμενεν αὐτῆς πέραν τοῦ μεσονυκτίου ἀναλογιζομένη τὴν πικρὰν τύχην της.

Τὸ πρῶν, μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων), ὁ παπα-Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

— Καλῶς τὰδέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

«Καλῶς τὰδέχθῃ» αὐτὴ! Καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπερίμενε τίποτε;

— Ἐλαβα ἓνα γράμμα διὰ σέ, Ἀχτίτσα, προσέθηκεν ὁ γέρον ἱερεὺς, τινάσσων τὴν χιόνα ἀπὸ τὸ ράσον καὶ τὸ σάλι του.

— Ὅριστε, δέσποτα!.... Καὶ μακάρι ἔχω τὴ φωτιά, ἐπιθύρισε πρὸς ἑαυτήν, ἢ τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ρακὶ νὰ τὸν φιλέψω;

Ὁ ἱερεὺς ἀνέβη τὴν τετράβαθμον κλίμακα καὶ ἐλθὼν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σκαμνίου. Ἠρεύνησε δὲ εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐξήγαγε μέγαν φάκελον μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας σφραγίδας καὶ γραμματόσημα.

— Γράμμα είπες, παπαῖ, ἐπανεῖλαβεν ἡ Ἀχτίτσα μόλις τότε ἀρχίσασα νὰ ἐννοῆ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς.

Ἐὸ φάκελος, ὃν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπὸ τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο ἀνοικτὸς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος.

— Ἀπόψε ἔφθασε τὸ βαπτῶρι, ἐπανεῖλαβεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ τὸ ἔφεραν τώρα, μόλις ἔβγαίνα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἐνθεις τὴν χεῖρα ἔσω τοῦ φακέλου ἐξήγαγε διπλωμένον χαρτίον.

— Τὸ γράμμα εἶναι πρὸς ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλὰ σὲ ἀποβλέπει.

— Ἐμένα ; ἐμένα ; ἐπανεῖλαβεν ἐκπληκτος ἡ γραῖα.

Ἐὸ παπαῖ-Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τὸ χαρτίον.

— Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνον σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ἐὸ γιὸς σου σοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν.

— Ἀπ' τὴν Ἀμερῖκα ; ὁ Γιάννης ! ὁ Γιάννης μὲ θυμήθηκεν ; ἀνέκραξε περιχαρῆς, ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἡ γραῖα.

Καὶ εἶτα προσέθηκε :

— Δόξα σοι ὁ Θεὸς !

Ἐὸ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιά του καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ.

— Εἶναι κακογραμμένα, κι ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάζω αὐτὲς τὶς τζίφρες ποὺ ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ βγάλωμεν νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας, καὶ σκοντάπτων συχνά, ν' ἀναγινώσκῃ :

« Παπαῖ-Δημήτρη, τὸ χέρι σου φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἶσιον κτλ. κτλ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ βαθιά, εἰς τὸν Παναμαῖν, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους πατριῶτες ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἀντάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρόνους πολλοὺς, καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τὸ σπίτι μας.

» Ἐὰν ζῆ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἰπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλὰς φορὲς βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορὲς ἀπὸ κακὰς ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια. Τὰ ὅ,τι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα πανδρευθῆ πρὸ δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι

ἀπόχηρος καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ, παρὰ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεός, καὶ δὲν ἤμποροῦμε ἕμεῖς νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυγνωμοῦν, διότι, ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν ἤμπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψη.

» Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως ἓνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματί σου, νὰ ὑπογράψης ἢ ἀγιοσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, ἕαν ζοῦν. Καί, ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσης, ἢ ἀγιοσύνη σου, νὰ δώσης εἰς κανένα ἀδελφόν μου, ἕαν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανένα ἀνίψι μου, καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσης καὶ ἡ ἀγιοσύνη σου, ἕαν οἱ γονεῖς μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἔν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ σαρανταλείτουργα.... ».

Πολλὰ ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἐν σπουδαῖον παρέλειπε. Δὲν ἀνέφερε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, δι' ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγματική. Ὁ παπα-Δημήτρης, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, λησμονήσας, νομίζων ὅτι εἶχεν ὀρίσει τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβη παρακατιῶν, δι' ὃ καὶ ἔλεγε « τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ».

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρὰ τῆς Ἀχτίτσας, λαβούσης μετὰ τόσα ἔτη εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπὸ τέφραν κοιμώμενος ἀπὸ τόσων ἐτῶν ὁ σπινθήρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορεν ἐκ τῶν σπλάγχχνων εἰς τὸ πρόσωπόν της, καὶ ἡ γεροντική, ρικνὴ, καὶ ἐρρυτιδωμένη ὄψις της ἠγλαίσθη* μὲ ἀκτίνα νεότητος καὶ καλλονῆς.

Τὰ δύο παιδιά, ἂν καὶ δὲν ἐνόουν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τὴν χαρὰν τῆς μάμμης των, ἤρχισαν νὰ χοροπηδῶσιν.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης δὲν ἦτον ἰδίως προεξοφλητής, ἢ τοκιστής, ἢ ἔμπορος, ἦτον ὅλα αὐτὰ ὁμοῦ. Ἐνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἄλλ' ἔκαμνε τρεῖς τέχνας.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα, εἰς φοβερὰν διατελοῦσα ἔνδειαν, ἔλαβε τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλὲν γραμματίον, ἐφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καὶ μαῦρα, ἄλλα ἐντυπα καὶ ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δὲν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιὸς ἐφημέριος, οὔτε αὕτη, καὶ μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

‘Ο κύρ-Μαργαρίτης έρρόφησε δραγμίδα* ταμβάκου, έτίναξε τήν βράκαν του, έφ’ ης έπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τών όφρύων τήν σκούφιαν του, έβαλε τά γυαλιά του, και ηρχισε νά ξεετάζη διά μακρών τό γραμμάτιον.

— Έρχεται άπ’ τήν Άμερικά ; είπε. Σ’ έθυμήθηκε βλέπω, ό γυός σου. Μπράβο, χαίρομαι.

Είτα έπανέλαβεν :

‘Έχει τόν άριθμόν 10, άλλα δέν ξέρομε τί είδους μονέδα νά είναι, δέκα σελλίνια, δέκα ρούπιες, δέκα κολονάτα η δέκα.... Διεκόπη. Παρ’ όλίγον νά έλεγε « δέκα λίρες ».

— Νά φωνάξουμε τό δάσκαλο, έμουρμούρισεν ό κύρ-Μαργαρίτης· ίσως εκείνος ξεύρει νά τó διαβάση. Τί γλώσσα νά είναι τάχα ;

‘Ο έλληνο-διδάσκαλος, όστις εκάθητο βλέπων τούς παίζοντας τó κιάμο εις παράπλευρον καφφενείου, παρακληθείς μετέβη εις τó μαγαζι τοϋ κύρ-Μαργαρίτη. Εισήλθεν όρθός, δύσκαμπτος, έλαβε τó γραμμάτιον, παρεκάλεσε τόν κύρ-Μαργαρίτην νά τόν δανείση τά γυαλιά του και ηρχισε νά συλλαβίζη τούς λατινικούς χαρακτήρας.

— Πρέπει νά είναι άγγλικά, είπεν, εκτός αν είναι γεμανικά. Άπό πού έρχεται αυτό τó δελτάριον ;

— Άπ’ τήν Άμερικά, κύρ-δάσκαλε, είπεν η θειά-Άχτίτσα.

— Άπό τήν Άμερικήν ; τότε θά είναι άγγλικόν.

Και ταϋτα λέγων προσεπάθει νά συλλαβίση τās λέξεις :

TEN POUNDS STERLING, ός έφερε χειρογράφους η έπιταγή.

— STERLING, είπε. STERLING θά σημαίνη τάλληρα, πιστεύω. ‘Η λέξι φαίνεται νά είναι τής αύτης έτυμολογίας, άπεφάνθη δογματικώς. Και επέστρεψε τó γραμμάτιον εις χείρας τοϋ κύρ-Μαργαρίτη.

— Αυτό θά είναι, είπε, και έπειδή ύπάρχει επί τής κεφαλίδος ό άριθμός 10, θά είναι χωρίς άλλο γραμμάτιον διά δέκα τάλληρα. Τό κάτω-κάτω, όφείλω νά σās είπω ότι δέν γνωρίζω άπό χρηματιστικά. Εις άλλα ημεις άσχολούμεθα, οί άνθρωποι τών γραμμάτων.

Και τοϋτο είπών, έπειδή ησθάνθη ψϋχος εις τó πλακόστρωτον και κατάψυχρον μαγαζέιον τοϋ κύρ-Μαργαρίτη, επέστρεψεν εις τó καφφενείου, ίνα θερμανθῆ.

‘Ο κύρ-Μαργαρίτης ειχεν άρχίσει νά τρίβη τās χείρας και κάτι έφαινετο σκεπτόμενος.

— Τώρα, τί τά θέλεις, είπε στραφείς πρós τήν γραϊαν· οί καιροί

εἶναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια. Νά τὸ πάρω, νά σοῦ τὸ ἐξαργυρώσω, ξέρω πὼς εἶναι σίγουρος ὁ παρᾶς μου, ξέρω ἂν δὲν εἶναι καὶ ψευτικό ; Ἐπὶ ἐκεῖ κάτω, ἅπ' τὸν χαμένον κόσμον περιμένεις ἀλήθεια ; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζανιές, ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οἱ σουρτούκηδες (μὲ συγχωρεῖς, δὲν λέγω τὸ γυιό σου), ἐκεῖ πού φένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί, καὶ δὲ νοιάζονται νὰ στείλουν ἕναν παρᾶ, ἕνα σωστὸ παρᾶ, μονάχα στέλνουν παλιόχαρτα. Ἐφερε δυὸ βόλτες περὶ τὸ τεράστιον λογιστήριόν του καὶ ἐπανέλαβε :

— Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα αὐτό, νὰ σὲ χαρῶ, εἶναι δέκα τάλλαρα. Νὰ εἶχα δέκα τάλλαρα ἐγώ, παντρευόμουν.

Εἶτα ἐξηκολούθησε :

— Μὰ τί νὰ σοῦ πῶ ; σὲ λυποῦμαι, πού εἶσαι καλὴ γυναῖκα κι ἔχεις καὶ κείνα τὰ ὄρφανά. Νὰ κρατήσω ἐγὼ ἐνάμισυ τάλλαρο διὰ τοὺς κινδύνους πού τρέχω, καὶ γιὰ τὰ ὀχτώμισυ πλιά... Καὶ γιὰ νᾶμαστε σίγουροι, μὴ γυρεύης κολονάτα, νὰ σοῦ δώσω πεντόφραγκα, γιὰ νᾶμαστε μέσα. Ὀχτώμισυ πεντόφραγκα λοιπόν... Ἄ ! ξέχασα !..

Τοῦναντίον, δὲν εἶχε ξεχάσει· ἅπ' ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως αὐτὸ ἐσκέπτετο.

— Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλῖος, κάτι ἔκανε νὰ μοῦ δίνη, δὲ θυμοῦμαι τώρα.

Καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ λογιστήριόν του.

— Μὰ κι ἐκεῖνος ὁ τελμπεντέρης ὁ γαμπρός σου, μοῦ ἔφαγε δυὸ τάλλαρα θαρρῶ....

Καὶ ὠπλίσθη μὲ τὸ πελώριον κατάστιχόν του.

— Εἶναι δίκιο νὰ τὰ κρατήσω.... ἐσένα ὅσα σοῦ δώσω, θὰ σοῦ φανοῦν χάρισμα.

Ἄνοιξε τὸ κατάστιχον. Αἱ κατάπυκνοι καὶ μυροβολοῦσαι σελίδες τοῦ καταστίχου τούτου ὠμοιάζον μὲ πῖονας ἀγρούς, μὲ γῆν ἀγαθὴν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἐκαρπιφόρει πενταπλασίως. Ἦτο, ὡς νὰ ἔκοπτε τις τὰ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου ἐκάστοτε, ὅτε ἐγένετο ἐξόφλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπὸ τὴν γῆν, μέλλουσα καὶ πάλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης εὔρε παρευθὺς τοὺς δύο λογαριασμούς.

— Ἐννιά καὶ δεκαπέντε, μοῦ χρωστοῦσε ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου, εἶπε, καὶ δυὸ τάλλαρα δανεικὰ κι ἀγύριστα τοῦ γαμπροῦ σου γίνονται.....

Καί λαβών κάλαμον ἤρχισε νά ἐκτελῆ τήν πρόσθεσιν πρώτον καί τήν ἀναγωγήν τῶν ταλλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα τήν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλλήρων.

— Κάνει νά σοῦ δίνω.... ἤρχισε νά λέγη ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσῆλθε νέον πρόσωπον. Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τήν μικράν νῆσον.

Ἄμα εἰσελθὼν διητυνῆθη μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καί θάρρους εἰς τὸ λογιστήριον, ὅπου ἴστατο ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

— Τί ἔχουμε, κύρ-Μαργαρίτη ;... Τ' εἶν' αὐτά ; εἶπεν ἰδὼν πρόχειρον ἐπὶ τοῦ λογιστηρίου τὸ γραμματίον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καί λαβὼν τοῦτο εἰς χεῖρας :

— Συναλλαγματικὴ διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν. εἶπε καθαρᾷ τῇ φωνῇ, ποῦ εὔρεθι ἐδῶ ; Κάμνεις καὶ τέτοιες δουλειές, κύρ-Μαργαρίτη ;

— Γιὰ δέκα λίρες ! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ Ἀχτίτσα, ἀκούσα-σα εὐκρινῶς τὴν λέξιν.

— Ναί, διὰ δέκα ἀγγλικὰς, εἶπε καὶ πάλιν στραφεὶς πρὸς αὐτὴν ὁ Ἐρμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικά σου ;

— Μάλιστα.

Ἡ θειά-Ἀχτίτσα, ἐν καταφάσει, ἔλεγε πάντοτε ναί, ἀλλὰ νῦν ἠπόρει καὶ αὐτὴ πῶς εἶπε «μάλιστα» καὶ ποῦ εὔρε τὴν λέξιν ταύτην.

— Γιὰ δέκα ναπολεόνια, θὰ εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τὰ χεῖλη ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

— Σοῦ λέγω διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, ἐπανέλαβε καὶ αὐθις ὁ Συριανὸς ἔμπορος. Παίρνεις ἀπὸ λόγια ;

Καὶ δευτέρου μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γραμματίου.

— Εἶναι σίγουρος παραῶς, ἀρζάν - κοντάν, σοῦ λέγω. Θὰ τὸ ἐξοφλήσης, ἢ τὸ ἐξοφλῶ ἀμέσως ;

— Μπορεῖ νά τὸ πάρῃ κανεὶς γιὰ ἑννέα λίρες γαλλικὰς, εἶπε διστάζων ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Γαλλικὰς ;... τὸ παίρνω ἐγὼ διὰ ἑννιά ἀγγλικὰς.

Καὶ στρέψας ὀπισθεν τὸ φύλλον τοῦ χάρτου εἶδε τὴν ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, παρέβαλεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα τὸ φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ τὴν εὔρε σύμφωνον.

Καὶ ἀνοίξας τὸ χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τὴν χεῖρα τῆς θεῖα-Ἀχτίτσας, καὶ πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς ἐννέα στυλ-πινοτάτας ἀγγλικὰς λίρας.

Καὶ ἰδοὺ διατὶ ἡ πτωχὴ γραῖα ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστου-γέννων καινουργῆ « ἄδολην » μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὄρφανὰ εἶχον κα-θαρὰ ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνὰ μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδεσιν διὰ τοὺς παγωμένους πόδας των.

« Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα », 1912

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

3. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἦμουν παιδί στὰ σπάργανα .Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλληκάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κεῖνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειωμένο γιού-σουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου!.. Τὸ γιούσουρι ποὺ ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμη-λώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρρίματα!* Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο.* Γενιά σὲ γενιά τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες· καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παι-δί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμησιν τῶν ἀνθρώ-πων τώρα. Ἐκεῖνοι ποὺ ὠνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύ-πνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάρη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι ποὺ πῆγαν γυ-ρεῖοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἔχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰν χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόψαρο, ποὺ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρυσμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς ποὺ τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζὶ πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, ποὺ ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένεια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα*, τοῦ Ἀλέξανδρου ἢ ἀδελφῆ, ποὺ γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα

μέ την ούρά της. Καλά κι ό "Αριστος* που σκοτώνει τὰ θεριά και τὰ βουνά γκρεμίζει και ξερριζώνει ρουπάκια* μέ τὸ κοντάρι του. Μά ένα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου και νά κάνη τόσα θάμματα ! Μπά, ντροπή μας !

"Ακουα τοὺς ἄντρες λεβεντοθρεμμένους και νά μιλοῦν γι αὐτὸ μέ τόσο σεβασμό, σὰ νά μιλοῦσαν γιά τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορά ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στοὺ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλί στις μπαρουταποθηκῆς του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, και δὲν τόλμησαν νά ξερριζώσουν ένα δεντρί ! Δὲν μπορούσα νά τὸ χωνέψω.

— Δὲ μοῦ λές, πατέρα ; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι ;

— Ξύλο, παιδί μου, σὰν και τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. "Αν θέλῃς νά τὸ μάθῃς, σῦρε νά ἰδῆς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιὰ πίπα χοντρή και μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

—Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

— Τὸ κόβουν λέει ; Ἄφοῦ τό ἄχεις στὰ χέρια σου ! Ἐκοφα πῆχες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πῆς λοιπόν νά κόψῃς και τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε και μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

—"Α ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορά κι ἐγώ. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάννα σου.

—Ἄφοῦ κόβεται !....

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στή Μπαρμπαριά* εἶναι δάση ὀλάκερα. Ἐκεῖ που ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἀρπάζουν και κάνα κλαρί. Ἐτσι κλεφτά, στὴν ὥρα που κοιμάται. Ἄμα ὁμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἄρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμάται ;

— Κοιμάται, μπορεῖ νά κάμῃ δίχως ὕπνο ; Μά ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά ! Ζῆ μέ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρει ἀπὸ πότε ; Νά ἰδῆς τῶν παλαβῶν τὰ κόκκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιιοι ἀπάνω του !....

Και τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στηλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στά-

μνα, πού ἔστεκε σπασμένη στήν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λές κι ἔβλεπε ὄχιὰ νὰ προβάλλη ἀπο κεῖ.

—Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες ! Μὲ τὴ μηχανή ; ξαναρώτησα.

—Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανές στὸν καιρό μας !

—Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα, πῶς θὰ ἔλεγε ὄχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσει· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερές, γιὰ ν' ἀπελ-
στῶ. Τίποτα ! Μιὰ στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια
ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σὰ μεγαλώσης, νὰ πῆς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια.
Τώρα πού εἶσαι μικρός, σῦρε νὰ μάθης τὴ θάλασσα.

Β'.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύ-
της. Εἶδα φουρτούνες, χιονιές, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καὶ μὲ σφουγγα-
ράδικα στὴ Μπαρμπαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγα-
γαρᾶς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο, πού ἔδω-
κα στὸν πατέρα μου. Μαζὶ μὲ τὸ κορμὶ μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα
μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμά μου. Ἐγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσου-
ρι, στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξεριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καίκι
στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στὴν ἀμμουδιὰ θρασίμι* καὶ θὰ ἔβανα
διαλαλητὴ νὰ διαλαλήση σὲ ὅλη τὴ χώρα : « Ἐβγαῖτε, χωριανοί, νὰ
ἰδῆτε τὸ μέγα θάμμα ! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικῆθηκε ἀπὸ τοῦ
νησιοῦ μας τὸ στοιχειὸ, τὸν Γιάννο Γκάμαρα. Τρέμουν - τρίζουν τὰ
βουνά ! Ἐβγαῖτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ εἰπῆτε !..... » Θὰ
ἔτρεχε ἀμέσως μελίσι ὁ λαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι καὶ
θὰ σταυροκοποῦνταν, θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρώμαζαν·
τὰ παλληκάρια καὶ θὰ ζηλοφθονοῦσαν ! θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί.

Κι ἕνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα κάθε τόσο στὴ ψυχὴ
μου, μὴν προλάβει ἄλλος καὶ ἀρπάξει τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γί-
νεται ; Ἀλλὰ πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ἰδέα πῶς ἄλλος ἀξιωτέρός μου
δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γεννηθῆ. Καὶ ἀκόμη πιστεψα, πῶς τὸ δεντρὶ ἐκεῖ-
νο δὲν θὰ καθόταν τόσοις αἰῶνες ἐκεῖ στὸ ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ
γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα !

Κι' ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανή τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὴν Ἔγριπτο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἄρπαξα τὸν καιρό.

— Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα ;

— Ποιά ;

— Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

— Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στὰ σύγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπαῖ ; Ἄμῃ ! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάμουμε ἐμεῖς ;

— Γιατί ὄχι ; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἔπειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἶπω — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στὸ ὕστερο σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακή, πού δὲν ψαρεύαμε.

— Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

— Γιὰ τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιός θὰ βουτήξῃ ;

— Ἐγὼ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾶς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλί* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δύο, τρεῖς· τίποτα ! Ἄρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰν ἀπελπίσια παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάσταινα στὴ φαντασία μου, τὸ ἐβλεπα μπροστά μου, πάλαιβα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα φέμματα ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογυάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύσῃ. Ἄς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκκαλα ἀπάνω του, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. Ὅχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

— Τραβᾶτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβᾶτε νὰ πιοῦμε καὶ καμμιὰ· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ἴδρωτας μὲ πῆρε. Ἄρχισαν νὰ θολώνου τὰ μάτια μου.

— Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὐτ' ἐκεῖνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόπτοι μὲ ἄκουσαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισιμένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεμασμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα, μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάννας μου τὰ κόκκαλα. Μάτια ὅμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράϊδες. Τὸ γιούσουρι ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου, πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαινα.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καῖκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰν χιλιόχρονη βελανιδιά νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμμα, δὲν ἦταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζωσί μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυσ μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγον οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἄριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα θαρρεῖς καὶ μιὰ δύναμι. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργυλιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόρροζα, καμαρωτὰ κι ὀλοῖσια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λὲς κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερὸ διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμάρينو βᾶθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἡῦρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ ηῦρι-σκα τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω,

καλά. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπη ! τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη. Ἐύπνησε Ὁφισ...Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουννας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λὲς καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέμματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἔκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοποιᾶζον σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἢ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα ποὺ δέρνονταν μεταξύ τους καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄποπάνω μοῦ τσίμπαι ὁ καπετάνιος :

—Ἔλα τώρα. Ἔλα καὶ δὲν θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα ! Καὶ γὰρ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουννας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμι. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγώτερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἄντι νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τιμπάω ἀπάνω :

— Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω στὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγὼ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὦρες περνοῦσαν, κι ἐγὼ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνο στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γῦρο καμμιά ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῆ ἀπάνω μου. Τέλος τιμπάω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. Ἔλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἀέρα !

— Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα·
"Ἡ ξέχασες, πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔρριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκῶν καλὰ τὸν κορμό. "Ἐπειτα πηγαινῶ στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λαστὸ τὶς ρίζες. "Ἐκεῖνο δῶς' του καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίση. "Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαι* δῶθε-κείθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους, νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα, ποῦ ἔβλεπα σφηνωμένα ψηλά, ἦταν ἀρκετὰ νὰ μοῦ δείξουν τὸν κίνδυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μαρμάρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λαστός, ἀψύς, ἔνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρρίματα* τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χῶριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές κι ἄλλες φορές μὲ σκληθρες ἀπὸ χάλαρα, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα, πὼς ἄρχισε νὰ λασκάρῃ. "Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

—"Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. "Ἀντίκρου τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιές, σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμμα, ἔβγαζε ἕνα-ἕνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πὼς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

— Τί ἀπόκαμες ; ρωτᾶει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

— Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδῶντας ἀπάνω. "Ἐλα, παιδιὰ ! τὰ κουπιὰ σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησὶ ἀπόψε.

— Μωρέ, τί λές ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πὼς εἶμαι γερός.

— Μὰ τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμι. Ναί ! Ἐντὶ νὰ σύρη μπροστά, πίσω πήγαινε τὸ καΐκι μας.

— Μωρέ, μᾶς γελαῖς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾶς πὼς ἔκοψες τὸ γιούσουρι ;

— Μὰ τὸν Ἄη-Νικόλα, τὸ ἴκοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώση ἀπὸ κάτω ; Δυὸ τραβήγματα θέλει καὶ θά ῥθη μὲ τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἄκουες τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλου. Πείσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρεϊούνταν σὰν ξωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσας, ξετρελλαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς φωνές του :

— ὦ - ὦ !..... ὦ - ὦ !... Γειά σας, παλληκάρια ! Ἰσα, λιοντάρια μου !... Ντροπὴ μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες !....

Καὶ τὰ παλληκάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμι, ποὺ ἔλεγεσ τώρα θὰ γίνη σύψαλα. Τέλος βαθὺ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κῦμα καταπάνω μας. Τὸ καΐκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἄμέσως μέγα κήτος φάνηκε νὰ πιάνη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

— Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !....

Τρέχουν ὅλη στὴν πρῦμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

— Ἐμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὄξω τώρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νοιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι¹.

Γ' .

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὠργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κῦμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κατάσπρω, θαμπό

1. Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

καί ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καί τί ἄτια ! Τί φῶκες καί τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιῶνταν καί ἀλάλαζαν στοῦ σκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δέν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη· ἦταν θυμός καί σεισμοί, κατάρα καί χολή, φαρμάκι τῆς ἀβύσσου.

“Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια, πού ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε καί νὰ ρουχιζέη*, σὰν ζωντανό, πού παίρνει ἀνήφορο. Ντροπή τὸ εἶχε, πὼς νικήθη καί πάσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῆ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε ; Μέσα στοῦ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἕνα γνώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας.

— Νὰ λεβεντιοῖς !

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στοῦ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἀπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόπτοι ἀμίλητοι κινουῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰν μηχανές, πού κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργον τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές πού τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγὼ ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμί μου. Τὸ κῦμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνη ἀκόμα, νὰ λιχιζέη* καί νὰ μᾶς βρέχη καί νὰ μᾶς κλυδωνίζη φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

—“Ἄλα, παιδιά, καί φτάσαμε ! φώναξα.

Καί πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἄμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καῖκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καί ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὠϊμέ ! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου !

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δευτρί ; Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στοῦ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καί παρακλάδια του περαδῶθε, λές

και πάσχει να κλείση όλα στο δίχτυ του. 'Ακόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες και πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο και ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Και ἔγὼ ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἐβδομηθάρης κι ἐτοιμόρροπος τῶρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι !

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

Ἀνδρέας Κοραζιτίσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

4. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΕΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνει στὴν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορεινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου και πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδος—γιατὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὄχι μόνον στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ και σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκίᾳς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε και καμμιά ἐξακοσαριὰ σπίτια, τὰ λίγο πλειότερα ἑλληνικά και τὰ λίγο λιγώτερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχὲς ἀπάνω - κάτω, μὲ ὄφι πλειότερη χωριοῦ παρὰ πόλης. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμο, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλι και τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριὸ, Κόν'τσα κασαμπᾶς * !

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κοιτισιῶτες ἢ οἱ Κοιτισιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιατὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν :

— Γιάννινα χωριὸ, Μέτσοβο κασαμπᾶς.

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα τῆς. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπᾶς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοικοὺς τῆς Κόνιτσης τοὺς πίεζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστι τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανῖτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιὰ πλιάτσικο κι ἐπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσης δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πῶχει σήμερα, κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τίς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν, κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, μέσ' στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκόλα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσικολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἄλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν — μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν — καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσης, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνεϊ. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν καταστροφή καὶ τὸν βόβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν Σιέχ* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν καὶ τούρκεψαν ὅλοι ! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διεκήρυξε ὁ Σιέχης ὅτι ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμά τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διετήρησαν κρυφὰ ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησίες τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἄλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τοῦρκοι

και μοναχά διατήρησαν από γενεά σέ γενεά τόν σεβασμό πρὸς κάθε χριστιανικό ἀγίωτικό και πρὸς τοὺς παπᾶδες μας και φέρνονταν ἤπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε και στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνου γιατροί ἦταν οἱ παπᾶδες μὲ τὴ « δύναμι τοῦ Θεοῦ » και χριστιανοί και μωαμεθανοί ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές και στοὺς παπᾶδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανική τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας και στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους και στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν και πρόσφεραν λάδια, κηριὰ και λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελλαν λειτουργιές και προσφορές και προσκαλοῦσαν παπᾶδες στὰ σπίτια τους και τοὺς διάβαζαν εὐκὲς και παρακλήσεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ και τοὺς ἀγαποῦσαν και τοὺς προστάτευαν και τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριὰ χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια και πλειότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλειότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, και, Τοῦρκοι και Χριστιανοί ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτὴ ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων και Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες, πού ῥθε ὁ Σουλτάν Χαμίτης στὸν Αὐτοκρατορικό Θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως και σ' ὄλη τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλάξαν και στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονική περιωπὴ, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλοίμονο σ' ἐκείνον τὸν Τοῦρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπᾶ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικό διάβασμα ! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος και σωστός μουσουλμάνος, και τὸ λιγώτερο πού ἔχε νὰ πάθη, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραπιά !

Ἀλλὰ κι οἱ παπᾶδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκική Κυβέρνησι, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρι ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἢ πῆγαιναν νὰ

διαβάσουν παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διέταξε νὰ μὴ ἔχουν πλιά, σὰν καὶ πρίν, καμμιά σχέσι μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιὰτ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία νὰ δίνουν τ' ἄγια « τοῖς κυσί » στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἔξῃς ὅτι ἓνας παπαῦς μπήκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἄργὸ « πάσης ἱεροπραξίας ». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπαῖδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσο καιρὸ. Ἄλλ' οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλη τὴν ἐγκατάστασι ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιαιτρῶν, νὰ προστρέχουν, καὶ στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπαῖδες καὶ στὲς ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχονται γιαιτρὸ καὶ νὰ πάρουν γιαιτρικά. Κανένας ὅμως παπαῦς δὲν δεχόνταν πλιά νὰ πάη σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχτῆ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τὴ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη Ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ἄλλ' ἢ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπαῖ-Γεώργη ἓνας Τοῦρκος καὶ τοῦ λέγει :

— Νὰ κοπιήσης, παπαῖ-Γεώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐχὴ στὴ γυναϊκά μου, γιὰτὶ ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἄκόμα.

— Ἄλλὰ, εὐλογημένε... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό !, εἶπε μέσα του ὁ παπαῖ-Γεώργη, γιὰτὶ ὠνόμασε « εὐλογημένον » τὸν ἀλλόπιστο Τοῦρκο)... Ἄλλὰ, ἀγᾶ μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθω γιὰτὶ θὰ τὸ μάθῃ ὁ καίμακάμης καὶ θὰ μὲ κἀνῃ ἔξορῖα ! Δὲν ἔρχομαι ! Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θε... (Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό ! ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπαῖς). Πήγαινε στὸ καλὸ, ἀγᾶ μου ! Πήγαινε στὸ καλὸ ! Μὴ μὲ πάρῃς στὸ λαϊμό σου !

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνησι τοῦ παπαῖ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

— Θὰ ῥθῃς, παπαῖ ! Ἄλλιῶτικα δὲν γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναϊκα μου ! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει : « Φέρτε μου τὸν παπαῖ-Γεώργη, ποὺ μὲ γλύτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου τὴ γέννα μὲ τὸ διάβασμά του ! ».

— Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγᾶ μου, μ' αὐτὰ πού μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ῥθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη...

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μί' ἀστραφτερὴ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει:

— Τὴ γλέπεις αὐτὴν παπᾶ; Ἦ ἔρχεσαι, ἦ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια!

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νὰ ἔκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπᾶ-Γεώργης;

Ἄπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, πού θὰ πετοῦσε τ' ἅγια στὰ σκυλιά, « τοῖς κυσί », ὅπως εἶχε εἶπει ὁ Μητρολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθη κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης! Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμμα. Ἄλλὰ καὶ « παπᾶς δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει ». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μὴ, πῆρε τὸ εὐκόλογο του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμιάμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκλησι, κι ὦ τοῦ θαύματος, ὕστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ τούρκισσα!

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ-κρυφὰ, τὸ ἔμαθαν ὅλες οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ τὴ διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά...

Κι ἔλεγαν οἱ τούρκισσες:

— Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπᾶ-Γεώργης! Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει τὸ διάβασμά του!

— Βαλλαῖ* εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός!

— Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμῆτι* του. Ὁ Θεὸς ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει...

— Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει, παίρνει στὸ χουσμῆτι του.....

— Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι πού παίρνουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρνουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεὸς — προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του! — ἔχει πάρει τὸν παπᾶ-Γεώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπᾶ-Γεώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκογυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὶς τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέφφια τους καὶ στοὺς γονεοὺς τους.

Ὁ παπᾶ-Γεώργης μπαινόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα « γιὰ διάβασμα » καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν καλά οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα με τὴν ἡμέρα. Μιά χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

— Καημένη, Χατιτζέ-χανούμ ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ διαβάση τὸ παιδί σου νὰ γένη καλά ;

— Τί λὲς αὐτοῦ, Χανούμ-ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποῦ δὲν ἦταν Κουιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιωτικά. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ κάνη καλά τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἑνὸς γκιαούρη ;

— Ἄκου με, Χανούμ-ἐφέντη ! Τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. Ἄν θέλῃς νὰ γένη τὸ παιδί σου καλά, νὰ πάρης τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάση....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μῆνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλά, με τὰ γιατρικὰ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδυὰ, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἀρρωστο παιδί, παιδί ἑπτὰ-ὄχτῶ χρονῶν παλληκαράκι, αἰστάνηθεκε ἕναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνισι τοῦ παπᾶ καὶ στὲς προφυλάξεις ποῦ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῆ κρυφὰ ὁ παπαῶς τὴ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμη. Ὁ παπᾶ-Γεώργης τὸ καθησύχασε με ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκλησι, τὸ θυμιάτισε με μωσκολίβανο, τὸ σταύρωσε με τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα :

— Ἡ δύναμι τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἀμαρτωλοῦ, θὰ κάνη καλά τὸ παιδί σου....

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπᾶ-Γεώργης, ἔτσι κι ἐγινε. Ἀπὸ κείνη τὴ νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἐγινε καλά !

Ἔμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιατί δὲν ἦταν Κουιτσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τὸδωσε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάζη ἐλεύθερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια ἀλλὰ με μεγάλη προσοχὴ νὰ

μήν τὸ μάθη ἢ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφιές*, γιατί τότε, ὡς καίμακά-μης, θά ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξη.

Ἐνῶ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πρᾶγμα πού τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριά κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρὲς λαμπάδες, πού πήγαινε ὁ παπᾶ-Γεώργης στὴν ἐκκλησία, χωρὶς νὰ φανερώνη ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπαδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας, ὅτι ὁ παπᾶ-Γεώργης βρισκόνταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλήσεις σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ' ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πρᾶγμα στὸ Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν καὶ ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τὰ ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπᾶ-Γεώργης διάβαζε παρακλήσεις σὲ τουρκόσπιτα (« σταύρωσον ! σταύρωσον ! »), τὸν ἔκανε ἄργὸ « πάσης ἱεροπραξίας » ἐπ' ἀόριστον !

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἡ ἀδίκη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῆι στὸ Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος ! Εἶχε γίνῃι θηρίο !

Ὁ παπᾶ-Γεώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία πού 'χε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ λίγα χρόνια πρὶν ὅλοι οἱ παπαδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπίτια, τῶρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῆι αὐτὸ « μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » εἰς βᾶρος τοῦ παπᾶ-Γεώργη.

Ἡ « μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἄρχιζε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψεῖρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δὲν τὴ χωροῦσε ὅλο τὸ σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τούρκοι :

— Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπίτια ! Ἄκουῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης !

— Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά !...

— Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδῆ κι ὀνόματα : Φατμέ,

Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, όλες τές τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εϋχονταν μέσα στήν ἐκκλησιά « ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν » τῶν ἀλλοπίστων !

—“Όλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν ἐκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα !

— Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικά καὶ τὰ θρησκευτικά ; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατεύομαστε στὰ δικά τους.... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴν θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παποῦδές τους ἄλλοτε !

— Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπαῖ-Γεώργη ! Ἄκους νὰ μᾶς κάνη τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη !

* * *

Μὴ μπορῶντας πλιὰ νὰ δικαιολογηθῆ ὁ παπαῖ-Γεώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδησι κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυὸ ! Ἐχανε οὔτε πλειότερο οὔτε λιγώτερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του ! Τί νὰ γένη ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μπορούσε νὰ κλαυτῆ καὶ νὰ βρῆ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὔκολο νὰ πάη ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἄλλὰ κι ἂν μπορούσε νὰ πάη θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης, ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— « Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρῆσι, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπαῖ-Γεώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης ; Ἐνας Θεὸς τό ἔξερε ! Καὶ τὸ χειρότερο, πού ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πονάη καὶ νὰ μὴν μπορῆ νὰ πῆ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει ! « Ἄν σὲ βαρέσῃ ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς νὰ κριθῆς ; » Λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καίμακάμης, πού ἔχε ὅλη τὴ δύναμι τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκησι.... Δὲν θὰ τὸλεγε ἡ Διοίκησι « γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπαῖ-Γεώργη ; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρη τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῆ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γρηγορότερο.

Τò εύκολώτερο άκόμα ήταν ότι μπορούσε και νά τόν κατηγορήσει στο 'Υπουργείο ότι είναι συνεννοημένος με τò "Ελληνικό Κομιτάτο και τότε άλοίμονό του ! Αύτή ή κατάσταση βάσταζε κάμποσους μήνες, πββλεπε ό παπα-Γεώργης τò ψωμοκάρβελό του άπό μακριά, και τού φαίνονταν ως χαμένη κι άφταστη εύτυχία, όταν κατά Θεϊάν Πρόνοϊαν, μετατέθηκε εκείνος ό Μητροπολίτης στην 'Ανατολή κι έρχονταν νέος Μητροπολίτης.

'Ως φωτεινή άκτίνα έλπίδας έλαμψε αύτή ή είδησι μέσα στο φοβερό σκοτάδι τής άπελπισιάς πού βρίσκονταν ό δύστυχος παπα-Γεώργης. 'Αλλ' άν είχε κι ό νέος Μητροπολίτης τήν 'ίδια αντίληψη τού παλιού τί θά γένονταν τότε ; Δέν θά τόμενε τίποτε άλλο τότε, παρά νά πέσει στο ποτάμι πού περνούσε μπροστά άπό τήν Κόνιτσα και νά πνιγή !

Προσπαθούσε νά δικαιολογήσει τήν καταδίκη του άπό μέρος τού Μητροπολίτη και δέν μπορούσε νά παραδεχτή ότι ήταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εύχές και παρακλήσεις στα τουρκόσπιτα. 'Αλλ' αυτό ύψωνε πλειότερο τò γόητρο τής έκκλησίας μας και ταπεινώνε τò τζαμί και στή συνείδησι τών Τούρκων και στή συνείδησι τών Χριστιανών ! Τò αντίθετο θά ήταν κακό, άν τόν προσκαλούσαν οί Τούρκοι νά πάη κι άρνιόταν νά πάη, ή άν δέχονταν στο σπίτι τού Χότηζα νά τού διαβάξη εκείνος τούρκικες εύχές και ντουάδες. Τά διαβάσματα πόκανε αύτός δέν είχαν ως σκοπό νά κάνουν τούς Χριστιανούς Τούρκους, αλλά τούς Τούρκους Χριστιανούς. Και στο κάτω κάτω δέν έπιζητούσε αύτός νά πηγαίη νά διαβάξη στα τούρκικα τά σπίτια, αλλά τόν προσκαλούσαν, κι άν ήθελε ν' άρνηθή, δούλευε κι ή βία τής μαχαίρας ! Οί Τούρκοι πρόστρεχαν στο έλεος τής χριστιανικής θρησκείας κι όχι αύτός στο έλεος τής τούρκικης. Και συναρμολογώντας κι άνακεφαλαιώνοντας όλα τά « ύπέρ » και τά « κατά » έφτανε στο συμπέρασμα νά έλπιζε, ότι ό νέος Μητροπολίτης θ' άκουε μ' ευμένεια τήν άπολογία του και δέν θά τó 'βρισκε φταίξιμο, ή τουλάχιστον, θά τόν λυπόταν και θά τó 'δινε τò πετραχήλι του και τήν ένορία του.

"Υστερα άπό κάμποσες μέρες, μαθεύτηκε τηλεγραφικώς ότι ό νέος Μητροπολίτης είχε φτάσει στα Γιάννενα και τò έπόμενο Σάββατο βράδυ θά ήταν στην Κόνιτσα.

Μια ζέστη και μια κρύο τού 'ρθε ή είδησι τού έρχομού τού Μη-

τροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νά 'χη τὸν καιρὸ νὰ σκεφθῆ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῆ καλύτερα. Ἄλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θά 'ρχοταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. Ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν Πρωτοσύγγελο καὶ τοὺς παπαδες « ἐπὶ κεφαλῆς », τὸν δέχτηκε μιστὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπαῖ-Γεώργης τὴ Μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαίος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνῃ καμμιά ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχὴ.

* * *

Ἦστερα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπαῖ-Γεώργη : τὸ νὰ παρουσιαστῆ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῆ καὶ τί νὰ εἰπῆ καὶ πάλι δειλιάζε. Τῆ μιὰ στιγμή τ' ἀποφάσισε νὰ παρουσιαστῆ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὐριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω -κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θά βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλνε στὸν ἑαυτό του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ' ἀναβάλῃ πάλι, σὰν πρὶν, ὠρκίστηκε στὴν ἱερωσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγη χωρὶς ἄλλο ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολι ! Ἦ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τὴν ἀπαραίτητη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπαῖ μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποῦ δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπαῖ-Γεώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Ἀπάντησε ὁ παπαῖ-Γεώργης.

— Ποιὸς παπαῖ-Γεώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ' εἶδα καμμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά....

— Καὶ γιὰτί ;

— Γιατί μ' έχει κάνει ο Μητροπολίτης άργό από «πάσης ιεροπραξίας».

— Και γιατί ; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα ;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δεν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δεν αντιβαίνει πολύ στους Κανόνες τής Ίερωσύνης και τής θρησκείας μας, θά σου φανώ έπεικής, αν δείξης τήν άπαιτούμενη μετάνοια....

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, άποκρίθηκε ο παπαΰ-Γεώργης, μεγάλο ή μικρό δεν ξέρω, είναι ότι προσκαλούμουν από διάφορα τουρκόσπιτα έδω μέσα στην Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τους διάβαζα εύχές και παρακλήσεις για νά γένη καλά.... Αυτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιά συνήθεια έδω πέρα.... Όλοι οι παπαδες διάβαζαν στα τουρκόσπιτα και δεν είναι παρά λίγος καιρός που μάς τό άπαγόρευσε ο Μητροπολίτης. Και μήπως ήθελα, Δεσπότη μου, νά πηγαίνω ; Μ' έπαιρναν « δια τής βίας »... με μιá τέτοια μαχαίρα στο χέρι !....

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, για νά δείξη τό μέγεθος τής μαχαίρας.

— Αυτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, που σ' έκανε άργόν ο Μητροπολίτης ;

— Αυτό, Δεσπότη μου, και μόνο....

— Στην ίερωσύνη σου ! Αυτό και μόνον ήταν ;

— Στην ίερωσύνη μου και στο πετραχήλι μου ! Αυτό και μόνον ήταν !....

— Από σήμερα τοϋ είπεν ο Μητροπολίτης συγκινημένος από τήν παλιά συνήθεια τών Τούρκων τής Κόνιτσας νά προσκαλούν παπαδες στα σπίτια τους, για νά τους διαβάζουν, όταν άρρωστούσαν, που μάθαινε για πρώτη φορά από τόν καταδικασμένον παπαΰ-Γεώργην, είσαι άπηλλαγμένος από τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύχές και παρακλήσεις όσες μπορέσης και στα τούρκικα τά σπίτια και τήν έρχόμενη Κυριακή νά ρθής νά λειτουργήσης μαζί μου στην Μητρόπολη.

Ό παπαΰ-Γεώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στη Μητρόπολι και βγήκε αίτός ! Φουρντουλούσε και δεν πατούσε στη γή από τή χαρά του κι από τή δόξα του.

Τό βράδυ εκείνης τής ημέρας προσκάλεσε ο Μητροπολίτης όλους

τοὺς παπαῖδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε πῶς θὰ ἔκανε « ἄργὸ πάσης ἱεροπραξίας » ἐκεῖνον τὸν παπαῖ, ποῦ θ' ἄρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐχὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὁ Σπυρίδωνας !

« Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σιλαβιάς »

Χρῖστος Χριστοβασίλης

5. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παπποῦ, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα ἐπίσημη ! Τί φυλᾶς τὸ στρῶμα καὶ βογγᾶς ! Ὅλο βογγᾶς, κι ὅλο μαλώνεις — σώνει πειά ! Ἔβγα νὰ ἰδῆς ! Ἔλα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ πᾶς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι — Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κίολα. Τῶξερε ὁ παπποῦς πῶς ἦτανε ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἐξοδος ἡ μέρα. Ἄχ, τέτοια μέρα δὲν θὰ ξαναφανῆ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ !

Τῶξερε ὁ παπποῦς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιόταν. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγῦρο στὴν μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴν μέρα αὐτή, σὰ νᾶτανε νᾶρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελλόπαιδο μπροστά του. Ἄφησε τῆς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῆ καὶ νὰ τοῦ γίνῃ πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχώνα θὰ μοῦ γίνῃς αὐτοῦ πέρα ; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμα . . .

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἐξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποῦ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦχυσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ' ἄρματά μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλληκάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώσθηκε τὸ σπαθί. Καὶ βγῆκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γυῖρό του. Κάτι σὰ νὰ ζητή. Τὸ κανόνι καὶ τὸ τουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

Ὁ λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασία του, τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο μὴ φορά. Θέλει νὰ ξαναζωντανέψη τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ δῆ « πῶς ἦτανε » — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψη.

Βρίσκεται μὲ τ' ἄγγονι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν ποῦ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶναι ἀτέλειωτος· Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῆ . . .

— ὦρέ, δὲν ἦταν ἔτσι ! κρᾶζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογγάει, στ' ἄγγονι δὲν μιλεῖ. Ἄξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἐνας τυφλὸς χωριότης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τὸ τραγοῦδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσο-λογγιοῦ.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρῦση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἤσυχα, καὶ δὲν μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγοῦδι.

— Νά, ὦρέ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ μονάχα εἶπε. Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν καῦμό του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξις μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβαὶ ποὺ ἐβγῆκαν μίαν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοϊκοῦ ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουν αἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴ παθαίνῃ τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γυῖρό τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου

θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί με τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνά καὶ τὰ λαγκάδια. Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλά σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι πού νά μὴν ἀντηχῆ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺν κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα καὶ ὁμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δύο πολέμους, καὶ ὁμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ κάθε τι.

Ἐπεφταν αἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἐπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους ; « Ἀέρας ! » τοὺς ἐφώναζαν.

Πήγαιναν λίγο πιὸ μακριά ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ κτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα ; Ἐγύριζαν οἱ μαχηταὶ με ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας ; Καί, βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, « Ἀέρας ! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμμιά ἀπ' ἐκεῖνες, πού φεύγουν παραπλανημένες, ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού ἐκάθητο οἱ ἄλλοι ξένοιαστοὶ μακριά ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκείνοι πού πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφυγῆ ἓνα βροντόφωνο : « Ἀέρας ! ».

Μιά φορά ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους πού ὄταν βροντοῦσε τὸ κανόνι ἐγένετο ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαινε ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλάς, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν « Ἀέρα », γεμάτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. Ἐνας « Ἀέρας ! » δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἀνοίγε τὸ στόμα του, ὡς πού ἐξηφανίσθη πιά γιὰ πάντα.

Ἐνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ἐζοῦσαν νύκτα μέρα μαζί με τὰ παλληκάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέττα μαζί τους, καὶ ἐκοιμᾶτο πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, κτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν με τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἄλλ' αὐτὸς σφιγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπ' τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά :

— Δέν εἶναι τίποτε, παιδιά. « Ἄερας ! ».
 — « Ἄερας ! » τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καί τράβηξαν πηδῶντας πάλι στήν πρώτη γραμμή.

Ἄλλη μιάν ἡμέραν, ἕνας ἀπ' ἐκείνους τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πεζικοῦ, πού εὐρίσκοντο πάντοτε μέ τὸ σπαθί στοῦ χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγη ἡ ἴδια λέξις. Ἦταν μία ἀπὸ τὲς ἡμέρες ἐκεῖνες τὲς ὀλίγες, πού ἀντικρύσαμε μερικά ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καί οἱ πιὸ ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σὲ μερικές στιγμές. Ὅλογυρα ἐμετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, ἐμάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῆ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δέν εἴχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἴχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλληκάρι ἐκεῖνο ἐγύρισε καί εἶδε τὸ τάγμα του ἐξηνητλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴ πομπή ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίας, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μέ τὸ κεφάλι σκυφτό καί τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τὲς μάταιες ἡρωϊκὲς προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρό ἐκεῖ ἀντίκρου νά κρατῆ τὰς θέσεις του, ὑπερήφανος καί ἐπίμονος καί τότε, ἀφοῦ ἐκτύπησε τὸ σπαθί του δυὸ - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἕνα βράχο, ἐκοίταξε τὰ παλληκάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καί λύπη μαζί καί τοὺς φώναξε :

— « Ἄερας » σήμερα ! « Ἄερας » καί σὲ μένα καί σὲ σᾶς καί σ' ὅλους μας !

Ἔτσι σὲ ὅλες τὲς ὥραϊες στιγμές τῆς δόξης, μέσα σὲ ὅλες τὲς μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξις, ἡ λέξις χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὲς πίκρες καί τὲς ἀτυχίες. Λέξις¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σὲ ὅλες τὲς χαράδρες, πού πετᾷ ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλληκαριῶν. Λέξις πού φοβέριζε τὸν ἐχθρό, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στή φυγή του. Λέξις πού ἀντίκρουσε μέ τὸ γέλοιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καί τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σὲ βροχή ἀπὸ σφαῖρες, πού ἐκοιμῶντο μαζί μέ τὴν πείνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τὴν παγωνιά,

1. Ἡ λέξις « Ἄερας », ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸν πόλεμον τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καὶ προῖστορίαν εἰς τὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

πού χαιρετούσαν τὸν θάνατο καὶ τοὺς νεκροὺς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύοντο τὸν κάθε δειλὸ καὶ ἀνέβαζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλληκάρι, — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ ! 'Αέρας καὶ τὰ βόλια ! 'Αέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἡλίου τὰ κτυπήματα καὶ ἡ παγωνιά καὶ οἱ πληγές καὶ ὁ θάνατος. 'Αέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. 'Αέρας καὶ τὰ ὄρφανὰ καὶ τὰ σπίτια πού ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλείσαν γιὰ πάντα. 'Αέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα ! 'Αέρας καὶ οἱ τάφοι ! "Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο πού δὲν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους πού τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

'Εφημερὶς « Ἐστία »

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

'Εγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

- Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;
- Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις ;
- "Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

'Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

— Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορὰ ; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη

μέ το ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καί ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τα κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

— Θά ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου ! Τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στοῦ δρόμο ! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καί ναυάγια !

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ . . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μέ τὸν νοῦν του. Καί ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μέ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καί ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῆ χρόνια καί χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἕνα εὐσπλαχνικὸ κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καί αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καί ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θά ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καί ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πεπετά λαϊκοῦ μαγειρείου. Καί ἄλλος μαρτυρεῖ μέ τὶς καπνιές καί τὴν στεαρίνην,* πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβῆνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

— Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στοῦ σπίτι μου καί δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο . . .

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καί τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

*Ἐφημερὶς « Ἐστία »

Παῦλος Νιρβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμική ανταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπεσκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῆ με χρυσοῦ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὕτη, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὄλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοῆσαν, διότι ἀφῆκε ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῆ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀππειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἦτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὕτη διέρχεται μεταξύ ὑψηλῶν ὄρεων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἢ μεταξύ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἑλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας προελάνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἤλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαισιοφυλακὰς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ

του Ἰβάν. Ἡ ὁρμή του Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἥρωισμὸς τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἄφθαστος συντονισμὸς ὄλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῆ με ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον : ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων με σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετὸν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῆ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαὶ μονάδες, μεταφερθεῖσαι με κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ με ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν, ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγητῆ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικοῦς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἠλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμὸς της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ περίξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθανματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζί με δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιῶν ἐκάλυπτε τὸ ὀρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγες μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι, διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε με περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποῖα δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν, νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ

Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίς « Καθημερινή »

Σπύρος Μελάς

4. Ω Ξ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῆ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενά τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία — ἔχουν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωϊκὰ τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενεὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἥρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγγι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθρώνεται. Δὲν εἶναι μόνον, ὅτι τὰ ὑπέροχα παλληκάρια τῶν ταγματῶν αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεσι ἀπίεως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὠπλισμένοι μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστὰς : Εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμμιά ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν, ὅτι θὰ ἀποθάνουν μέχρι ἐνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγὴ :

— Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακῆς μεγάλης ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγῃ.

Ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἔτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλληκάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχῆς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἠθικὴ του φύσιν καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγὴ. Ἔτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν, αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιά τῶν

έπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καὶ νὰ δείξουν στή φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν, ἕνας - ἕνας, ἐκεῖ ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλάτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ ὁρμή. Καὶ στοὺς τάφους των ἂς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων :

» ὦ ξένη, πὲς στοὺς Ἕλληνας,
 » ὅτι ἔδῳ εἴμαστε θαμμένοι,
 » πιστοὶ στὸ θέλημά τους !

Ἐφημερὶς « Ἐστία », 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζ Ω Η

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στήν κελαῖδοῦσα ρεμματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἔξαφνα στὸν κατήφορο, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια των μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρὰ πεῦκα, ἕνα κοτσύφι σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

Ἄ ! ζωή, τρελλή ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλωσύνη ποὺ κρύβεται εἶν' ἕνα ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος ποὺ τὸ ζωγράφισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἕνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

Ἄ ! ζωή, ὠραία ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

Ἄπάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἄπάνου στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια δίχως ὄνομα, στιγμὲς πουλάκια, ἤρθαν - ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακιόλι τῆς χωριατοπούλας ποὺ διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιο του ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἕνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ ἠδονή . . .

Ἄ! ζωή, εὐτυχισμένη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

* * *

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ — δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κόσμου καὶ χύνεται στὰ πεῦκα, τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κόσμου . . .

Κι ὅμως, τώρα ποὺ βράδυνασε δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο συλλογίζονται τὴν αἰτία των — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἕνα μεγάλο νόημα . . .

Κι ὅμως τώρα ποὺ σκοτείνιασε τὰ πλάσματα συλλογίζονται τὸ νόημα τοῦτο, ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο, σήμερα μὲ τὶς χαρὲς, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χαρὲς . . .

Ἄ! ζωή, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὄταν ἀντικρύσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθὴ στὸ δεξί σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι μέσ' στὶς ρεμματιὲς τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησιμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, ποὺ τὴν ἔκλεισες μέσ' στὴ σιωπὴ σου, καταφρονῶντας, — ὦϊμέ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργὴ μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στήσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

Εὐρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον.

“Ὅταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδιᾷς ἔσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλή σου περιφρονῆται, αἱ γνώμαι σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰανδήποτε τροφήν, μὲ οἰονδήποτε ἔνδυμα, οἰονδήποτε κλίμα, οἰανδήποτε συναναστροφήν, οἰανδήποτε μοναξιάν, οἰανδήποτε διακοπήν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν παραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένης ὅλα αὐτὰ, ὅπως τὰ ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ποτε δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαιτολογῆς ἢ νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἰδικά σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἄληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Λόγος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. Π. Οικονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ὁ Ροΐδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆν, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν, οἱ ὅποιοι ἐνεσάρκωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἐλευθερίας).

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῆν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ « Μνημόσυνα », τὸν « Διάκον » καὶ τὴν « Φροσύνην » θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῆ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει : « Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκώ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφήνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερά.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνει χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερῦγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλὰκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἐτέρου ὅμως καταθέλλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖστα τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουσι

ούτε ανάγλυφα, ως αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μὲν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσῃς λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος των ὁμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιοφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα : βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογῆρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπιζόντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὁ φ μ α ν *, ὁ Ἀ ρ ν ἰ μ *, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ό ο υ * καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλαμα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὄνειράτα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὄσῳ εὐρίσκεταιῃ τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὁμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῶ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθυριάστως, ὅτι, ἐνῶ οἱ « σεληνοφῶτιστοι ἀστέρες », αἱ « συνιστῶσαι σάρκα ψυχᾶι », οἱ « βοῶντες νεκροὶ » καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς * τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ « Λάμπρος » τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ « Βρυκόλας » τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενουσίην ἀπεναντίας νευρικόν τι ρίγος, οἶον ἠσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἢ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμως ἄδικον ἤθελον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείπει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστώσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαμμοὺς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγαίαι τοῦ Κιμαβούη* πυραμίδες ὀστέων καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὐρεθῆ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψη, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἴμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἕλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὀρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἔσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ « Μνημοσύνου » τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά :

*Ὄργωνε ὁ Χάρος, ὄργωνε τῆ γῆ πὸν τότε τρέμει.
Τ' ἀλλάκια του εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρά του τὰ βόδια
φροσμοανῶν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς « Φροσύνης » :

*Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
Ἐσβήσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια,
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,
Γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.*

Τοιαύτη καὶ ὀλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις ἔπρεπε ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

*Κάμνει στεφάνια στὸ νερό, πὸν ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυχήσουν παίρνουν.*

*Λές και τὸ κύμα τῆ νεκρῆ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακρὰν ἀνήλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δούτυχος ἐκοίταξα τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου·
μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του !*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἐπτανησίων ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγενεῖαν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς « Φροσύνης » παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων Λιὰπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλὰς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσιν οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποῖο κεφαλὲς περισσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γὰ νὰ τὲς βάλῃ ἐπανωτὲς νὰ κτίσῃ πυραμίδα·
ποῖο δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος·

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : « Ψῆσέ το νὰ χορτάσῃς ! »

Διὰ τοιαύτης σειρῆς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολὺκροτον ἐκεῖνο :

O Pisa, vituperio delle genti !¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς « Φροσύνης » καὶ μόνος ἐν ἑλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει :

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πὼς σὰς βασταίει ὁ κόσμος !

1. *Ω Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδήποτε ὁμως καὶ ἂν ὑποτεθῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς « Φροσύνης » δικαιούται νὰ συγκαταταχθῆ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκώ εἰς τὴν γενεὰν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικόν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν « Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ῶ ν φ ύ λ λ ω ν »* καὶ τῶν « Ἀ ν α τ ο λ ι κ ῶ ν ᾄ σ μ ᾶ τ ω ν »*, ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλακίς ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸ ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκώ εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστα παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκη, ἣν περαίνει ὡς ἀκολουθῶς¹: « Ὁ Β ο υ ε h u t * περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί . . . Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὀργανισμὸς μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . »

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὁμως ταύτης, πολλακίς ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς

1. Ὑπαινίσσεται θλιβερόν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτής, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

πριν αιώλειος λύρα ήχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεύσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψη τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ῥηθῆῖ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς « Φροσύνης », ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητῆς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελε τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τουλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμὸς. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρω. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσα του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἄπαξ μόνον ἡ πυγμή του.

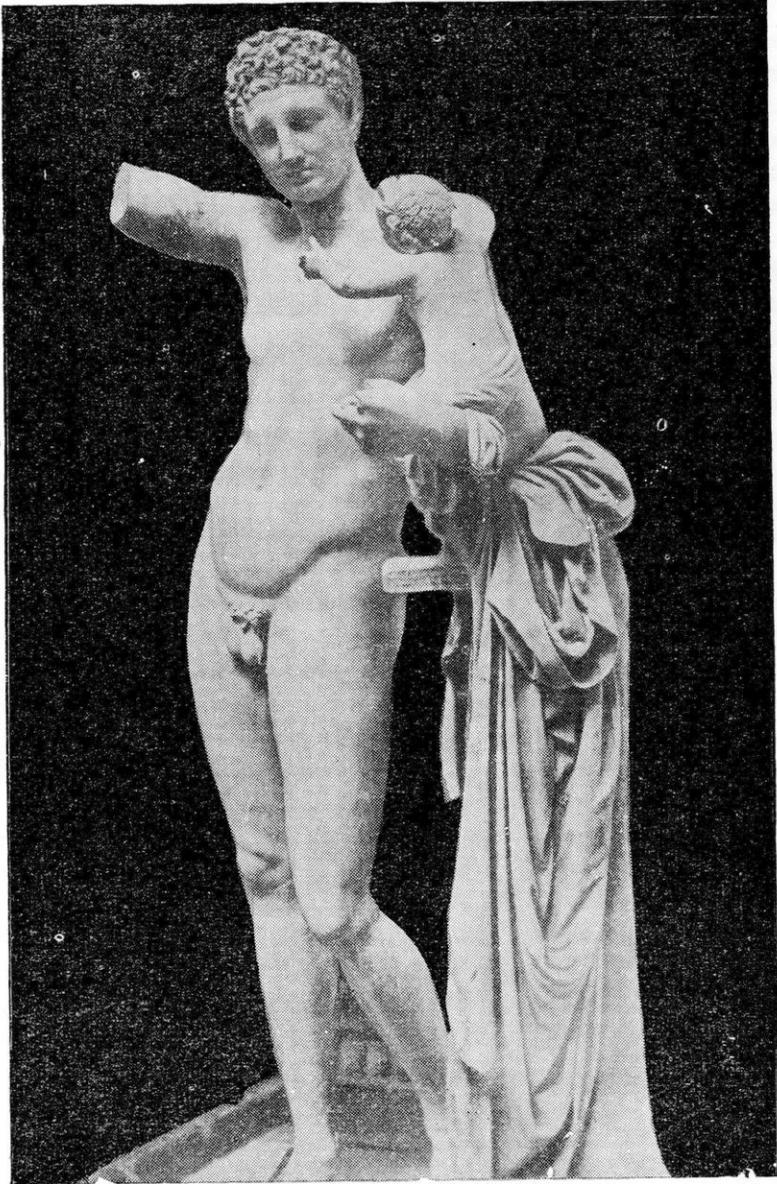
Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαῖα ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῆῖ τις ἔθνικὸς ποιητῆς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει ν' ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῆται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἔλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

« Κριτικαὶ μελέται »

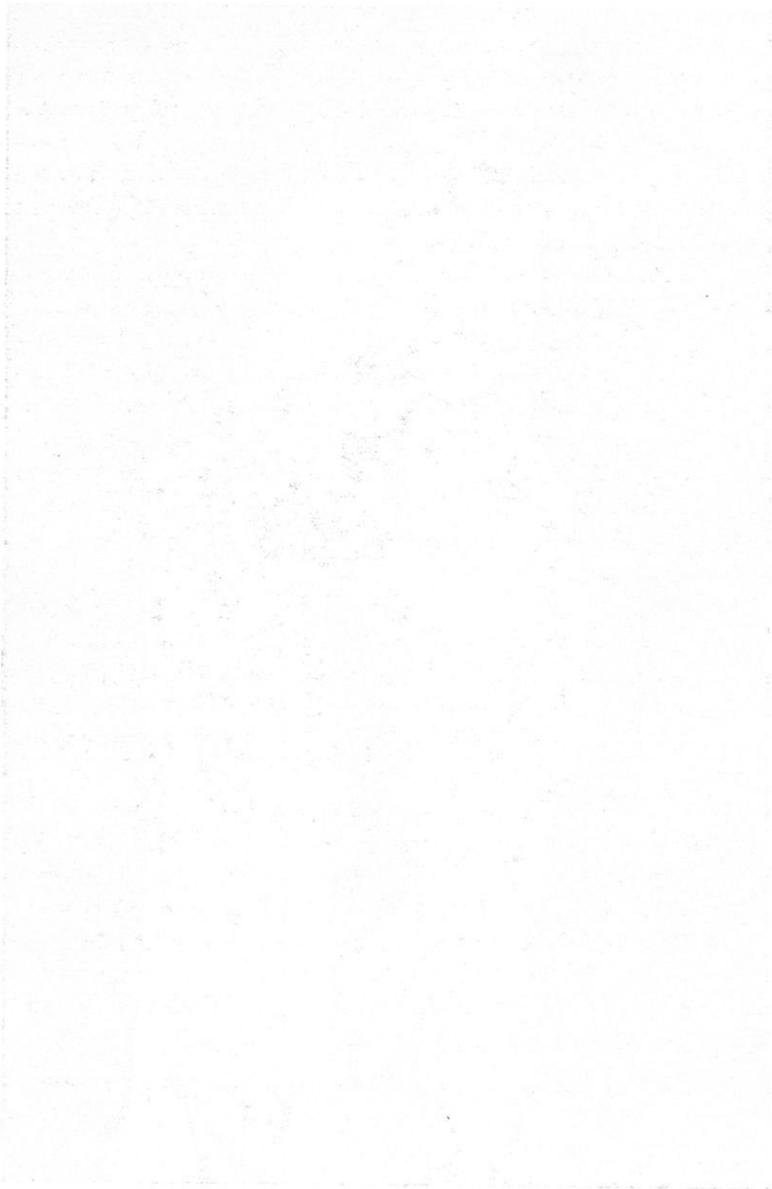
Ἑμμανοὴλ Ροῦδης

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὠρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆῖ, ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποῖαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔρησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausanίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὅποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαΐαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὄράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεϊαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὄλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον - ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον - καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἄορίστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν * δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὐλῶν χαλαρῶν μαλλίων, ἀξιοθαῦμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἕνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερῶθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

«Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης»

Χρῆστος Τσοῦντας

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου.

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἐπίγραμμα διαλέξεως « περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῆ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἄλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης * τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἕσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον :

*Ὡς πότε, παλληκάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά ;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά ;
Νὰ χάνουμε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακὴ.*

Κάπου ὁ Ρενάν *, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκέρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζῆ Δελίλ * ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προϊόν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἕσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῆ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὠραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχύν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνήν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ

ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον ! Ἡ ποίησις αὐτή, ποῦ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μῆτε κἂν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος * καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμύθια, ἡ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικῆ, τὴν ὅσον εἶναι ἔθνοπλαστικῆ. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ φοφοδοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπειῶν ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρῦ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρείαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἰερικουῦς. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν· ἄερα γεμίζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῶ μετ' ὅλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν :

*Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχουμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστι τοῦ καθένος ἐλεύθερος νὰ ζῆ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
Ὡς πότε ὀφφικιάλος * σὲ ξένους βασιλεῖς ;
Ἐλα νὰ γένης στύλος ἰδικῆς σου τῆς φυλῆς.*

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπεῖους μύθους, ὁ δὲ δεῦτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

*Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῆ,
ἢ νὰ κρεμάσῃ φρούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλ' εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὀλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν : ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἀρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἔξομα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Κάρλαιλ *, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἔξομα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὀρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσει καὶ νὰ τὴν ὀπλίση κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὀλην νὰ τὴν μεταβάλλῃ εἰς ἐλευθεραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανῖτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ Ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὀρμὴ,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὼς εἴμαστ' ἀντρεωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῆ.
Σουλῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε στὲς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά ;
Μαυροβονιοῦ καπλάνια *, Ὀλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀργάφων τὰ ξεφτέρια γενῆτε μιὰ ψυχὴ.*

« Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως », 1897

Κωστής Παλαμᾶς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία ἔχει τώρα ἡ πραγματικότητα γιὰ τὸν ζωγράφο, ποῦ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, ποῦ ἔχει τὴν δύναμι νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι γεμίζει τὴν καρδιά του καὶ τὸ πνεῦμα του, νὰ ἐξωτερικεύσῃ ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον, τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων ; Ὁ κόσμος του αὐτὸς εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δὲν εἶναι πιά ἡ γῆ μὲ τὶς περιορισμένες διαστάσεις της, μὲ τοὺς συγκεκριμένους ὀρίζοντές της. Στὰ τελευταῖα του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι τὸ μέτρον καὶ ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρον, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρὸς μας. Ὁ ζωγράφος μὲ τὸ μαγικὸ χρωστήρᾳ του μᾶς ἀνοίγει ὀλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στὸ ἀνύπαρκτον, στὸ ὄνειρον, στὸν ὄραματισμὸν.

Μὲ ἀπεριγραπτὴ ἡρεμία καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσιώδες, ὅ,τι δὲν εἶναι ἰδέα καὶ ὁρμῆ ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρον. Ἡ γῆ ἐνικήθηκε. Ὅλες οἱ ἐπιθυμίαι, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νὰ ὑψωθῇ πιά πρὸς τὸν οὐρανόν. Οἱ ἅγιοι, ποῦ ζωγραφίζει, δὲν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τὸ σῶμά των εἶναι μόνον ἀσήμαντον ἐξωτερικὸ περίβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τὴν ἔλξι τοῦ οὐρανοῦ.

Ἄποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιὰ τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δὲν ἔχουν τὶς φυσικὰς ἀνθρώπιναι ἀναλογίαι, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρὰ, τόσο τραβηγμένα. Δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δὲν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, ποῦ εἶναι στὴν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον περίβλημα. Δὲν ἀγνοεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, δὲν ἐξέχασε τὴν ἀνατομία του ὁ Θεοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, ποῦ εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, δὲν χρειάζονται γιὰ νὰ πνεύματα, γιὰ τὶς ψυχρὰς αὐτὰς καὶ ὅμως τόσο ζωντανὰς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, ποῦ ζητεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήινα δεσμά, νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύπον, νὰ ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ Ἄγγελοί του, ὑπέροχες μορφὲς χωρὶς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμὸν, εἶναι περισσότερον πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ Ἄγγελοι,

πού στην τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταστήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετριώτατο διακοσμητικὸ στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολὺ σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμὸς τῆς ἰδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος, πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῆ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότητα, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸ μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνᾶ τὶς ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τὶς ἀρρώστιες του πού ὄλο καὶ αὐξάνουν, τὶς οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλεια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

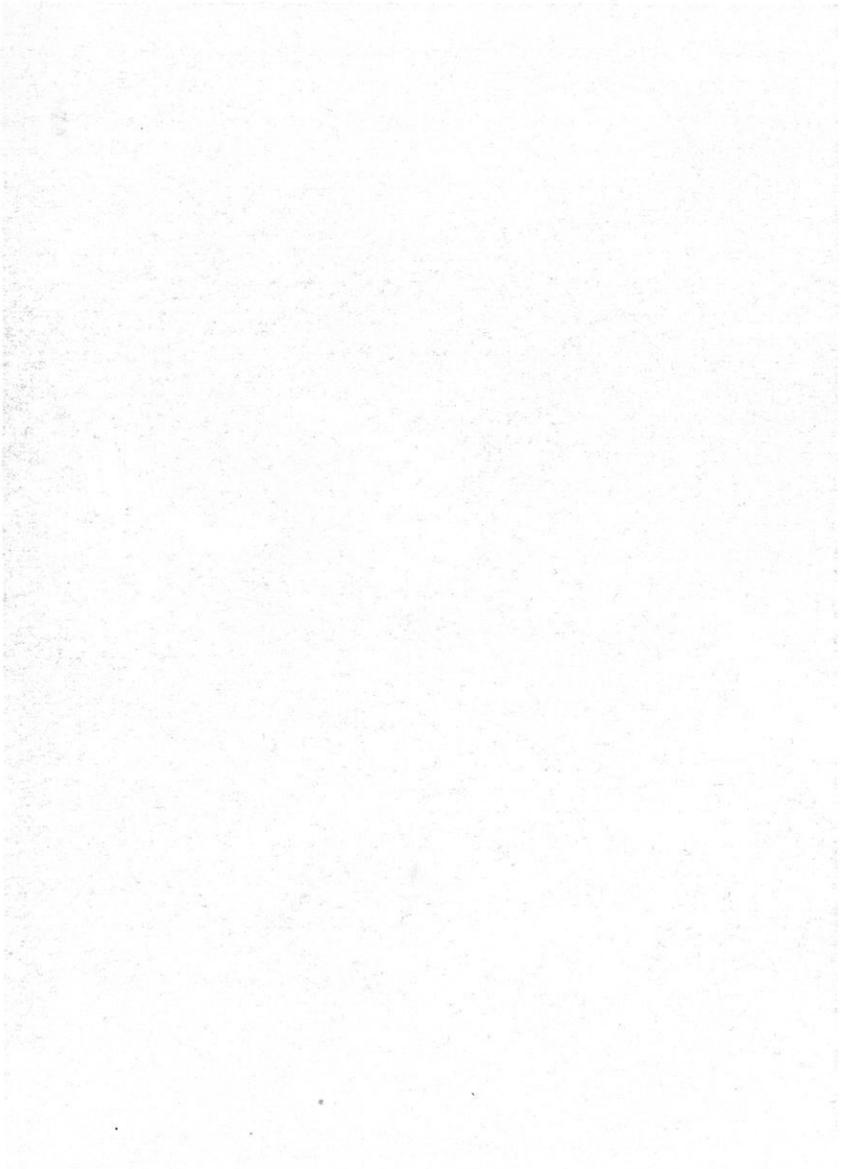
Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποίθησι, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμὸ του μὲ τὴ Βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο μὲ μιὰ λέξι, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὕπαρξι, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια, πού ἐμαθήτευε στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὀραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνησις τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστροῦ*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζῃ τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἔλαιων». Ἀπὸ τὶς παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάσι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάσι τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς Βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατῶρθωσαν νὰ ἀποδώσουν — τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικώτερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου» — τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου (Greco)

ΠΡΟΣΕΤΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΑΔΩΝ

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνησις στοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωσι τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἄπάνω σὲ σύννεφα πρὸ ἄγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος, ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικὰ λουλούδια . . .

« Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεὺς Κέρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεῶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερά·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἠγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μὲ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύτευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἠρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβὰς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλιέται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἔξαπλώνει· ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἔξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης,
 ἀλλά, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακώνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλλος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραϊνε μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τὰς Ἀχαΐδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος,
 καὶ τὸ πνεῦμά σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τὸ αἷμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸν σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
 ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα ;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἄνεβα τὴν ἀράβιον,
 Ὄθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ἄς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίση ἡ δόξα
 τὸ ξίφος, κεραυνοί·
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει ;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὄθωμανέ· θηρία
 μάχην πνεόντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

Ἦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

« Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελλαιδοῦς*· φθάνουσι
 μακρὰν ἔδω, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
 μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
 τὴν σήμερον ἑορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου·
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοί, διαβόητοι,
βουνά τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς κατεβαίνουνσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

6.

« Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρώμα ».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα . . . ὦ, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου;
καὶ ἄς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἔλαφρά τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
 Ὅδηγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω . . .

« Ἡ Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(Ἔσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραητοὶ τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου.
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
 πλατύς, καθάριος ὄβωρος* ζωσμένος διπλολίθι,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινὴ*, κι ὅπου ἀπλωνε ἕνας φράξος
 τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτὰ περιπλεγμένα
 μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοῖδομάτη*,
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τᾶρεσε πάντα ἐκεῖθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, πού ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὄψεις,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελλή, ξεστηθωμένη
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική. Κι ὑπόφερε νὰ νοιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνῃ τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιὰ τοῦ ὁ ξένος !

.....

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιὰ ἐξήντα χρόνια πίσω
 ἕνας σοφὸς καλόγερος, φυγαῖτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτεψε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
 Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ * ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμὸς, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος.
 Τὸν ἔλατρευαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπουταν
 στὸ μοναστήρι δόκμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῆ γιὰ διακονιὰ τριγῦρο,
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητὴ, πού τοῦ' χανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριὰ ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

.....

Ἐκεῖνος τοῦ ἔπε μιὰ φορά, πού βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἁγίου Λιαῖ στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου τοῦ Γένους.
 Τοῦ ἔπε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβωλα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἕνα λουλούδι,
 ὅπου ἔχε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσᾶτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα * κρυφὰ ν' ἀναστενάζη,
τῆ ζέστανε, τῆ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκείνο,
πῶπρεπε νὰ 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν 'Ελλάδα.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείνη ἢ θάλασσα ἢ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
πού μ' ἕναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο * τὸ λούλουδο : Γ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλύτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
πού ἐφθεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπῆκε σφῆνα
στοῦ δέντρου τὴν πεντάνοιχτη τῆ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἀνοιξε ἀγιάτρευτη τομῆ, γιὰ νὰ μπορῆ καθένας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζεις.

Τῶδειξ' ἐκεῖ παράμερα τῆ Σάλτενη, τὸν Κόρφο
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμείξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν *
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τῆ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυσὸ πολεμάρχου φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυσὸ λάμπες, πῶβλεπε νὰ ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τῆ ματιὰ κι ἕνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὁμορφιά κι ἐσβῆστηκε μαζί της·
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητῆς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τῆ δόξα του ὀλοζώντανη καὶ τῆ χρυσῆ του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες καὶ τάφους μύριους
κι ἔχτισε τῆ Νικόπολι, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

'Απὸ τὰ τότε ἐσκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κῦμα
θολοῦρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανέναν ἄλλον χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνημα,
παρὰ ῥοχάλιασμα βαθὺ καὶ τάσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, πού ἄλεθε τῆ νεκρωμένη πλάση
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιὰ τῆ σκόνη.

Τοῦ ἴπε πῶς ἕνας βασιλιᾶς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορώνα,
 ἔξανοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάπτισμα καὶ χρῖσμα
 τῆ λάμπι τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πῶζῃσε χίλια χρόνια
 χωρὶς ἕνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῆ τὴν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νὰ πνίξῃ
 τὴν Δύσι τὴν ἀχάριστη. Κι ὡς τόσο μιὰν αὐγὴ
 Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσιά, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.
 Ὑστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρρευε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος, πού πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
 κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλώνοι του ἕνας ἕνας
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ πού δὲ συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλοῦδα.

Τὰ γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὀλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, πού πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμο
 καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του,
 πού ἴταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστήλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὲς Σπαθαριές, στὸν Κάπρο,
 στὰ χίλια τὰ λημέρια του καὶ τότε ἀναπαμμένως
 ἔρριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μέσ' στὸ σακκούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι. ✓

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δὲν εἶναι διαβυτάρικο πουλί, πού γιὰ μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργό σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δὲν εἶναι νεκροθάλασσα, βουή χωρὶς σεισμό,
νοιώθω γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάγχχνα χαλασμό.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. Δ Υ Ο !

Τὸ σονέττο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφή του
πού ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἀτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο τῆς
μοναξιᾶς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θὲ νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνη ἀπὸ τοὺς δύο ;

* Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἀτεκνοὶ γέροί
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάη τὸ χέρι,
ὡς νὰ τ' ἀκούση ἀναίσθητο καὶ κρύο.

Μιὰ τέτοια χάρι — ἄς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη—
στὴ λάβρα, πού βαθιὰ μᾶς ἔχει κάφει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

* Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτη πάψη,
ἂν ἓνα μόνον δάκρυ ὁ κόσμος βγάλῃ,
τὸ ζωντανό, ὄχι τὸν ἄλλο, ἄς κλάψη.

« Μικρὰ ταξίδια »

Γεράσιμος Μαρκοῦδης

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφέλα σου ἐφώλιασε μελίσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνει με τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά' θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἐρωτιάρικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου πού δὲ θὰ ξανανθίση.

ὦ, πόσο στή θανή θὰ σέ γλυκάνουν,
μὲ τὴ μαγευτικὴ βοή πού κάνουν,
ὀλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,

πού σὰ θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ὦ, νὰ μπορούσαν ἔτσι νὰ πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἄρχοντίσσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες ;
Γυναίκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. « Ἐχω ἓνα ἀνήψι, τὸν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες.
Νὰ μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες,
κι ἐγὼ νὰ καμαρώσω μέσ' στὰ ὠραῖα
κορμιά, πού γιὰ τὸ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλαίβουν, θαυμαστὲς ψυχές ἀντρίκιες.
Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια·
στὸν αἰῶνα τὸ σόι μου θὰ φαντάζη
μὲ τῆς ἀντρείας τ' ἀμάραντα προνόμια.
Μὲ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρμάρου
ὕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου ».

« Τὰ ἔργα » Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ό ήλιος σ' όλη του τή χάρι
 Κι από λάμψι τόν κόσμο πλημμυρίζει·
 Μέσ' στο χωράφι άτίμητο ζευγάρι
 'Από βόδια θωρείς νά τριγυρίζη.

'Εδώ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
 Στο πράσινο σιτάρι νά βαδίζει,
 'Εν άλλο εκεί γυρμένο στο χορτάρι,
 Καί τó πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες άξινες σκάφτουνε τή γῆ
 Καί ύψωμένες στο ήλιο λαμπυρίζουν,
 Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή.

Κι ένῶ θωρείς τά σπίτια νά καπνίζουν,
 'Άλλο πλιά δέ γροικᾶς τή χαραυγή
 Παρά τά βόδια άγάλι νά μουγκρίζουν.

« 'Απαντα »

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

('Απόσπασμα α')

1.

'Η έκτασις του άχανουῦς
 Αίγαίου έκοιμάτο,
 κι έβλεπες δύο ουρανοῦς·
 ό εις ἦν άνω κυανοῦς,
 γλαυκός ό άλλος κάτω.

2.

Αί διαλείπουσαι σκιαί
 του ἔαρος έφύσων
 άμφίβολοι και άραιαί·
 μακράν δ' έφαινόντο ώς σκιαί
 αί κορυφαί των νήσων.

3.

'Η δύσις, πύλη φλογερά,
 λαμπρός άνατακλάσεις
 ήκόντιζεν εις τά νερά,
 ώς αν ένέμοντο πυρά
 τήν πλάκα τῆς θαλάσσης.

4.

'Άλλ' όπου νότος εις γλαυκάς
 ταινίας τήν έρρίκνου *,
 τί ἦτον ; ὄρνις ἦ ὀλκάς *,
 ἦτις έτάνυε * λευκάς
 τās πτέρυγας ώς κύκνου ;

5.

Ἦτον ὀλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ὡς δ' ἔφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνόν
καὶ τὸν ἰστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισειῶν.

6.

Μόλις ἐπήνθουν ἀργυροὶ
ἄφροὶ περὶ τὴν τρόπιν*,
κι ἐνόεις ὅτι προχωρεῖ,
διότι διέχιζεν εὐρὺ
τὸ ἴχνος του κατόπιν.

7.

Οἱ ναῦται, ἠλιοκαεῖς,
κινουῦντες μῦς εὐτόνους*,
διήρμωζον* μετὰ βοῆς
τὸ ἀκροκέραιον* ὁ εἷς,
ὁ ἄλλος τὰς προτόνους*.

8.

Ἄλλος ὀρθὸς εἰς τὸν ἰστόν
τὸν πόντον κατεσκόπει·
κι εἰς τὴν φωνὴν τῶν κελευστῶν
ἐπληττεν ἀργυρον ρευστόν
μετὰ ρυθμοῦ ἢ κώπη.

9.

Ἦν τὸ κατάστρομα εὐρὺ,
πλήρης ἀνδρῶν ἢ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρὺ.
Ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίω* ὕμνοι.

10.

Εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἀπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος* κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων...

11.

Σπανία ἦν ἡ καλλονὴ
αὐτοῦ τοῦ νεανίου
Μᾶλλον ἐφαίνετο γυνή,
ἔχουσα ὄψιν εὐγενῆ
καὶ πλήρη μεγαλείου...

('Απόσπασμα β')

Ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ Διονύσιος μετὰ τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ δυνάμιν ἐξήγησε δεινὴν τρικυμίαν.

45.

Αἶφνης ἐπήδησεν ἐκτὸς
τῆς πρῶρας μεταξύ των.
Ἦτον τὴν ἔκφρασιν φρικτός,
καὶ σκοτεινότερον νυκτὸς
τὸ μέτωπόν του ἦτον

47.

Ἴδου ἐξ ἔω * καὶ δυσμῶν
— ὦ θαῦμα καὶ ὦ φρίκη! —
ὡς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
ὄρμουν οὐρανομήκη.

49.

Νύξ ἦλθε μέλαινα. Περᾶ
ἢ ἀστραπή τὸ σκότος,
κι εἰς τὰ πυργούμενα νερὰ
κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾶ
λυσσῶν παλαίει νότος.

51.

Τὸ πνεῦμα τῶν τρικυμῶν
τὸ πλοῖον ἀναπνέει,
καί, καθὼς ἔμψυχόν τι ὄν,
ὀρθοῦται, πίπτει πνευστιῶν
γογγύζει καὶ παλαίει.

Ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ Διονύσιος μετὰ τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ δυνάμιν ἐξήγησε δεινὴν τρικυμίαν.

Ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ Διονύσιος μετὰ τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ δυνάμιν ἐξήγησε δεινὴν τρικυμίαν.

46.

Κτυπᾷ τὸν πόδα του βοῶν·
καὶ δι' ἄρμῶν * καὶ κάλων *
τρίζει τὸ πλοῖον φρικῶν
ἀπὸ τῶν ἄκρων κεραιῶν
ὡς ἄκρων τῶν ὑφάλων *

48.

Ὡς λίκνον βρέφους σαλευτὸν
ἢ λαίλαψ τὸ κυλίει.
Σφάλλουσ' οἱ πόδες τῶν ναυτῶν
καὶ πᾶσαν δύνναμιν αὐτῶν
σκοτοδινία λύει.

50.

Ὡς ὠρυόμεναι * κυνῶν
ἠκούοντο ἀγέλαι
εἰς τὸν εὐρὺν ὠκεανὸν
καὶ πελιδναὶ τὸν οὐρανὸν
διέτρεχον νεφέλαι.

52.

Πίπτουσιν ὑπτιοί, πρηγεῖς
καὶ ἐξησθημένοι·
πνοῆς στεροῦνται καὶ φωνῆς
καὶ ὁ βραχίον ἀδρανῆς
ὁ σιδηροῦς των μένει . . .

Ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ Διονύσιος μετὰ τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ δυνάμιν ἐξήγησε δεινὴν τρικυμίαν.

10. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναεῖ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηναῖς,
 ὡς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέον
 μὲ τοῦ φοίβου τὰς ἀκτῖνας παιζίης τὰς ἐσπερινάς,

καὶ αἰ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουσι τὴν μυθώδη ἐποχὴν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσεῖ,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 καὶ ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης μὴ ἐξαλειφθῆς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσφ μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγῆς,
 οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
 ἥτις ἔργα ἐπειράθη
 ἄξι' ἀθάνατ' ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς ἐδῶ τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
 καὶ πᾶν ξεσοχὸν καὶ θεῖον
 πνεῦμα διαρκές μνημεῖον
 μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιῶ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανόσ,
 πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
 καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
 καὶ τῶν ἄστρον σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἴχνος πρῶτον θέτων ἄσφορον ποδῶν,
 τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
 φεύγει συναρπάσας ὅλην,
 καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ — ἄ, ὄχι καμελίας !
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὀσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγύς του καθημένη....
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερά κυψέλη ἀνθρωπίνη,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἄν πλανηθὲν τι ὄχημα στὸ μέσον της περάση·
 μόλις ἡ ἄμαξα φανῆ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάση
 ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
 προσμειδιώσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
 καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
 ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων !

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἢ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
 δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὠραίας της ἡμέρας·
 κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχουν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
 Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθης τὸ ἑσπέρας,
 παιδρὸς ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὄμιλον παιδίων
 περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
 παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
 μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖράς του σταυρώνει....
 Καὶ ἄν ἐκεῖ παραμονὴν περάσης Χριστουγέννων,
 ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσης·
 θὰ ἰδῆς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
 ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσης
 καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
 Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,

φωνὰς θ' ἀκούσης, ἄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύρας θὰ ἴδῃς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνωσ.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱεράν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της

[τὴν κνήμην γυμνωμένην,

καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνη δώματός της.
Θὰ ἴδῃς οἰκοδέσποιναν ἐκ παιδῶν κυκλομένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπητταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἦχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσης καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν....

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
παρέκει, κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει
ἦν πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
καὶ παιδῶν ὄμιλος, ἐκεῖ, ἀγαλλομένων κράζει.
Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης !

« Ποίησις »

'Αχιλλεὺς Παράσχος

12. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
ὅπου ὑפוῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
καὶ τίποτε δὲν σῶζεται, οὐτ' ἶχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον ! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος.
δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἄργα ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφῶσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον !
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιῶν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἄπαντα »

Δημ. Παπαροηγόπουλος

13. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ἡ Θάλασσα κι ἐβουρκωθῆκαν τὰ βουνά·
 εἶναι βουβὰ τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά,
 κι ἡ δόλια μου ματιὰ θολή.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Εἶναι φωτιά στὰ σπλάγχχνα μου, καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σὰν δένδρι ποῦ στέκ' ἀντίκρυ στὸν χιονιᾶ,
 καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Βοῖζει τὸ κεφάλι μου σὰν τοῦ χειμάρρου τὴν βοή·
 Λιποθυμᾷ ἡ καρδούλα μου, καὶ μοῦ ἐκόπηκ' ἡ πνοὴ
 στὸ ὑστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

« Ἀθίδες ἀῤραι », Λονδῖνον, 1884

Γεώργιος Βιζσηνός

14. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΙΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νύχια,
 καὶ μέσ' στὰ σύννεφα πετᾷς, μέσ' στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.

Φωλιάζεις μέσ' στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾷς μὲ τ' ἄστρο,
 μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καὶ παίζεις
 μὲ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· καὶ βασιλιᾷ σὲ κρᾶζου
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη,
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νύχια,
 καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καὶ δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μὲς στ' ἄσαρκο κορμὶ μου,
 καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάγχνα μου, κρυφοβοσκάει τὴ νιότη.
 Μπεζέρισσα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιβορία.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μέσ' στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζῶ μὲ σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβὴ νὰ τάχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νὰ ῥχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάννα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαϊδεύη τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεμματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιαντρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελαηδισμό τους
 νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχου,
 καὶ θέλω νάχω στρῶμά μου, νάχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιὰ καὶ τὸ χειμῶν' τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγαιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἄπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἄλαφιου καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγῦρό μου πεῦκα κι ὄξιές νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνοὺς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.

Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια,
καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
καὶ δῶσ' μου τὶς φτεροῦγές σου καὶ πᾶρέ με μαζί σου,
πᾶρέ με ἅπανου στὰ βουνά, τὶ θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος !

« Ἄπαντα »

Κώστας Κρυστάλλης

15. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὀλόμορφο βουνό,
βουνὸ μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρά τὰ πεῦκα
γλαρό, ἴλαρὸ πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἢ λεύκα.

Ὀλόγυμη ἢ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῆ,
ὡσάν ὀλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὀλόφωτο ὄνειρο ποῦ ἢ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἂν στὰ πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιά καὶ τὸ νερὸ κυλᾷ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρύζει.

Καὶ μόνο τὴ γαλήνη της ἀφήνει νὰ συρθῆ,
ἴσκιος στὴ ράχι ρόδιος καὶ στὴν πλάγια ν' ἀπλώση
καὶ μόνον τὴν ἀνάσα της σκορπίζει νὰ χυθῆ,
τὸ ρᾶθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσει.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποῦ ἀργοκυλᾷ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὀλόγυρα τὸ δάσος ποῦ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἄερα χαίρεται ποῦ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κῦμα καὶ φλοῖσβος σβῆνει·

μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἢ ζωὴ καὶ τὴν πλάγια ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλός σου νὰ ἴγιση.
ὦ, ἄς ἦταν τὴν γαλήνη της μονάχα μιὰ κορφὴ
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύση.

« Ἀπλοῖ Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

16. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἢ μαγεύτρα Πλάνη
τὶς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἢ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
στὰ χεῖλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
ὡς τῆ στερνῆ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τῆ φτωχικὴ χλαμύδα
τὴν ὄψι του, νὰ μὴ φανῆ τὸ ἀχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
καὶ κράζει ξεψυχῶντας: οὐδὲν οἶδα!

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη, ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιὲς παλαίβουν·
καὶ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς μυστήριον μένει.

Καὶ κράζουν: οὐδὲν οἶδα! κι ἡ μορφή του
φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφή προφήτου....

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἔν ἄστρο σβέση,
χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θεωρεῖ, σὰν νᾶναι
τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τῆ θέσι.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

17. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἢ ὀλόφεγγη Σελήνη
λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
τὸ φῶς της μέσ' στὸν ἔρημον αἰθέρα
τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
ἐν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἄγνωστή του σφαῖρα.

Κι εἶπα: τέτοιο καλὸ μακρὰ ἔπο' μένα,
ἀφοῦ κοντὰ σὲ μεγαλεῖα ξένα
ὅ,τι σιμώνει τὸ δικό του χάνει.

Καλύτερα μακρὰ καὶ μοναχός μου!
σὲ μιὰ ἄγνωστη κρυφὴ γωνιά τοῦ κόσμου
λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μὲ φτάνει.

« Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακότες »

Ἰωάννης Γρηγόρης

18. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

Ἄ ! πῶς χτυπᾷ καμμιά φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφερᾷ
τώρα στὰ γεροντάματα,
σὰν νιὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικό μου νὰ γυρνῶ,
καὶ νᾶχω σκόλη τριήμερη.
καὶ νὰ εἶμαι γιὰ τὸ Γαλατᾶ καὶ γιὰ τ' ἀθάνατο βουνό,
μὲ τὴν πλαγιά τὴν ἡμερη.

Κι ἐκεῖ σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδες μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγὰ κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἄγναντη κορφή
νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰν νᾶν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιότικο,
κι ἀπὰ σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' Ἀϊλιότικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
κι ἐκεῖ πού σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
νὰ μοῦ φωνάζουν : ὄπουλα !.....

ἜΑ ! πῶς χτυπᾷ καμμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφερᾷ,
καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἵματα,
σὰ νᾶμ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μέ τῆ φλογέρα συνοδιά :
« Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέμματα.... »

« Μεσολογγίτικα »

Μιλτιάδης Μαλαζάσης

19. ΔΕΗΣΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρὰ, τὴ μόνη πού μποροῦσε
νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχὴ του,
κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήση ὅπως ἐζοῦσε
σὲ μιὰ μεριά πού τάχατες νὰ μοιάζη τὸ νησί του.

Νὰ ἔναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
νὰ ἔχη σωριάση ἢ θάλασσα στὴν ἀμμουδιὰ τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιालὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ Σκιαθίτικα καίκια.

Νὰ ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
αὐτές, πού τις θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζιές.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ ἔλιές καὶ νὰ ἔναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νὰ ἔναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἀχνὸ νὰ προσκυνᾶνε,
νὰ τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκκλήσια,
καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκειὰ χαρὰ νὰ ἰδῆ καὶ πάλι,
τὴ γνώρισή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
ἄχ ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλᾶ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτὸν ν' ἀγιασῆ....

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

20. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι
 Βασιλοπούλες καὶ καλοκυράδες,
 Ἐπὶ τὶς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 Καὶ καβαλλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γῦρο στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 Ἐνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλομές λαμπάδες,
 Περνούσανε καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 Τῆς τραγουδοῦσαν — ποιὸς τὸ ξέρει ; — κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 Δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
 Καὶ νὰ τῆς φέρῃ ἀθάνατο νερό.

Ἐ μάννα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 κι ἀπάνω —μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ —
 Ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του·

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

21. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νὰ σὲ πῶ ; —μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σὲ πῶ, ἐσύ λαμπάδα
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία·

Στὴν πνοὴ τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων !...
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χῶρα τῶν Ἐρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησι φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες !

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καὶ Μάννα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη !

Καὶ μὲ τοῦ Ἀντρόνικου σου τὴν ψυχὴ,
στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσὺ
μὲ τὸ Χαμό ; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
ἄνοιξης νέας ! Γιατὶ στὴν ἀγκαλιά σου
κρατᾷς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
ποῦ σοῦφερε ἡ Βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῖ,
ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἶμ' εὐτυχῆς ποῦ σὲ εἶδα, ποῦ τὰ δῶρα
ἔψαλλα τὰ κρυφὰ σου — Χελιδόνη ! —
καὶ πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
τῆς Λευτεριάς σου, ποῦ ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκίπης

22. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὅχ τὰ βάθη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τὴν εὐκὴ μου,
μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποῦ τέτοιο παλληκάρι
μέσα στὰ σπλάγχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου,
μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποῦ θὰ σὲ πάρη.

* * *

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
Μὲ σιχασιάς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποῦ ἡ τόση καταφρόνια,
τὸ τόσο μῖσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

* * *

Πρῶτος ἐσὺ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριάς μέσ' στὶς πληγές μας, λάδι
μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

* * *

Μὰ δὲν σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μέσ' στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φυτάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίξῃ
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορρωμιὸς νὰ γίνης·
ἐδῶ δὲν τυραγνᾷ δουλειὰ μήτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

* * *

Ὅμως τί λέω ; Ἄν ἔρθουε νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιᾷσης.
Λούη ! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίϊκα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

* * *

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὡς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῆ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσὺ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

* * *

Νιὸς θὰ ἴναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιά του.
Μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά ματόφυλλα πεσμένα
θὰ σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

* * *

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ἄς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουρᾶς καὶ Κόπανος », Λίβερπουλ, 1915

Ἀλέξανδρος Πάλλης

23. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
Ποὺ γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
Σὲ τέσσερες στεκότανε κολῶνες,
Παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

* * *

Στὴ στέγη του ἂν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
Κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
Ψηλὰ οἱ ἅγιονορεΐτικες εἰκόνες
Μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάνι.

* * *

Κι ὅταν ἡ Μοῦσα ἐπάνω μου ἀγρυπνοῦσε,
Καὶ τὰ φτερὰ κρατῶντας ἀπλωμένα,
Τὸ χέρι μου καλόβουλη ὠδηγοῦσε,

* * *

Ψηλώνανε οἱ κολῶνες του ὀλοένα,
Νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
Στὸν ἕβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποσπερίτη !

«Ὁ ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Λάφνης

24. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α) Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδυάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιαμένα ἀλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

* * *

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἀρنيῶν βελάσματα
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
θὰ καπνίζουσι φοῦρνοι φλογισμένοι.

* * *

Θὰ βαθυανασαινώμε στὸ διάβα μας,
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχνα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ «καλῶς ἦρθατε»
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

* * *

Ἐπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
 τῆ βαρεῖα τῆ σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχάραματα

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου - πρῶτο σάλεμμα
 τῆς ζωῆς θὰ φτάση ἀπὸ τ' ἄλωνα.

* * *

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

* * *

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέμματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τὸ τάμα

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θὰ μᾶς φέρη,
 θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
 νὰ συγκρατηθῆ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

* * *

Κάτω ἀπὸ φτελιές* ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τῆ σκεπὴ της θ' ἀποκρύβη.
 Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
 δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

* * *

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστι τῆ θεμέλιωσε
 κι ἔχει γῦρο εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
 μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

* * *

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχή ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν, καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι, ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ Πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ Χειμῶνα: τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυσθαίῃ ἢ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

* * *

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

* * *

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζιτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι ἄλλων τόπων Ἄνοιξι, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδῃ βράδῃ ὡς τὰ μεσοῦρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

* * *

Ἦ χαρὰ μας! τὸ Χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν Ἄνοιξι ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε!

« Θὰ βραδυάζῃ »

Γεώργιος Δροσίνης

25. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ᾤρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινουῦντες·
δίκαιοι κι ἴσοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὁσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθεια ὀμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μῖσος διὰ τοὺς ψευδομένους.

* * *

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν — καὶ πολλοὶ προβλέπουν—
πὼς ὁ Ἐφιάλτης* θὰ φανῆ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

« Ποιήματα »

*Κωνσταντῖνος Καβάφης***26. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ**

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἄπριλη τὰ πουλιὰ
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τὰκοὺς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατεῖα τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνει
ἐκεῖ καὶ σβεις γοργά.
Ἱερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατεῖα τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

*Κωστής Παλαμᾶς***27. ΧΙΜΑΡΑ**

*Δὲν τοὺς βαραινέει ὁ πόλεμος
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.*

ΣΟΛΩΜΟΣ (Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι)

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

* * *

"Ας εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἕνα ρήγα πόνου
ποῦ ἀπάνου σε χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τοῦ θρόνου.

* * *

"Ας ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
πλάσι λευκὴ ἀνθοφόρα.

* * *

"Ας κλαίη καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάμματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ Τραγούδι.

* * *

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶνε ἀγῶνας ;
'Ελλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιῶνας * ;
'Ἡ δάφνη ἀμάραντη ; — Ὁχι !

* * *

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
ᾠ σπαθωτὴ κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εὐρώπη,
κορώνα τῆ Χιμάρα !

* * *

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
φῶς πᾶρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

* * *

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

* * *

Γειά σας, χαρά, Βασιλιᾶ νικητή, Κυβερνήτη
 μέ τήν τρανή τή γνώμη !
 Θυσίας βωμός ! Ἐκεῖ πετώ, φτερά μέ πᾶν' πετρίτη,
 ἔμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

* * *

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! Τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα, τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἠπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 Νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρρα !

* * *

Τὰ Γιάννενα ὄνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβή ἢ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογγάει σὰ νὰ πεθαίνει ;
 — Χιμάρρα, ὀλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βωμοί », 14 τοῦ Φλεβάρη 1941

Κωστής Παλαμᾶς

28. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτραι

Ὅπου βογγάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κῦμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲν θυμᾶται μήτε σὰν ὄνειρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετάξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα,
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ παλαιϊκὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσᾶνοι.

Ἐνα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἄγρυπνο στέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
 βαθεῖά, κι ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει.

Αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
 γλυκεῖα μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη ποῦ τὸ μαῖστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιαλὶ,
μ' ἔρριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἢ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριᾶς μὲ τὴ Νοτιᾶ, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη,
μακρυνά, μέσ' στοῦ πελάγου τὸν καταποτῆρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα δέσποινα ἢ Σελήνη
στὰ ὀλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψι της θὰ σκύψη·

μὰ τὴν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνη
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψι·
καὶ τὴ σπίθα τοῦ νοῦ ποῦ μιὰ φωτιὰ ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήναι

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἐνὸς Ὀλύμπου ἢ θεῖα Πεντέλη.

Στὴν Ὁμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἄξινα,
στὰ σπλάγχνα, ἀντὶ θνητούς, θεοὺς κρατᾷ ἢ Κυβέλη*,
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἢ Ἀθίνα
κάθε ποῦ τὴ χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ νοαὶ καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ ποῦ ἀργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νοιώθω μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') 'Ελλάδα

1.

'Η Ρούμελ' είναι μιὰ κορών' ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν' ὁ Μωριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ 'Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεράϊδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει καὶ κείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στὴν πολύπαθη τῆ Ρωμιούνη
 σὰ νὰ ξανοίγω τῆ βασίλισσα 'Ελλάδα.

'Ακόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
 καὶ μέσ' στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάρη
 ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι.

2.

'Απὸ τὸ Δούναβι ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρα τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν 'Ελικῶνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
 καὶ μέσ' στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

'Εδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφεῖρια τῶν Βοσπόρων
 κι ἀπ' τῆ Χρυσόπορτα περνῶντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων !

«¹ Ἀσάλευτη Ζωή »

Κωστής Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

29. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω, πῶς θεὸς νὰ πεθάνω,
 ἂν καὶ μέσ' στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
 γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
 ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξέννοιαστος, τί φρίκη !
 ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πέννα στὴ θανή μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
 οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῇ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ,
 πού ἐλπίζει ψῆφο νὰ ἔχῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
 ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ,
 ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμά σας ἄς μείνῃ.

Κανεὶς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ
 κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τὴ μιλιὰ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὄχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμη τὴν ποιητικὴν,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομίαν
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ....
 Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μπωναμᾶς ἄς μένη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἀπαντα »

Γεώργιος Σουρῆς

30. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ ρωμιὸ
 θὰ πῆ, ἐὰν δὲ σφάλω,
 νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

« Ἐπιγράμματα »

31. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
 μὰ 'χει καὶ τὸ καλὸ του :
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λειώνη ἀπ' τὸ κακὸ του.

Κωνσταντῖνος Σκόκος

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

32. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἡ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

33. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

34. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σὰν βγαίνει στὸ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιὰ
 καί... ὅπου φύγη - φύγη.

35. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικὰ
πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
ποὺ δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

« Νεοελληνική Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὠραῖον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὁποῖον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐξωογόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα· ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀφροναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

(Ἀπόσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πρᾶξις Β' — Σκηνὴ Β'

(Ἐνῶ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια).

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος ;

Π Υ Γ Μ Α Λ Ι Ω Ν

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἀληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρήνας...

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Τὰς Σειρήνας ; Ποῖαι πάλιν εἰσὶν αὗται ; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμίων καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὠραῖα ὅσα ἔλεγε, ὡς ἂν ὠμίλεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρήνες.

PENNOΣ

Ἐρατειναὶ ὡς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὡς τίγρεις.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

ᾠ ! . . . Λοιπὸν τί ἦσαν ;

PENNOΣ

Γυναῖκες.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὡς αἱ Ἐρινύες.

PENNOΣ

ᾠχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρήνες νεαραί, εὐειδεῖς, μελίφθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ποῖαι γυναῖκες ! . . . Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των ;

PENNOΣ

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγῆσου, Ρέννε !

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Τρώντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρώισμῶν· ἄς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

PENNOΣ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἄς βλέπεις ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἄναμιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας σου· ἰδοὺ ἀληθῶς ὅ,τι μοὶ εἶναι ὄλως ἄγνωστον.

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

...Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἤλθομεν εἰς τὰς Σειρήνας. Αἱ Σειρήνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελφῶ· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφῶνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἄρπασθῆ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτὰς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαρισιστάτη νῆσος ἐλέγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατῴκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκίθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠΰλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελῳδῆ· τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεχηνῶς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἦλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὔρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανιας μουσικῆς των τοὺς πρώτους μελιχροὺς τόνους. Αἱ χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνιώσαν θάλασσαν ὡς λιπόθυμοι, εἶτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρήνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἑταῖρος ἡμῶν, ἐμμανῆς* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθῃ μαγικῇ καὶ ἡ Ἀργῶ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἄρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλον θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; Ἄς ἀπεθνήσκομεν ! — Αἴφνης ἀπὸ τῆς πρῶρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπὴ, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐρανιας. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅποιοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἄρμονία ἦτο ἐκείνη, φίλοι μου ; Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὄμματα θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν

πρὸς τὸν Ὀρφέα, ὁ Ὀρφεὺς ὡς θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρήνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἀργὼ ὠμίλησεν, αἱ δὲ Σειρήνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κύμα καὶ ἀπέλιπες ἐπνίγησαν. Ἐσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἄλλ' ὁποῖον ἄσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ὀρφεὺς ; ὦ, ἐὰν ἤκουον τὸ ἄσμα του !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἄλλὰ τὸ μέλος του ποῖα ἀηδόνος γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἀπεμιμεῖτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη κᾶν !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἴδου αὐτά :

« Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι,
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρῦ κλῆμα,
ἡ κόμη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἀφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῆ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαιλάπων, κὶ ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν ! . . .

Ἐκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρῶαν,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἢ ὅπου τὸ κύμα ἐκπνέει, τὴν δείλην
συνέρχεται ὅλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφούς.

Ἄ, τίς ἑορτή καί φιλήματα ποῖα,
 ὅπότεν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
 ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
 καὶ φθίνει τὸ στήθος πιστῆς σου συνεύνου
 κι ὑγραίνεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς !...»

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἐπιθέσεις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανούς καὶ γίνεται σύζυγός τῆς καὶ αὐτοκράτωρ. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἰθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀγγλικὸν διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἔνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν.

(Ἀπόσπασμα)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Αἰθουσα τοῦ Θρόνου)

ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τῆ βασιλεία σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἄς φυλάγη.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἰθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλιέζεται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τόσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα — ποῦ ἦσουν ;

ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριά σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλὰ σὲ ἤθελα πλησίον μου νὰ σ' ἔχω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στὰ λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμόνησες φιλία ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποῦ μὲ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγῦρο
ἐμελετούσαμε μαζὶ τὰ ἱερά βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεως σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ἄχης λησμονήσει ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσαν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσαν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητής, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἄγιοι πόθοι. Σήμερα τὰ ταπεινὸ μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρὸς ! Ἀπόστολὸς του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς του στρατιώτης ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσί σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
« Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσης στ' Ἅγιον Ὄρος ».
Καὶ μὲ λαχτάρα ἔκτισα τὴν Λαύρα τὴν Ἅγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, ὁ θεοσεβῆς ἐκείνος στρατηλάτης,
ὁ ἄσκητῆς, ἐφόρεσε βασιλική κορώνα !
ᾠ ! πόσο σέ ἀποπλάνησεν ἡ λάμπις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καί προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βύθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δέν με πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἦμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγῦρο κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλές σ' Ἀνατολή καὶ Δύσι
μ' ἄγρια λαχτάρια στρέφουνε τὰ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφρούρητη καὶ ζηλεμένη Πόλη !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ ν' ἀναδαυλίξης.
Μὲ τὰ χρυσᾶ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ Δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποῦ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

ᾠ, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ στενὸ κελί σου !
Ἄλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρῖμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθουσαι, στὴ γενεὰν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὠρκίστηκες ὄρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἀρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν παραχῆ)

ᾠχι, δέν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὄρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἄνομη λαχτάρια
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος εἶσαι κι εὐσεβής. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
πού αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεῦει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἢ μάννα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν τώρα ὠμιλοῦσανε τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, πού ὀρθῆς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἔσηκωνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ ἠμολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιᾶδες,
πού εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ τῆς ἀρετῆς τὸ βᾶθρο,
ἄγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μῖσος τοὺς ἔχθρους του.
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστι ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
Ἄφοῦ τὸν θρόνον ἔκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνος καὶ στρογὴ νὰ σοῦ φωνάξω : Ἀγρύπνια
Ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
πού τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
πού σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω, ἀγρύπνια !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιᾶ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντὰ μου σύμβουλος, πνευματικὸς μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχῃς στὸ Ἅγιον Ὄρος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιωσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ πού πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δός μας φώτισι ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνῃ τὴν εἰρήνη
 στὴν παραγμένη μας ψυχῇ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στῆθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμι νὰ τὴν ἀποτινάξης ;
 Παράτησέ την. Δῶσέ την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιᾶ, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἔλα στὸν Ἅγιον Ὄρος,
 πού ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μέσ' στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εὐωδιάζουν.
 Μαζὶ μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάσης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, πού στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχή μας !
 Ἐκεῖ ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμο !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκη ὁ Σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμι καὶ τὸ γλυκὸ του πνεῦμα
 τῆς Οἰκουμένης τίς καρδιὲς θεὲ νὰ τίς ὑποτάξῃ·
 θενὰ χαθοῦν βασιλεία, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ Σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ' ἀπλώνῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλῶσσά σου στὸ μαγικὸ της ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἶμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθύς χωρὶς ἀναβολή . . .

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.

Στὸ βασιλιᾶ Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
ὡς εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορώναν.
Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῆς στὸ θρόνο, ποῦ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἀργῆς. Ἄλλ' ἄκουσε. Ἄν ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη
ἢ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα — τὸ Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τῆ μονῆ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἵσταται ἄλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ὁ ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἴδει εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτισι μαζί σου!

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴ στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο!

(συνερχόμενος αἴφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

Ἐφυγε! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴ ματιὰ του
στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὕφος σκοτεινὸν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνειδησί μου...

(τύπτει τὸ στήθος του)

ὦ ! πῶς μποροῦν σέ μιὰ καρδιά μαζί νά βασιλεύουν
ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμά μου τὸ στέμμα, πού μ' ἀγῶνες
ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θέ νά μὲ στιγματίσουν !

Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θά μὲ ὑβρίσουν,
ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμά μου τὸ δημιούργημά μου !

.

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες την Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωΐας ἀνέβημεν εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρῆ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὸν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεὺς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμίνας, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἧς διέγραφα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνημα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέρα τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἃς φαντασθῆ τὴν ἕκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲν γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοιπτομένην ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῆ φυτευμένων· ἃς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρειπίων κείμενα τῆδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τοῦρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἔνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζομένας ὑπὸ λάμψεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὁμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερυγίζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ῥοδοχρόων ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἔλαφραι δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν ῥάχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύνοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ῥοδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσοῦς, ἐζωγονοῦντο οἶονε κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατάλευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκροπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλώσα τὴν λάμψιν τῆς Ἀνατολῆς ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχῆσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτῆτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἦχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τοιχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφότερα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΔΟ

Τούρκοι διαβήκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ως πέρα.

‘Η Χίο, τ’ δλόμορφο νησί, μαύρη άπομένει ξέρα,
μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά

τ’ άρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
καί στό χορό τις λιγερές καμμιά φορά τὰ βράδια
καθρέφτιζε μέσ’ στα νερά.

‘Ερμιά παντοῦ. Μά, κοίταξε, άπάνου εκεί στό βράχο,
στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδι μονάχο
κάθετα, σκύβει θλιβερά

τό κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ άπομένει
μόνο μιάν άσπρη άγράφπηλη σαν αυτό ξεχασμένη
μέσ’ στην άφάνταστη φθορά.

— Φτωχό παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στις ράχες
για να μην κλαῖς λυπητερά, τί ήθελες τάχα να ‘χεις
για να τὰ ιδώ τὰ θαλασσά

ματάκια σου ν’ άστράψουνε, να ξαστερώσουν πάλι,
καί να σηκώσης χαρωπά σαν πρώτα τό κεφάλι
μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, άτυχο παιδί, τί θέλεις να σου δώσω
για να τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, για να τὰ καμαρώσω
ριχτά στους ώμους σου πλατιά
μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιού δέν τά’ χει άγγίξει ή κόψη
καί σκόρπια στη δροσάτη σου τριγῦρο γέρνουν όπι
ώσαν την κλαῖουσιν ιτιά ;

Σαν τί μπορούσε να σου διώξη τάχα τό μαράζι ;
Μήπως τό κρίνο άπ’ τό ‘Ιράν πού τοῦ ματιού σου μοιάζει ;

Μην ό καρπός άπ’ τό δεντρί
πού μέσ’ στη μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
κι έν άλογο, χρόνια έκατό κι άν πηλαλάει, δε σώνει
μέσ’ άπ’ τόν ίσκιό του να βγῆ ;

Μή τὸ πουλί πού κελαϊδάει στὸ δάσος νύχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνάει καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;

Τί θές ἀπ' ὄλα τ' ἀγαθὰ

τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θές τὸ πουλί ;

— Διαβάτη,

μοῦ κράζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :

Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

« Ξανατονισμένη Μουσική » (Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ)

Βίκτωρ Ουγκώ

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχησμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσᾶ· καὶ μὲ γοργὰ φτερὰ
τοὺς βλέπεις ὄλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰν ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη χαρὰ.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξαναιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδί γιὰ πάντα τριγυρνᾷ
ἢ μαγική της ἢ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατὶ καὶ ἂν κλειῇ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνημᾶ του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο πού δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κάτι τι καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἢ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

« Παγκόσμιος Ἀνθολογία Ποιήσεως », (Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξι γυρίζει, νά, τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κῦμα,
νά, ἡ ἄνοιξι γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, ποὺ σὲ τρώει,
ἄρμάτωσε μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας ;
« Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια ! » Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμᾶστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μέσ' στό λόγγο,
γι' αὐτοὺς, ποὺ σᾶς γλυτώσανε, κόφτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλληκάρια.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

"Ό,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τὴ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεῖα μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύση
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἔμεῖς ἐνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθῶνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμά μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώση τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὁρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθησαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξέ το, ἦλιε
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μας . . .
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά » (Μεταφρ. Κωστῆ Παλαμᾶ) *Φρειδ. Μιστροῦλ*

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφῶ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος του ὁ Φοῖβος ἀπ' τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῆ Μοῦσα καὶ τῆς Τέως τῆ Λύρα*,
 ἀντρείουσίνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετάφερε ἡ Μοῖρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάννα μήτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύσι,
 ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν « Μακάρων αἱ νῆσοι ».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ ἴναι
 θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰ ἐλεύθερη Ἑλλάδα !
 Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
 καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θῦμα !

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρύζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζεούντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γίνηκαν ὅλα σὰν ἐβράδουσε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη !
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μῦθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφῆκες, ὠϊμένα !
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέση σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιον βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
 Καὶ τί νάχρη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς Ἕλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βάφη, ἀντὶς αἷμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἄπ' ἐκείνους, τοὺς Τρακόσους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπούλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἄκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἄκόμα ἡσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 » Ἐνας μόνον ἄς σαλέψη ζωντανὸς καὶ κοπάδι
 ἀπ' τὴ γῆς ἀποκάτου λεβεντιὰ ξεκινούμε·
 εἶναι αὐτοὶ πού κοιμοῦνται· ἐμεῖς ἀκόμα σ' ἀκούμε ! »

Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ἄς γεμίση.
 Ἄφηνε αἶμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθένας τὸ αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύση !
 Δές τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὡς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο χορό σας ὡς τὰ τώρα βαστάτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ « φάλαγξ » ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἄπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 πού ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νάταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

« Ἐκλεχτές Σελίδες » (Μετάφρ. Ἄργ. Ἐφταλιώτη)

Βόρον

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

Ἄγαρ, ἡ	— δούλη τοῦ Ἄβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἴσμαήλ γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
Ἄγαρηνοί, οἱ	— λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἄγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἴσμαηλίτας Ἀραβας καὶ βραδύτερον εἰς ἔλους τοὺς Μωαμεθανούς.
ἄγκυρα, ἡ	— ἔδω : δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὄργανου).
Ἄγκισμος ἢ Ἄγκισμός, ὁ	— τὸ Τουρκοβούκι τῆς Ἀττικῆς.
ἀγγίνοια, ἡ	— δξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
ἀδράζω ἢ ἀδράχνω	— δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
ἀδυνατή	— δυνατή.
ἀθός, ὁ	— ὁ ἀνόθος.
Αἰακός, ὁ	— υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ τοῦ Τελαμώνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του διακαστῆς ἐν τῷ Ἄδῃ.
αἰῶν	— καιῶν, ὀρμητικός, βίαιος.
αἰκία, ἡ	— ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
αἰνόλυκος	— φοβερὸς λύκος.
Ἄϊς	— Ἄγιος.
Ἀκαδημία, ἡ	— ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὰ ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἴδρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως.
ἀκατάπληκτος	— ὁ μὴ καταπλησσομένος· τὸ οὐδ. ὡς οὐς. ἀκατάπληκτος, τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότης.
ἀκηδία, ἡ	— (ἀ — στερηγ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
ἀκροκέραρον, τὸ	— ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεφαλῆς (κοιν. πινό).
ἀκροστόλια, τὰ	— τὰ κοσμήματα τῆς πρῶρας τοῦ πλοίου.
ἀκῶ	— ἀκούω.
ἄκω	— ἄκουγε, ἤκουεν, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα, ὠνομάζετο.
ἀλβιόνιος	— ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα.
Ἀλβιών, ἡ	— ἡ Ἀγγλία.

- Ἄλδος Μανούτιος, δ* — περίφημος Ἴταλὸς ἐλληνοιστής, τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλικος* — κόκκινος.
- ἄλκιμος* — δυνατός, εὐρωστος, ἀκμαῖος (ἀλκή = σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία).
- Ἄλκμεωνίδαι, οἱ* — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἄλκμεωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- ἀλλόθρονος* — ὁ ὀμιλῶν ξένην γλῶσσαν, ξένος.
- ἀλουργίς, ἡ* — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον μὲ γνησίαν πορφύραν.
- ἄλωή, ἡ* — τὸ ἄλωνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
- ἀμαδολογῶ - ῶ* — παίζω τὶς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
- ἀμαλθεῖον, τὸ* — τὸ κέρασ τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἐθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἀμῆ καὶ ἀμμῆ* — (ἐκ τοῦ ἀν μῆ) ὅμως, ἀλλά.
- ἀμρᾶς ἢ ἀμορᾶς, δ* — ὁ ἡγεμών, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβικῆ).
- ἀμνόγω* — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
- ἀμοιρῶ* — εἶμαι ἀμοιρὸς τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς *μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν* — ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά, ὥστε νὰ σεμνύνεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἀπωθῶ* — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
- ἀμφ'* — ἀλλά.
- ἀμφιλαφῆς* — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- Ἀμφίων, ὁ* — ὁ μυθικὸς ἀοιδὸς καὶ μουσικὸς.
- ἀναιμῶ* — φονεύω.
- ἀνάκαρα ἢ νάκαρα, τὰ* — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις.
- ἀνάντη ἢ ἀνάντα* — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης - ἀνωφερῆς), τὸ ἀπὸ τινος σημείου ρεῖθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεινόμενον μέρος.
- Ἀνατολικά Ἔσματα* — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτορος Οὐγκῶ.
- Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος* — διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἀνέν* — ἀν εἶναι, ἀν.
- ἀνημένω* — περιμένω.
- ἀντάμα* — μαζί.
- ἀντεροσπασμός, δ* — ὁ σπασμὸς τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.

- ἀντιροίματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
- ἀντραλίζομαι καὶ ἀντρα- — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι.
λώνομαι
- Ἀντώνιος ὁ Ὑπαρχος — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος.
- ἀξάφτω — ἀστράφτω.
- ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθα ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
- ἄπατος — ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
- ἄπατός μου — μόνος μου.
- ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
- ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστής τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
- ἀπογνοὺς τὴν εἰρηρικὴν παραδοσίαν — (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω - ἀπελπίζομαι)· ἀπογνοὺς τὴν εἰρηρικὴν παραδοσίαν — ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηρικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
- ἀποκλαμός, ὁ — ὁ πλόκαμος.
- ἀποκοτιά, ἡ — τὸ μέγα θάρρος.
- ἀπομισεμός, ὁ — βλ. μισεμός.
- ἄπτω — ἀνάπτω, φλέγομαι.
- ἀπορροῆ — ἀπότομος, ἀπόκρημνος.
- ἀποσμήχω — σφογγίζω.
- Ἀράτης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἀράτης φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμοὺς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
- ἀργέστης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
- Ἀργώ, ἡ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἔπλευσαν εἰς Κολχίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
- Ἄριστος, ὁ — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενῆς Ἀκρίτας.
- ἀργυρές — ἀργυρές.
- ἄρμενα, τὰ — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ. οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
- ἀρμός, ὁ — ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλειδωσις τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται τὰ μέρη ἑνὸς συνόλου.
- Ἄρμι — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος (1781 - 1831).
- ἄρουρα, ἡ — ἡ γῆ.
- ἀρφάλιν, τὸ — ὁ ὀμφαλός.
- ἀσβολερός — μαῦρος, γαμᾶτος ἀσβόλην (καπνιάν).
- Ἀσκάλων - ωνος, ἡ — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, με-
ταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος, Ἀσκαλωνεΐτης).

ἀσκέρι, τὸ	— ὁ στρατός (λέξις τουρκική).
ἀσπαιρώ	— σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
ἄσπρα, τὰ	— τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
ἀσσάριον, τὸ	— μονὰς σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
Ἄσσύριος, ὁ	— ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἄσσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
ἀστάλωτος	— ἄμεστος, μὴ ἀκμαῖος.
ἀστρίτης, ὁ	— εἶδος ὕφους δηλητηριώδους, ὀχιά.
ἀτημέλητος	— ἀπεριποίητος.
Ἄθις, ἡ	— ἡ ἄττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
Ἀθονία, ἡ	— ἡ Ἰταλία.
ἄφατος	— ἀνέφραστος.
ἄφενγιά, ἡ	— ἡ ἀφεντιά.
ἄφεντάκης, ὁ	— ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
ἀφορίζομαι	— ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτόν μου, κυριεῖω.
Ἄφορεσμός, ὁ	— τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Πεντέλης.
ἄφ(ον)κράζομαι	— ἀκούω.
Ἄφράτης, ὁ	— ὁ Εὐφράτης ποταμός.
ἄφῶν	— ἀφοῦ.
ἄχρειός	— ἄχρηστος, ἄτολμος.

B

βαγένι, τὸ	— τὸ βαρέλι.
Βάγιας Θανάσης	— ἀρχηγὸς τῆς βεζυρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ, εἰς τὸν ὅποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ ἄλλαι ὀμότητες. Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυρικῶν ποίημα.
Βαίτικα	— (τραγοῦδια) ἐγκωμιαστικά.
Βαρβαρέζοι, οἱ	— οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
βαργωμῶ ἢ βαρνωγωμῶ	— δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
Βαρτελεμῶ ἀββᾶς	— Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἐλληνιστής (1716 - 1795).
βατσέλι, τὸ	— λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
βέβηλος	— ὑπνεκίμενος εἰς δίωξιν λόγου· τῆς προβληθείσης ἀντιστάσεως, πονηρῆς, εὐστροφος.
βεζύργι, ὁ	— ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκ.)
Βελῆ πασᾶς	— δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
Βερονέζε	— διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530 - 1588).
Βησσαρίων (1395-1475)	— διάσημος Ἑλληὴν λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκίουλου· ἦτο κειρη-

	ρουγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν (1395 - 1475).
βιγλίζω	— παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιάν, φρουρῶ.
βίτσιμα, τὸ	— ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
βλεπίσον	— προφυλάξου.
βόιβοντας, ὁ	— πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὸν τῆς Μολδοβλαχίας.
βοῦδομάτης, ὁ	— εἶδος ἀμπέλου.
βολή, ἡ	— φορὰ.
Bouchui, ὁ	— Γάλλος νευρολόγος.
Βουλγαρέλι, τὸ	— χωρίον τῆς Ἄρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Θεοδοωρίας).
βουτζίον, τὸ	— τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
βουρνούτζι, τὸ	— ρασοειδὲς φέρεμα τῶν Ἀράβων.
Βρανᾶ, τὸ	— μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
βρατσέρα, ἡ	— εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου μὲ δύο ἰστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐμπορίσματος (μέχρι 100 τόννων).
Βρέννος, ὁ	— ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
βρωῖμα, τὸ	— ἡ τροφή.

Γ

Γαληνὸς	— μέγας Ἑλλήν ἰατρὸς τοῦ Β'. μ.Χ. αἰῶνος.
γεγανυμένος	— (μετοχὴ τοῦ ρ. γάννυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
Γέθ, ἡ	— πόλις μεγάλη τῶν Φιλιστῶν, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
γεννητικά, τὰ	— οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
γιαγέρον	— ἐπιστρέφω.
γιάντα ἢ οὐγιάντα	— διατί.
Γίκιας	— Φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
Γκωτιὲ Θεόφιλος	— διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811 - 1872).
γλάκιο, τὸ	— ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο.
Γόια Λουτσιέντες	— διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746 - 1828).
Γοργόνα, ἡ	— δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρὰν ἰχθύος.
γούμενα, ἡ	— χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
γραφικὸς	— ἀξίος νὰ ζωγραφηθῇ, ὡραῖος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων.

- γρόσι, τὸ — νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἓν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
- γαλί, τὸ — διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, με πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δακκανοῦρες — τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα).
- δαμάκι — μηδαμινόν, ὀλίγον.
- δαμασκή, τὸ — τὰ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ἦτο περίφημος ἢ ὄπλουργία.
- Δαμασκηνὸς Ἰωάννης — (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορράος), ὁ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγενήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανεν πρὸ τοῦ 754.
- δαμάτεια, ἡ — ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτικὴ (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
- δεῖμα, τὸ — (ἐκ τοῦ θέματος δει - δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
- δειράς - ἄδος, ἡ — ἡ βουνοκορυφή.
- Ντελακρονά Εὐγένιος — διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1799 - 1863).
- διαλαλιὰ ἢ διαλαλία — ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἢ ἀνακοινουμένη διὰ κήρυκος.
- διαρμόζω — συναρμολογῶ.
- διασκελίζω — (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἀνωθεν τινος. ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
- διαφέντευσις, ἡ — ἡ προστασία.
- διαφεντεύω — προστατεύω.
- διαφορῶ ἢ διαφορίζω — ἐνδιαφέρομαι.
- Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρμῖνος — περίφημος Γάλλος ἐλληνοστῆς, τυπογράφος, βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης (1790 - 1876).
- δικροτον, τὸ — τριστίον πολεμικὸν πλοῖον με τετράγωνα ἰστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
- διωλίζω ἢ διβωλίζω — ἀροτριῶ δευτέραν φοράν ἕναν ἀγρόν.
- δολώνω — δολιεύομαι, κηλιδώνω.
- δομέστιχος, ὁ — ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
- δοχή, ἡ — τὸ δῶρον.
- δραγάτης, ὁ — ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
- δραγμῖς - ἴδος, ἡ — ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρὸς.
- δραγουμάνος, ὁ — ὁ διερμηνευτής.
- δράκων - οντος, ὁ — μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺν τρικέφαλος καὶ περωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ δέρκομαι — βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).

δριμώνω

— (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.

Ε

ἐβενος, ὁ

— δένδρον, τοῦ ὁποίου τὸ ξύλον εἶναι πολυτελές, μέλαν.

ἐγκαλλωπίζομαι

— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σεμνύομαι.

ἐγκαλῶ

— καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγγέλλω.

ἐγροικος

— πεπαιδευμένος, γνώστης.

Ἔγριπος, ἡ

— ἡ Εὐβοία (ἡ λέξις Εὐριπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).

ἐδειματοῦτο

— (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.

ἐκατόνταρχος, ὁ

— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.

ἐκεῖνο . . . τὸ ἄλλο

— τὸ μὲν . . . τὸ δέ, ἀφ' ἐνὸς μὲν . . . ἀφ' ἐτέρου δέ.

ἐκλιμίζω

— λιχνίζω.

ἐκόφατο

— (μέσος ἀόριστος τοῦ β. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.

ἐκπρεπής

— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.

ἐλεος, ὁ

— μεταγενέστερος τύπος τοῦ τὸ ἔλεος.

ἐλίγη

— ὀλίγη.

ἐμμανής

— μανιώδης, ἀκράτητος.

ἐναίρω

— φονεύω.

ἐνάλιος

— (ἐν + ἄλις - ἄλιος), θαλάσσιος.

ἐνδεδημένος

— (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι - οὔμαι = περιδένομαι), δεμένος.

ἐνδείκνυμαι

— ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυμένους — ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερώνοντο ὅτι ἔπραττον ταῦτα.

ἐνθυμοῦμαι

— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν - τὸ ἀποφασισθέν.

ἐντάμα

— (ἀπὸ τό : ἐν τῷ ἄμα), ὁμοῦ.

ἐντον

— νά τον.

ἐνώμοτος

— ὠρκισμένος.

ἐξάρτια, τὰ

— τὰ σχοινία τῶν ἰστιῶν τῶν πλοίων.

ἐξαρχος, ὁ

— ὁ κάμνων ἀρχὴν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.

ἐξικακήσατε

— περιμείνατε.

ἐξικακῶ

— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).

ἐξοδίζω

— κηδεύω.

ἐξώθης

— ἡξιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.

ἐπιγονάτιον, τὸ

— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκομημένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας με χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρά τὸ δεξιὸν γόνυ.

ἐπίκλην, τὸ

— τὸ ἐπωνύμιον.

ἐπισκέπτομαι

— ἐπιβλέπω.

- ἐπισκοπή, ἡ — ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπούργημα.
 ἐπισυνάγομαι — συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
 ἐποικαν — ἔκαμαν (ἐποίησαν).
 Ἐρατώ, ἡ — μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυρικής καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
 ἐροίκνον — παρατατικός τοῦ ρικνώ (βλέπε λέξιν).
 ἔσ σε — δὲν σε.
 ἐτάζω — ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
 ἔτει — ἐξαισιχίλιοστῶ ἐνεακοσιοστῶ τριακοστῶ, ἔνοεῖται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
 Ἐνκλειδης — ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.).
 Ἐνστάθιος — ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
 εὐταξίας, ὁ — ὁ ἐπιμελητῆς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν ἄξιωμα).
 Ἐντέρη, ἡ — μουσα εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
 εὔτονος — εὖρωστος, νευρώδης.
 εὐφημῶ — ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
 Ἐφιάλης, ὁ — ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις (τὸ ὄνομά του κατήντησε συνώνυμον τοῦ προδότη).
 ἐχόμενος — ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
 ἔως, ἡ — (γεν. τῆς ἔω), ἀγῆ, πρῶτα.
 Ἐωσφόρος, ὁ — ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν : ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.
- Ζ
- ζακόνι, τὸ — ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον.
 Ζάλογγον, τὸ — τὸ γνωστὸν ἕρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπασαν αἱ ἡρωϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
 Ζέξας Μίκης — τὴ ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
 Zenit, τὸ — (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ (τὸ ἀντίθετον : ναδίρ) μεταφορικῶς : ὑψιστος βαθμὸς, ἀκμή.
 Ζῆθος, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἄμφιτος.
 Ζητούνι, τὸ — ἡ Λαμία.
 ζημιῶ ἢ ζημιῶ — ἀμέσως.
 ζορίζω — ἀσκῶ βίαν.

Η

- ἠγή, ἡ
 Ἡρακλείδης, ὁ
 Ἡρόστρατος, ὁ
 ἦρτε
- ἡ γῆ.
 — ἱστορικὸς τοῦ Γ'. π.Χ. αἰῶνος.
 — ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστής τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
 — ἦλθε.

Θ

- θανατοκοντεύω
 Θαρσέον (πολέμου)
 θέλω φροντίζειν
 Θεολόγος, ὁ
 Θεοσκόπολις (-ιδος) Κυ-
 ριακὸς
 θεραπεύσειν
 θνησιμαῖον, τὸ
 θρασίμι, τὸ
 θρήνος, ὁ
 θριγκός, ὁ
 θροῶ
 θύμβρις, ἡ
 Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος
 θώρι, τὸ
- πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
 — τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσὺς - θρασύς).
 — ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμ-
 φάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
 — ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ
 (328 - 389), πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ μεγάλου
 ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία
 αὕτη ἐδόθη ἐκ τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς
 Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ ναΐδιον τῆς Ἀγίας Ἀνα-
 στασίας Κων/πόλεως.
 — ὁ Δομένικος Θεοτοκόπουλος (El Greco).
 — βλ. φανῆν.
 — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
 — τὸ θνησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
 — « θρήνος » ἢ « ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως »
 εἶναι θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς πόλεως ἐκ
 στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδεύτου ποιη-
 τοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ
 κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ
 τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσεν τὸ 1875.
 — ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γείσον.
 — πτωῶ, ἐκφοβίζω.
 — πικρὸν χόρτον.
 — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
 — ἡ θέα.

Ι

- *Ιακχος, ὁ
 ἰγονικόν, τὸ
 *Ιδη, ἡ
- ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν : ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ
 Βάχχου (= Διονύσου).
 — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
 — τὸ ὑψηλότερον ὕρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης),
 ὕψους 2498 μ.

- Ἱερεμίας, ὁ* — προφήτης τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου προεφήτευσε πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ (οἱ θρήνοι του λέγονται Ἱερεμιάδες) (650 - 586 π.Χ.).
- ἰθύνω* — διευθύνω, κατευθύνω, ὀδηγῶ.
- Ἱμμερμαν Κάρολος* — Γερμανὸς ποιητής, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).
- ἰνδικτιῶν - ὄνος, ἡ* — καὶ Ἰνδικτος (λέξις λατινική), χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὁποῖα ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς ἰνδικτιῶνος πρώτῃ, δευτέρῃ καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτῃς, μεθ' ἧν ἄρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτῃν Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ἰός, ὁ* — τὸ δηλητήριον τῶν ὄφεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου.
- Ἱπποκράτης, ὁ* — ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- Ἱρις, ἡ* — τὸ οὐράνιον τόξον.
- ἰχώρ - ὄρος, ὁ* — αἰθέριος χυμὸς ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν θεῶν.

Κ

- κάβος, ὁ* — τὸ ἀκρωτήριο.
- καδῆς, ὁ* — Τοῦρκος ἱεροδίκης.
- κάθα* — κάθε, ἕκαστον.
- Καθολικόν, τὸ*
καίμακάμης, ὁ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
— ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
- καλὰ καὶ*
κάλως, ὁ — εἶθε, μακάρι.
— τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ παραβόσχοινον (κοινῶς γούμενα).
- κάμνω ἐτσά*
Καμπανέσης
κᾶν — παρατηρῶ μακρόθεν.
— ὁ ἐκ Καμπανίας.
— τοῦλάχιστον.
- κανακάρης, ὁ*
κᾶν ποίαν
κανίσκι
κάουρας, ὁ
καπλάνι, τὸ — ὁ χαϊδεμένος.
— κάποιαν, τινά.
— μικρὸν κánιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
— ὁ κάβουρας.
— (λέξις τουρκικὴ), ἡ τίγρις· μεταφ. — ἀνδρεῖος, ἀτρόμητος.
- καρδάρα, ἡ*
Καρλαίλ Θωμᾶς — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιουρτήν.
— διάσημος Σκῶτος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795 — 1881).

- καστέλλιν, τὸ — τὸ μικρὸν φρούριον.
 καταβόθρα, ἡ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὄχετός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ
 ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
 κατακηλῶ — διὰ γλυκέων λόγων καταπραῦνα τὴν ψυχὴν, θεραπείω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατάλαλος — φιλοκατήγορος.
 καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
 καταρράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, αἱ κορυφογραμμαί.
 κατιτιρένιος ἢ καπιτιρέ- — ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασσιτέρου.
 νιος
 κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
 κεντίτης, ὁ — ὁ σπόνδυλος.
 κερδαθεῖς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χεῖ-
 ρας ἄλλου, ἠττώμαι, κατακτώμαι ὑπὸ τινος.
 κερηνός — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν
 τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
 κηδεστία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
 κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἔτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς
 ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας.
 Κιμαβούης (*Cimabue*) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ
 τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
 κολάιν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκ.).
 κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
 κολλήγας, ὁ — ὁ συνεταιῖρος εἰς ποιμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ (ὁ
 ἰδιοκτῆτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
 κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων
 ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ τῶν ἐν
 ἐκκλησιαστικῇ χρήσει βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν
 εἰρωνικὴν.
 κομπάνομαι — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
 κοντᾶτον, τὸ — ἡ κομιτεία.
 κόντος, ὁ — ὁ κόμις.
 κόντρας, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
 κοζούλλα, ἡ — ἡ μέση
 κόπτομαι — θρηνῶ μὲ κοπετούς.
 κορζέτο, τὸ — ἀλλαγὴ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροτὴν τῶν ὑδάτων.
 Κοσμίδιος αἰγιαλός — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων/λεως.
 κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
 κουάρι, τὸ — τὸ κουβάρι.
 κουνγεστίζω καὶ κουν- — κατακτῶ.
 κεστῶ
 κουνπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοίχων τοῦ πλοίου (ἀρχ. ἐπι-
 σκαλμὶς ἢ περιτόναιον).

κουρβούλη, ἡ και κούρ- βουλο(ν), τὸ	— ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλῆμα.
κουρταλῶ	— κτυπῶ ἐπιμόνας.
κουφά, τὰ	— οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
κόφα, ἡ	— τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
κραίνω	— ὀμιλῶ, λέγω.
κράκουρα, τὰ	— οἱ ἀπότομοι βράχοι.
Κρητικὴ σχολή	— οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν με τεχνοτροπίαν ἀνάμεικτον ἀπὸ βυζαντινὰς καὶ ἰταλικὰς ἐπιδράσεις.
κριαρωθῆκαν	— συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριάρια.
κριτής, ὁ	— ὁ δικαστής.
κρόκη, ἡ	— τὸ ὑφάλδι, τὸ νῆμα.
Κροῦμ(μ)ος, ὁ	— ἡγεμὸν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότητά του (805 - 815 μ.Χ.).
κροφοοῦνται	— ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
Κυβέλη, ἡ	— Φρυγικὴ θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλλάδι με τὴν λατρίαν τῆς Πέρας καὶ ἐν Ρώμῃ με τὴν τῆς Ἰδαίας μητρός.
Κυβερνήτης, ὁ	— ἐνταῦθα : ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς.
κυβέρετι, τὸ	— ἡ κυψέλη.

Λ

λαγγεῦω	— (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω - μαγεύομαι, λιγώνομαι - σκιρτῶ, πηδῶ.
λάζος, ὁ	— εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαίριου).
λάγνος, ἡ	— πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν.
Λάτας Διονύσιος	— ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζακύνθου (1835 - 1894).
λαοὺς	— λαγούς.
Λαυρεντιάδης	— ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προτάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.
Λ(ε)υρία, ἡ	— πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
Λιάπη, ὁ	— Ἄλβανὸς μουσουλμάνος.
λιβάιν, τὸ	— λιβάδι.
λιμιῶνας	— λιμάνι.
λίος	— ὄλιγος.
λιχιτίζω	— (ἀρχ. λιμιῶ καὶ λιμιτίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ : ραντίζω.
λιψ - λιβός, ὁ	— ὁ νότιος ἄνεμος.
λογάρω, τὸ	— ὁ θησαυρός.

λοίσθιος	— ἔσχατος, ὕστατος· φράσις « πνέει τὰ λοίσθια » - ψυχορραγεῖ.
Λόντος Ἀνδρέας	— εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως (1789 - 1846).
λουκουκιῶ λύπη, ἡ	— σπαράζομαι, θρηνῶ. — « λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος », Μεγάλου Βασιλείου, « Περὶ φθόνου ».
λύσιος	— ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρῶνων.

M

μαγαρίζω	— μαιίνω.
μάγιστρος, ὁ	— ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
μαῖστρος, ὁ	— ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
μαλιά, ἡ	— τὸ μάλλωμα, ἡ φιλονεικία.
μανὸς	— ἀδρανῆς, ὀκνηρός.
μαντάρι, τὸ	— ἡ ὑπέρα (= σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραία.
μαραγκιάζω	— ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
Μαρμαρᾶ θάλασσα	— ἡ Προποντίς.
ματσουκιά, ἡ	— τὸ κτύπημα.
Μαυρογένης	— Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερμηνεῖς, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
Μαχμούτης	— ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεργράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπαναστάσις (1785 - 1839).
μεθνογραφία	— τὸ λεγόμενον χιοῦμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικὴν, μεθνογραφικὸς - χιομοριστικὸς.
μεῖραξ, ὁ	— ἀνήλικος, νεανίας.
μελετινή, ἡ	— εἶδος φυτοῦ.
μελιχρὸς	— γλυκὺς ὡς μέλι.
μέλλησις, ἡ	— ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
μελέτη, τὸ	— Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
Μένγκε Κ.	— σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
μεντζίλι, τὸ	— ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκ.).
μεταθεμὸς, ὁ	— ἡ ἀναβολή.
μετερίζι, τὸ	— (λέξις τουρκικὴ), τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην.
μέτρον, τό : ὁ ὑπὲρ μέτρον (ὄν)	— ὁ ὑπέροχος, ὁ ὑπέροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν = ὁ ἄλλοτε ὑπέροχος.
μέφ	— δέν.
μήγαρ	— μήπως.
μήνα	— μήπως.
μήνη, ἡ	— ἡ σελήνη.

- μιμίτσι, τὸ*
μιναρές, ὁ — ἡ βιολέττα, τὸ Ἴον.
— (λέξις τουρκική), στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένουσ μετ' ἐξώστου, ὁπόθεν ὁ μουεζίνησ (θηρησκευτικὸς λειτουργὸς) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν.
- μισεμός, ὁ*
μολās, ὁ
μόλογο, τὸ — ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα.
— τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.
— ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν μόλογο - τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεῶσ εἰς γενεάν.
- μουντίρης, ὁ* — ὁ δικητικὸς ὑπάλληλος τῆσ Τουρκίας, εἶδος δημάρχου μὴ αἰρετοῦ.
- Μουρούρης* — ὄνομα Φαναριωτικῆσ οἰκογενείασ, τῆσ ὁποίας πολλὰ μέλη ἀνήλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡγεμόνος τῆσ Μολδοβλαχίας.
- Μουχαμέτης, ὁ* — ὁ Μωάμεθ, «*Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτ*» ἐπίκλησις βοθηείασ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
— ἡ Β. Ἀφρική.
— ὁ ἀπὸ τῆσ θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
— (λέξις τουρκική), κοπιάζω, ἀποκάμνω.
— κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἴσμος.
— ἡ Βουργουνδία.
- Μπαρμπαριά, ἡ*
μπάτης, ὁ
μπεξερίζω
μπουγαρίνι, τὸ
Μπουργούνια, ἡ
μυλόδος, ὁ — ὁ λόρδος (ἐνοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶσ Ἑλγιν), ὁ συλήσας μετὰ τῶν ἐτῶν 1800 - 1811 πολυαριθμοὺς καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιοτήτας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆσ Ἀκροπόλεωσ μνημείων (Ἑλγίνεια μάρμαρα), ἀποκειμένασ νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
- μῶμος, ὁ* — 1) ὡς προσηγορικὸν - ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἀνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα - ὁ θεὸς τῆσ χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδί, τὸ* — (λέξις ἀραβική), τὸ ἀντικύρῳφον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ. - τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεωσ, παρακμῆσ.
- νά τον*
νέος — νά ἤτο (ν).
— «*νέοσ κατέκειτο καλὸσ*» — δηλ. ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖοσ εἶχε λάβει μορφὴν ὄρατου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
- Νίκαια, ἡ* — πόλις τῆσ Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνία, ἤτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆσ Κων/πόλεωσ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρω-

- Νιμπελουγκεν — τεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204 - 1267).
 νιτζερδά, ἡ — ἀρχαῖον γερμανικὸν ἔπος.
 νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ — ὁ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
 νηροῦμαι — (ἀνονομασία διὰ περιφράσεως), ὁ Μωϋσῆς.
 νύλακας, ὁ — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διαστάζω.
 — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

- ξηοῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
 Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὰς
 Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξώφρασα — ἐπιπολαίως, ξώπετσα (ἐπὶ τραύματος).

Ο

- ὀβορός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀγιάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — τὸ μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα (τὸ σάβανο).
 οἰοεὶ — ὡσάν.
 Ὀκτώηχος ἢ Παρακλη- — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικὸς κα-
 τική, ἡ — νόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ
 ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους
 τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀγκὰς — ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὀ λόγου του — (λέγεται καὶ ἐλόγου του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖνος.
 ὀμολογία — ὀμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὀμολογίαν.
 ὀνοι νομάδες — ὀνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὀποῖον : τὸν ὀποῖον ἔχετε — τὸν ζῆλον τὸν ὀποῖον ἔχετε. — Καὶ κατωτέρω : περὶ
 ζῆλον — δὲ τῆς ὀποίας ζητεῖτε εἰκόνας — περὶ δὲ τῆς εἰκόνας.
 τὴν ὀποία ζητεῖτε (παλαιότερα χρῆσις τῆς ἀναφορ.
 ἄντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς δὲ ἀναφέρεται,
 συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 ὀρδιιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκική), τὰ δάση.
 Ὄσμανλῆς, ὁ — ὁ Ὄθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὄσμάν, ἰδρυτοῦ
 τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰών).
 Ὄσσιανός, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Ὄνσετμίνστερ, τὸ — τὸ περίφημος ἀββατεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιά-
 ζονται οἱ διάσημοι Ἄγγλοι.
 ὀυλεμᾶς, ὁ — (λέξις ἀραβική), μουσουλμάνος θεολόγος, γνώστης τοῦ
 ἱεροῦ νόμου.

- Οὐρκοναρτ, ὁ — "Αγγλος περιηγητής.
 οὐτοπιστικὸς — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῆ, εἰς τὴν οὐτοπίαν ἀνήκων.
 Ὁφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1848—1909).
 ὄφ(φ)ικιάλιος, ὁ — (λ. λατιν. officium), ἐπίσημος ἀξιώματοῦχος.
 ὄφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα.
 ὄφρις, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

II

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
 παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
 παιδωμή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
 παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
 Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525 - 1594).
 παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
 παμφαῆς — ὀλοφώτεινος.
 παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
 παραμανίζω — θυμῶνω.
 παραξιγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
 παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἑαυτῶ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
 Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ Παροπαμίσου ὄρους, μεταξὺ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
 πάσκαγε — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασιζῶ), προσπαθῶ.
 Πατάβιον, τὸ — πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἐλληνικὸν πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας (λέγεται καὶ Πάντοβα καὶ Παδούη).
 παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἰστιῶν τοῦ πλοίου.
 πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
 πατραλοίας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρὸς του.
 πειράσας — (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω - ᾶ, πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ), ἀν καὶ ἐδοκίμασε.
 πελεργῶνος, ὁ — ὁ ὀδοιπόρος· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
 περιελοημένον — ὑπερευλογημένον.
 περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
 Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου· ἔθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆ.
 περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.

- πέτρα, ἡ — χωρίς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεται ἡ κατάδυσσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του πρὸ καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.
- πετριτής, ὁ — εἶδος ἰέρακος.
- Πηγή, ἡ — τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- Πιερίδες, αἱ — αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ (Ἡσίοδ.).
- πιοῦμα, ἡ — στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
- πλατόνι, τὸ — τὸ ἐλάφι.
- πλέα — πλέον.
- πλευτικά, τὰ — τὰ πλεύμενα, τὰ πλοῖα.
- πλουμί, τὸ — τὸ στολίδι.
- πνέξη (νὰ) — νὰ πνεύσῃ.
- ποντομέδων, ὁ — ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
- Πρόν Ἔδγαρ — διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητῆς (1809 - 1849).
- ποταπή — ὁποῖα τις, τί λογῆς.
- πότνια — τιμία, σεβαστή.
- ποτόκι, τὸ — τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
- πονγγί, τὸ — τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
- πουζιάζω — ἀποζυγιάζω, κλίνω.
- πουμπάρτα, ἡ — ἡ μπομπάρδα, ἔλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας — το πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
- πραγματεύομαι — ἐμπορεῦμαι.
- πρατάρης, ὁ — ὁ βόσκων πρόβατα.
- πρεπά, τὰ — τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
- πρεσιά, ἡ — τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
- πρίκα, ἡ — ἡ πίκρα.
- πρίχον — προτοῦ.
- πρόθεις, ἡ — τὸ μέρος ἐνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
- προκαθίσας — (μτχ. ἄορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπεδεῦω ἔμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
- προκαταβάλλομαι — προεξαποστέλλω.
- προμαχώνιον, τὸ — μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
- προνομή, ἡ — ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
- πρόσλημμα, τὸ — τὸ προσληφθέν.
- προτσοκούταλα, τὰ — τὰ ἐπιτραπέζια σκευή.
- πρυτανεύω — ἐδῶ : προνοῶ, προπαρασκευάζω.
- πρωτοβεστιάριος, ὁ — αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν ἔχων τὴν ἐπιστάσιαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.

- πύργος, ὁ — ὁ πύργος.
 Πύρρα, ἡ — 1) ἀρχαία πόλις τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Λέσβου, 2) ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.

P

- ραϊδιά, τὰ — ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια.
 ῥδινιασμένο — βλέπε ὀρδινιάζω.
 ρεαλιστικός — ὁ ἔχων τὸν χαρακτήρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
 Ρέμπραντ — διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιάσεως.
 Ρενὰν Ἐρνέστος — διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823 - 1892).
 ῥήσος, ὁ — τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
 ρίβκω — ρίχνω.
 ριζιμιὸ — (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος, αὐτοφυῆς βράχος.
 ρίζου — ὀρίζουν.
 ρικνώω - ᾶ — ζαρῶνω, κυρτώνω.
 ρόγα, ἡ — ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου).
 ρογεύω — στρατολογῶ μισθοφόρους.
 Ροῦβενς Πέτρος, Παῦλος — μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577 - 1640).
 Ρουζέ ντε Λιλ — Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760 - 1836).
 ρουπάκι, τὸ — εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.
 ρουχνίζω, ρουχονίζω — μουγκρίζω.
 ρουχούνια, τὰ — τὰ ρουθούνια.
 ρύπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μῶλυσμα.
 ρυτήρ, ὁ (-ῆρος) — τὰ ἡρία, τὰ γκέμια. τρέχω ἀπὸ ρυτήρος = τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.
 Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἑλληνας (κοινῶς Ρωμηοί).
 ρωπογραφία, ἡ — τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ.
 ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμαι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμωθέντες.
 ρῶσις — ἡ ἰσχὺς, ἡ δύναμις.

Σ

- σκαέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
- σάκκος, ὁ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαλιονίου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
- Σαούλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
- Σειοῖνες, αἱ — τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφήν πτηνῶν με κεφαλὴν γυναικίαν· κατάρκουν παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας· αὐταὶ διὰ τῆς μελωδικῆς των φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόβουν καὶ τοὺς ἔτρωγον.
- Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
- σενιάρω — σκοπεύω.
- σεπέτι, τὸ — τὸ κασσελάκι.
- σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
- σιγγέλιον ἢ σιγγίλιον, τὸ — πατριαρχικὸν ἢ συνοδικὸν γράμμα με κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
- σιγουρότης, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
- σίμια(λ)ένα — συμιγαλένια.
- Σιναῖται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- σκάλες — στρέμματα.
- Σκαναβῆς — ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν III' αἰῶνα.
- σκαντζάροι ἢ βάρδια — ἀλλάζει ἢ βάρδια.
- σκιαπέττο — ὄπλον μεσαιωνικόν.
- Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι· ὄνομα τῶν Σλαύων παρὰ Βυζαντινοῖς.
- Σκόδρα, ἡ (ἢ) Σκούταρι, — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ἔχθην ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς.
- τὸ) — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
- Σκοδιᾶνος, ὁ — κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσφαλής.
- σκολιός — δίστηλον ἰστιοφόρον με τετραγῶνα ἰστία.
- σκοῦνα, ἡ — (λέξ. λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
- σκουάρι, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκυτός), τὸ μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς τὸν πληθυντικὸν : τὰ ἐνδύματα.
- σκουτί, τὸ — ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- σκύλλος λαὸν κ' αἱ τρέχει — χρονικὸν σλαυικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- Σλαβονικὸν Χρονικὸν — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρμητικὸς καπνός.
- σμηῖνος καπνοῦ

- σμηλαξ, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
- σοβῶ τὸ ποίμνιον — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
- σουρτούνης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως.
- Σούτσος — ἐπιφανῆς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἡπείρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαῆλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανειλημμένως ἡγεμόνος Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.
- σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
- Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πενταλικὸν (23 χλμ. ἐξ Ἀθηνῶν).
- στεαρίνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), ἡ οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζεται ὁ κηρός, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ζύγκι.
- στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλιψίν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκου (κοινῶς : τσίπουρα).
- στιχάριον, τὸ — ὁ ποδῆρης καὶ χειριδιωτὸς χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
- στογός — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ἡ — ἡ στοιβία, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
- Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῆ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
- συγχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραῆ).
- Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρῶν, γνωστός ὡς παπᾶ - Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ « Χρονικὸν τῶν Σερρῶν », ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ « Θρήνον » διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὑρισκομένου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.
- Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενῆς).
- Σχολαστικὴ Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς τὰς μοναστηριακὰς καὶ ἐπίσκοπικὰς σχολὰς.
- (καὶ Θεολογία)
- σφαταρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρκῶ).

Τ

- τάβλα, ἡ — (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
 ταγὴ, ἡ — ἡ τροφή· κατ' ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερὶς τροφίμων διὰ τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
 τὰνα εἰς τὴν κοξοῦλλασ-
 σου — ἄπλωσε εἰς τὴν μέσῃ σου.
 ταξίδι (ν), τὸ — ἡ ἐκστρατεία.
 τανῦω — ἀπλώνω, τεντώνω.
 τάρκα — (ἐκ τοῦ προβηγκ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμή-
 κους, ὥστε νὰ καλύπτῃ ὀλόκληρον τὸ σῶμα.
 ταχταρίζω — τραγουδῶ χορευῶν τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
 τέμενος, τὸ — τὸ ἱερὸν ἴδρυμα, ὁ ναός.
 τέρας, τὸ — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμασίον πρᾶγμα.
 Τερωιχόρη, ἡ — μοῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν ἄσμάτων καὶ τῆς ὀρ-
 χηστικῆς.
 τές — (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. τοῦ ἄρθρου), τίς, τὰς.
 Τεύτονες, οἱ — οἱ Γερμανοί.
 τζάγρα, ἡ — βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράτορας.
 τζαγράτορας, ὁ — ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτίθετο τὸ βέλος.
 τινάς — τίς, κάποιος.
 τὸδ — τὸν (Κύπρος).
 Τολέδο, τὸ — πόλις τῆς Ἰσπανίας.
 'τον — ἡ το (ν).
 τοπάζι, τὸ — εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
 τ(τ)οππουζιά, ἡ — ὁ ἦχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπαλοῦ.
 τριβόλος, ὁ — ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
 τριπουτσέτο, τὸ — πετροβόλος μηχανή.
 τρόπις (-ιδος καὶ -εως) — τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
 τρυφή, ἡ — ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασις.
 Τσαμπάνια, ἡ — ἡ Καμπανία.
 τσάπια, ἡ — ἡ ἀξίνα.
 τσαπράζια, τὰ — ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς ἔθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.
 τίμπανον, τὸ — ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχομα.
 τυφλὸς ποιητῆς — ἐννοεῖται ὁ "Ὀμηρος.
 τῶσε — τούς.

Υ

- ύαλοφός, ὁ — ὁ ύαλουργός, ὁ ύαλοπόωλης.

- Υδρα, ἡ — μυθολογικός ἑπτακέφαλος ὄφας, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρνην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης.
- ὑετός, ὁ — ἡ βροχὴ (ὑεῖ - βρέχει).
- ὑπερβολῆ — καθ' ὑπερβολήν.
- ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ γεγονότος.
- ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
- ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρετής, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
- ὑπομόνω — ὀρκίζομαι.
- ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα τοῦ τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλακ, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
- φανήν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φανῆναι : δυνητικὴ ἔγκλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
- Φειδιάς — περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνεγερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
- φαιλόμων — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων) ἄνευ χειρῶν καὶ ἐν εἴδει μακδύου.
- Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἁρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν Ἰουδαίων.
- φιμάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
- φλάμουλον, τὸ — (λ. λατιν.), ἡ σημαία.
- φλαμ(μ)ουρ(ι)άφ(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(πι)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
- φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν χωρικῶν (κάπα).
- φολιδοειδῶς — ἐν εἴδει φολίδων, λεπίων.
- φοίνικες, οἱ — ὁ μυθολογικός φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
- φοῦνται — φοβοῦνται.
- φοράδες, οἱ — οἱ φοράδες (φορβάδες).
- φουσσατεύω — ἐκστρατεύω.
- φουσ(σ)ᾶτων, τὸ — (λ. λατιν.), ὁ στρατός· μεταφ. φουσ(σ)ᾶτα - ὀμάδες, ὄμιλοι, πλῆθος.
- φρούραγμα, τὸ — τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία.
- φρήμιον — ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.

φτακοῖλι, τὸ	— εἶδος ἀμπέλου.
φτελιά, ἡ	— τὸ δένδρον πετέλα.
φτέρη, ἡ	— τὸ φυτὸν πτέρεις, πολυτελές καὶ κοσμητικόν.
φτεροιστηράν τ' ἀππάρου μου	— ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου.
φυγός, ὁ	— ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων.
φυλακή, ἡ	— ἡ φρούρησις (παρὰ Κοραῆ).
φύραμα, τὸ	— τὸ ζυμάρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἶδει ζύμης· μεταφ. ποιότης (συνήθως κατωτέρα) ἀνθρώπων.

X

χάλαρα, τὰ	— βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
χάμνω	— ἀφήνω.
χαράκι, τὸ	— ὁ βράχος.
χάραξ - ακος, ὁ	— τὸ χαράκιωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ : στρατόπεδον.
χιχινίζω	— χρεμετίζω.
χηίζω	— ὑπολογίζω (Διγενής).
χριστός	— ὁ χρισμένος μὲ τὸ ἄγιον μύρον.
χρυσωμένα	— χρυσωμένα.
Χρυσία, ἡ	— ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῆ Πύλη (Χρυσόπορτα) τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
χωσιά, ἡ	— ἡ ἐνέδρα.

Ψ

Ψυχικό, τὸ	— συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν.
------------	--

Ω

ᾠρολόγιον	— λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν ᾠρῶν (α', γ', στ', θ'.) ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυκτικοῦ, ᾠρθρου καὶ Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.
ὠρόμαι	— οὐρλιάζω, ὀργνῶ.
ᾠτσαι	— ὡς καὶ, ἀκόμη καὶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Έγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικὸς καὶ θρησκευτικὸς κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ. — Έγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανεν περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὕμνογράφος.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Έγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἔσπούδασε Νομικὰ εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του εἰς τὴν Ἴονιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Έγεννήθη εἰς τὰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσὸς» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη «ὄλοφύρομενος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Έγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μετὰ τεταραγμένας τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρά ὠραιοτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς τὸ «Ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου», τὸ «Μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ μεγάλην σημασίαν ἔχει ἡ «περὶ τοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Έγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανε εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἔσπούδασεν Ἰατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας, ἐπανθῶν δὲ εἰς τὴν ἰδιαίτεράν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παράλληλως όμως ησχολήθη με τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἓκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τῷ 1835. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιὰ. Ἰδρυσεν τὸν « Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων » διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1946. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἄρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ « Ἀπομνημονεύματα » τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ « Ἐνθυμήματα » τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανεν τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ. Ὑπῆρξε πολυγραφεύτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΨΟΝ). — Διάσημος Ἄγγλος ποιητὴς καὶ ἔνθερος φίλελλη. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησίς του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β. — Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόμως ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β΄, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890 - 1947). — Παρὰ τοῦ πατρὸς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου, ἐκκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἔθνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ αἰμνηστος μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προσενηῖ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωϊκὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαιδεύσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν : « Ἀρι-

στοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», « Πλάτωνος Πολιτεία », « Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων », « Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας » καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν « Ἥλιος » καὶ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : « Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακότες ». Μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Εἷς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχeto τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβὰς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ « Πηγὴ τῆς γνώσεως ». Συνέγραψε προσέτι « Λόγους » καὶ « Ἄσματα » καὶ συνέταξε τὴν « Ὀκτώηχον » εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὑμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωϊπούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τῷ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βυζαντινὸς ἱστορικὸς ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ τὰ ἀκριβῆ χρονικὰ ὅρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου ἀνετίγραφον ἀντίγραφον ἔν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341 - 1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλώσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνος, ἀγνὸς ἑλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἴδασ.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεία πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὕρισκε τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Έγεννήθη εις τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εις τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἑρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Έγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1876 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1932. Ἐγραψεν ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλὰκις εἶναι τολμηρὸν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του «Θερμοπύλεις» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Έγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1876. Ἐζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐξεχτίσθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἴκοσιν ᾠδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπου ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν καὶ λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Έγεννήθη τὸ 1824 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ὑπῆρέτησεν ὡς ἰατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανεν τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διεύθυνσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον του. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφος ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδευσιν τῶν ὁμοεθνῶν του. Ἡ ἔθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ. — Ἐλάχιστα εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ

ποιητοῦ τοῦ « Ἐρωτοκρίτου ». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομά του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ « Ἐρωτοκρίτου » εἰς Ζάκυνθον, ὁπόθεν ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τῷ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαίτεράν θέσιν κατέχει ὁ « Ἀρέθας ».

ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἕλλην παπικὸς κληρικὸς, καὶ ποιητὴς. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν ἐν Χιμάρρα ἄγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυίας. Ἐγραψε πολλὰ ὀρθοσκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σφάζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον « εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου ». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαίτεράν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. — (1753 - 1844) Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιᾶς τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἔφορος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλιππίδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μὲ τὸν τίτλον « Γεωγραφία - Νεωτερικὴ », διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδοῦλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνοῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς

Ίστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρῶθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἔσπουδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μετὰ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικοὺς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἔσπουδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς συνέττων, εἰς τὰ ὅποια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἔσπουδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι τοῦ ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανεν τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἔσπουδασε Νομικά, διετέλεσε ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου. Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν. Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας. Ὁ κάλαμὸς τοῦ ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἔσπουδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικά καὶ φιλοσοφικά μαθήματα. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἐπιτυχῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος τοῦ Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς κολλονὰς, τοὺς θρύ-

λους, τὰς παραδόσεις και τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος « Μιρέϊγ » και ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : « σύγχρονον ὁμηρικὸν ποιητὴν » και « Ἑλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν ».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα και κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη « Ἀμαρτωλὸς » ἐκ τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην και προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Μοναχὸς και συγγραφεὺς. Ἐγενήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν και Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν και ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου και ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του « Λειμών », περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν και μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα και εἰς τὴν Ἀνατολὴν και εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑ-Ι·ΤΙΔΗΣ ΑΕΛΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγενήθη τὸ 1850 και ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκίαθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν και ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς γυμνασίου. Ἦσυχολόγη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν και τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησίᾳ θρησκευτικότης του και ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα και τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγενήθη τὸ 1866 και ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν και ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων. — Ἐγενήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικὸς, συγγραφεὺς, ρήτωρ και διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην και εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγραφέων και κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : « Τέχνη Ρητορικῆς », « Ἱερά κατήχησις », « Ρητορικοὶ Λόγοι », « περὶ τῶν ἑρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς » κ.ἄ. Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ και κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19 αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ. — Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885)

καὶ γενικῶς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολιτευόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλληνα καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ « οἱ Ἄθλιοι », μέγα μυθιστόρημα, ἀποκτήσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσο-λογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἔσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτετος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικην ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἑποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἐκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί μὲ τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τῷ 1851. Ἀπέθανε τῷ 1935. Ἄκρος ὀπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρῶτατος ἐξέδωκεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἔσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἡμερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανε τὸ 1811. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἡμερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877, καὶ ἀπέθανεν τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτραγούδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητά του καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφρονεῖθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησσὸν μὲ δαπάναν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδασκε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον « Ἱστορίαν τοῦ

Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ. — Ἐγενήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα. Ἡ ποίησις του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829 - 1870). — Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ῥωμαϊκά, Popularia Carmina Graeciae recentioris» ἐν Λειψία τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Ἐγενήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμνήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φερραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονολογήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912), καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγενήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Ἐγενήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1921. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγενήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα «Οἱ μουσικὲς φωνές». Ἡ ποίησις του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913 - 959). Διέπρεψε περισσότερον ὡς συγγραφεὺς παρὰ ὡς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ αἰοδήμου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ ῥώμων» καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ. — Ἐγενήθη εἰς τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε

Φιλολογίαν. Ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε τὸ 1936. Ἔγραψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσεν καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. Ἀπέθανε τὸ 1892. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. Ἔδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικὰ, ἱστορικὰ, λεξικὰ, λογοτεχνικὰ (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. — Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἔγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ PENE. — Ἐνδοξὸς Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768 - 1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασίς του εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. Ἔγραψε : « Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα », « Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ » κ. ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. Ἔγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, σάξιος τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῆ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ἱποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἔσπουδασε Νομικά. Ἔγραψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἠθογραφίας, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξύ ὄλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδαξεν Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἔσπουδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἔγραψε τὰ πρῶτα ποιή-

ματά του εἰς Ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ « Ἐθνικοῦ μας ὕμνου ». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλῶσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἑθνικὴν συνείδησιν, ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὠριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Ἐγενήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε τὸ 1919 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἔσπουδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἐφημερίδα « Ὁ Ρωμιός ». Ἐγραψε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινα λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμά του, ἡ δὲ ποιήσις του ἀποτελεῖ τὸν γελιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1948. Ἔσπουδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἠγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τῷ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Ἐγενήθη ἐν Μεσολογγίῳ τὸ 1788. Ἔσπουδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὀθωνος ἐγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του « Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — Ἐγενήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τῇ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Ἐγενήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνου ἢ Φεράς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον τὸ 1798. Διὰ τῆς « Μεγάλης Χάρτας » του, τῶν « Δικαιῶν τοῦ Ἀνθρώπου » καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἑθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδοῦλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. - Έγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του « Χρονικὸν » εἶναι πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῆ εἰς τὴν λογιὰν γλώσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. - Έγεννήθη εἰς τὸ Ἄργριον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγραφε ποιήματα, διηγήματα κ.ά. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ « Τέχνη » (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἰς τὸ ὅποιον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχνη.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. - Έγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία « Ἐρωφίλη », ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. - Έγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγραφε διηγήματα μὲ ἔντονον ἠθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἠθῶν καὶ ἔθιμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. - Έγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847. Ἐγραφε λυρικά ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξυμνοῦν τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ.

	Σελίς
1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου	12
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν	14
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	17
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	18
4. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολιμιστάς του	24
5. « Εὐχὴ » διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων, Ἰωάννου Δαμασκίνοῦ	26
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάτζη	47
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	52
8. Διδαχὴ τῆ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἥλια Μηριάτῃ.	68
9. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀναπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη.	76
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	82
11. Ὁ Παπᾶ - Τρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	93
12. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀθ Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	100
13. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	101
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	101
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	102
16. Παροιμία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι)	103
17. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινῆ (Φεραίου)	105
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά.	109
19. Ὁ Ἐένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	119
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
21. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανῆτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	126
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλλῆ - πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	129
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἴωνος Δραχούμη	175
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	177
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	196
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	197
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	255
29. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουόντα	260

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωσις τοῦ Δομηνίου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	267
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	277
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	295
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	295
35. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ	306
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	309
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	310
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	316

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλη.

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βιτσέντζου Κορνάρου	35
2. Τ' Ἀδρονίου ὁ γυιός	45
3. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	88
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	110
5. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
6. Ὤδῃ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
7. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῦζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	112
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	115
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ῥριᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
10. Τοῦ Γιουφυριοῦ τῆς Ἄρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
11. Τραγοῦδια τῆς ξενιτειᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	121
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	123
14. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	124
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	127
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου	152
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἰωνος Δραγοῦμη	166
19. Ὁ Παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	198
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	232
21. « Ἐτσι ἦτανε », Γιάννη Βλαχογιάννη	243
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	244
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	247
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	249
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	252
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	272
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	283
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	284

	Σελίς
29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα.....	288
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου.....	289
31. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη.....	292
32. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου ...	294
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση.....	296
34. Τὸ σπερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα.....	298
35. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη.....	298
36. Παῦλος Μελάς, Κωστή Παλαμᾶ.....	304
37. Χιμᾶρα, Κωστή Παλαμᾶ.....	304
38. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα.....	328
39. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λέρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη.....	330

Γ' . Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου.

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις.....	21
β) Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.....	22
2. Τῆς Ἀγιάς Σοφιάς (1453), δημῶδες.....	46
3. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη.....	78
4. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων).....	80
5. Αἱ Ἀθήναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφίας Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου.....	81
6. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ.....	86
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	98
8. Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	99
9. Ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	100
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	101
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Πολίτου.....	104
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου.....	107
13. Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ.....	108
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Πολίτου.....	121
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Πολίτου.....	128
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη.....	133
17. 29ῆ Μαΐου, Σπυρίδωνος Λάμπρου.....	136
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη.....	158
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά.....	182
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα.....	223
21. « Ὡ ξένη », Σπύρου Μελά.....	251
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου.....	253
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγγα, Κωστή Παλαμᾶ.....	264
24. Δύο!, Γερασίμου Μακρορᾶ.....	283
25. Διονύσου πλοῦς, Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ.....	285

	Σελίς
26. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου.....	291
27. Δέησι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα.....	297
28. Εἰκόνας τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη.....	301
29. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη.....	303
30. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου.....	310
31. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου.....	310
32. « Γαλάτεια », (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου.....	312
33. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ.....	329

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδης - Η. Μηνιάτη.

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου.....	41
2. Διγενῆς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου - Σπ. Λάμπρου).....	27
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου.....	30
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Πολίτου.....	40
5. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες.....	42
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου.....	63
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου.....	66
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης.....	66
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου.....	67
δ) Κυριακὴ Ἀργία.....	67
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον.....	67
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως.....	74
9. Εἰς τὴν ματάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ.....	105
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ.....	112
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ.....	113
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα.....	125
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση.....	140
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου.....	146
15. Ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνειδήσις, Σωτηρίου Κουρέα.....	164
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη.....	184
17. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	213
18. Ἐποθῆκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'.....	254
19. Καλλιπάτσειρα, Λορέντζου Μαβίλη.....	284
20. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη.....	285
21. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ.....	292
22. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη.....	299
23. Τὸ πατρικὸ μου σπίτι, Στεφάνου Δάφνη.....	300
24. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηῶν, Σατωβριάνδου - Ε. Ροῖδου.....	325
25. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκῶ - Κωστῆ Παλαμᾶ.....	327

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	11
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου.....	12
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών,	14
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.....	17
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	18
5. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις,.....	21
β) Θρήνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.....	22
6. « Χρονικόν », Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του.....	24

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχή » διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	26
2. Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880).....	27
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου.....	30
4. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτοκρίτον » Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τσέντζου Κορνάρου.....	35

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	40
2. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή).....	42

3. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιὸς, δημῶδες	45
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	46

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χορτάτζη	47
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	52

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	63
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	66
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης	66
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου	67
δ) Κυριακὴ Ἀργία	67
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον	67
3. Διδαχὴ τῆ Ἀγίας καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηριάτη	68
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	74
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀναπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	76
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	78
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	80
8. Αἰ Ἀθήναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κων- σταντᾶ - Φιλιππίδου	81
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	82
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφῶρου Παρραιβοῦ	86
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	88
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	93

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμώνυμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :	
1 Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος	98

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγίας Σοφίης	99
3. Ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἀγιά - Σοφίης	100
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀγ. Γεωργίου	100
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	101
6. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου	101
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	101
8. Τὸ κυπαρίσσι	102
II. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου) ...	103

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ	105
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινῆ, (Φεραίου)	105
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	107
4. Σπολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	108
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	109
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	110
7. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
8. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Εἰς Φραγκίσκον Φραῖζερ	112
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	112
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	113
12. Ὕμνος εἰς τὴν Ἑλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	115

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημῶδες	116
2. Τοῦ Γιουφρυοῦ τῆς Ἄρτας, δημῶδες	118
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	119
4. Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, δημῶδη	120
5. Ναναρίσματα, δημῶδη	120
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	122
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	123
8. « Βαίτικα » (Ἐγκωμιαστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη,	124
β) Στὸν Προεστὸ τοῦ χωριοῦ	124
9. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	125
10. Κλέφτικα, δημῶδη	125
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	126
12. Σουλιάτικα, δημῶδη	127

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	128
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἄλλῃ - πασσῶ, δημῶδες	129

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

	Σελ.ς
1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	133
2. 29ῃ Μαΐου, Σπ. Λάμπρου	136
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	140
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	146
5. Ὀργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου	152
6. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	158
7. Ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Β. Κουρέα	164

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἴωνος Δραγούμη	166
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἴωνος Δραγούμη	175
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	177
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελλά	182
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	184
6. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	196
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	197

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Ἡθογραφεῖα

1. Ὁ Παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	198
2. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	213
3. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	223

II. Ἱστορεῖα

1. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χριστοῦ Χριστοβασίλη	232
2. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	243

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «'Αέρας», Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	244
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	247
3. 'Η Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	249
4. «'Ω Ξένε», Σπύρου Μελά	251

Ε'. ΠΙΕЗОΙ ΡΥΘΜΟΙ

	Σελίς
1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	252
2. 'Η λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	253
3. 'Υποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	254

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουήλ 'Ροΐδου	255
2. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	260
3. 'Η ποίησις τοῦ Ρήγγα, Κωστή Παλαμᾶ	264
4. 'Η μεταρσίωσις τοῦ Δομηνικοῦ Θεοδοκοπούλου, 'Αχιλλέως Κύρου	267

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, 'Ανδρέου Κάλβου	272
2. Εἰς Σούλι, 'Ανδρέου Κάλβου	277
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα), 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
4. 'Η πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	283
5. Δύο!, Γερασίμου Μαρκορά	283
6. 'Ελιά, Λορέντζου Μαβίλη	284
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	284
8. 'Η ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	285
9. Διονύσου πλοῦς, 'Αλεξάνδρου Ραγκαβῆ	285
10. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, 'Ιωάννου Καρασούτσα	288
11. Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηνῶν, 'Αχιλλέως Παράσχου	289
12. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	291
13. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	292
14. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	292
15. 'Ορθὸ στέκεσαι ἀντίχρου μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	294
16. Σωκράτης, 'Ιωάννου Πολέμη	295
17. Δικό μου φῶς, 'Ιωάννου Γρυπάρη	295
18. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	296
19. Δέσει γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	297
20. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	298
21. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	298
22. Λούης, 'Αλεξάνδρου Πάλλη	299
23. Τὸ πατρικό μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	300

24. Εικόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμο	301
β) Γλυκοχάραμα	302
γ) Τὸ τάμα	302
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	303
25. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	303
26. Παῦλος Μελάς, Κωστή Παλαμᾶ	304
27. Χιμάρα, Κωστή Παλαμᾶ	304
28. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ :	
α) Πάτραι	306
β) Μεσολόγγι	307
γ) Ἀθήναι	307
δ) Ἑλλάδα	308
29. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	309
30. Ἐλευθερία (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
31. Ὁ φθόνος (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
32. Κρεῖσσον σιγᾶν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
33. Εἰς θεατρικὴν συγγραφέα (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
34. Εἰς ἀστείον κυνηγὸν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
35. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	311

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	312
2. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	316

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιποριοῦ » τοῦ Σατωβριάν - Ἐμμ. Ροῖδου	325
--	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτορος Οὔγκω - Κωστή Παλαμᾶ	327
2. Ἡ Ἑλιπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	328
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ἴγμος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστή Παλαμᾶ	329
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	330

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν»	189
2. Νικηφόρου Λύτρα «Ἡ κλεμμένη»	191
3. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους	261
4. Δομνηνικοῦ Θεοτοκοπούλου «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν»	269

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1956 (IX) — ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ 100.000

Ἐκτύπωσης - Βιβλιοδεσίας Α. ΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ — Παπαδιαμαντοπούλου 44

orchestre
orchestra

